www.provincia.ro

PROVINCIA

KULTURÁLIS ÉS POLITIKAI HAVILAP

2001. november | 16 oldal – 5000 lej | II. évfolyam, 11. szám

magyar nyelvű kiadás

MOLNÁR Gusztáv

Különös transzszilvanizmus

Az *Adevărul* című lap október 29-i számában *Szociáldemokrata program Erdély számára* címmel megjelent szöveg, amelyet Ioan Rus belügyminiszter, a PSD újdonsült kolozsvári elnöke ismertetett október 27-én Kolozsváron, és amely a Vasile Dâncu vezetésével már egy bizonyos ideje működő „erdélyi agytröszt” műhelyében készült, minden felemássága ellenére, figyelemre méltó dokumentum, különösen, ha az egyre zűrzavarosabb román szomszédságpolitika és az alternatívára való képesség legcsekélyebb jelét sem mutató román belpolitika kontextusában vesszük szemügyre. Amit a kormánypárt erdélyi vezérkara – a már említetteken kívül ennek tagja még Vasile Puşcaş, Grigore Zanc, Alexandru Lăpuşan és néhány kevésbé ismert nevű szakember – javasol, az egy meglehetősen különös transzszilvanizmus, de tény, hogy mindenképpen a „provincia” által feltett kérdésekre ad (a maga módján) választ.

Vasile Dâncu és csapata már a legutóbbi választások idején is reflektált egy azóta megszűnt kolozsvári hetilapban a *Provincia* kérdésfelvetéseire (a választások előtt némi aggodalommal, a választások után győzelemittasan és magától értetődő kárörömmel), és Adrian Năstase miniszterelnöknek a *Provinciá*ra vonatkozó Slănic Moldova-i megjegyzései mögött is valószínűleg őket kell keresnünk. Bányai Péter a *Transindex*nek adott nyilatkozatában és Ioana Lupea a *Cotidianul* október 29-i vezércikkében jól látják ezeket az összefüggéseket, és az utóbbinak bizonyára abban is igaza van, hogy a transzszilvanizmus „nacionál-szociáldemokrata” változatának hivatalos szintre emelésével a PSD „az Erdély jövőjével kapcsolatos alternatív viták hatását próbálja meg semlegesíteni”.

A program megszerkesztői láthatóan tisztában vannak Erdély Románián belüli kivételes és különleges helyzetével. Így szerintük a „romániai szociáldemokrácia megújulása” is „Erdélyből jöhet, ahogy… a nemzeti megújulási törekvésekkel is történt”. Mivel a szerzők itt nyilván nem a hagyományos, munkásmozgalmi bázisú szociáldemokráciára gondolnak (bár valódi, szervezett tömegmozgalomként az is elsősorban Erdélyben és a Bánátban létezett), hanem az Európai Unió történelmi jelentőségű intézményi forradalmára, a föderális alapokon szerveződő Európára, amelybe most „az utolsó száz méteren” Románia is megpróbál bekapcsolódni, az analógia nagyon is helyénvaló, bár egyáltalán nem biztos, hogy a szerzők ennek teljes mértékben tudatában voltak. Jól ismert tény ugyanis, hogy az erdélyi román nemzet ügyét képviselő görög katolikus klerikusok és más értelmiségiek, akik a többi erdélyi nemzettel egyenrangú státusra törekedtek, egyszerre voltak egy sajátos tartományi konszociációs patriotizmus és egy föderális alapon megszerveződő – és ennyiben európai modellnek tekinthető – közép-európai birodalom elkötelezett hívei. A mai Európa alapkérdései felől a múltba visszatekintve mindenesetre sokkal korszerűbb európaiak voltak, mint a Kossuthra esküvő magyarok vagy a bukaresti negyvennyolcasok, akik egyaránt a francia típusú nemzetállamot istenítették, és határozottan birodalomellenesek voltak.

Bármilyen különösnek is tűnik, de ehhez az annak idején a demokratikus nacionalizmus nézőpontjából – megengedem, némi joggal – reakciósnak minősített, de ma annál értékesebb tradícióhoz most közelebb állnak a föderalizmust és a politikai decentralizációt felvállaló szociáldemokraták, mint azok a nemzeti konzervatívok, akik, függetlenül attól, hogy az Európai Unióhoz éppen hogyan viszonyulnak, egyértelműen és határozottan antiföderalisták. Az angol toryk, a francia gaulle-isták vagy Vaclav Klaus csehországi és Orbán Viktor magyarországi hívei nem értik és nyilván még kevésbé érzik ezt az Európát.

Cristiana Teohari
Levél Délről ♦ 2. oldal
Sabin Gherman
Levél a Provinciához ♦ 2. oldal
Marius Cosmeanu
Levél Sabin Ghermanhoz ♦ 3. oldal
Traian Ştef
Válasz Sabin Gherman levelére ♦ 3. oldal
Szokoly Elek
A Provincia – palló a barikádok felett ♦ 3. oldal
Vladimir Socor
Bukarest és Chişinău nem viszálykodhat ♦ 4. oldal
Alexandru Seres
Mi, ők. Én? ♦ 4. oldal
Párbeszéd Szkopjében ♦ 5. oldal
Keretegyezmény (Macedónia) ♦ 6. oldal
Caius Dobrescu
Replika ♦ 8. oldal
Octavian Eşanu
Művészi próféciák ♦ 8. oldal
John Cage
Mások is gondolkodnak ♦ 8. oldal
Antik Sándor
Eurázsia-bot ♦ 9. oldal
Kelemen Attila
www.gordian.ro ♦ 9. oldal
Virgil Bercea
A Rómával Egyesült Román Görög Katolikus Egyház hivatása és perspektívái ♦ 10. oldal
Gheorghe Gorun
A történelem vállalása Romániában ♦ 11. oldal
Hadházy Zsuzsa
Egy lépés előre, kettő hátra ♦ 12. oldal
Ovidiu Pecican
Katolikus románok, a pápa és Nagy Lajos ♦ 13. oldal
Otilia Hedesan
A timokiak (2.) ♦ 14. oldal
Kántor Zoltán
Az identitás kapcsán ♦ 15. oldal
Paul Drumaru
Transzlandi levelek ♦ 16. oldal
Ágoston Hugó
Bukarest mint provincia ♦ 16. oldal

Ma elsősorban az európai szociáldemokraták azok, akik a második világháború utáni nagy keresztény demokrata nemzedék hagyományát felvállalva és továbbfejlesztve a politikai decentralizációt az ún. alkotmányos regionalizmust is támogatják, szemben a többnyire unitarista konzervatívokkal. Nem véletlen, hogy Nagy-Britanniában nem a kérlelhetetlenül konzervatív Margaret Thatcher, hanem a reformista Tony Blair munkáspárti kormánya idején valósulhatott meg a skót devolúció, hogy Magyarországon nem a nemzetet piedesztálra emelő Fidesz, hanem a „nemzetellenes”-nek bélyegzett Szocialista Párt áll ki – sajnos, távolról sem a kellő eréllyel és határozottsággal – a fejlesztési régiók választott testületekkel rendelkező politikai régiókká alakításának ügye mellett. És az sem lehet teljesen véletlenszerű, hogy a két vajdasági szerb autonomista párt, a Szociáldemokrata Liga és a Vajdasági Reformisták Szövetsége szintén szociáldemokrata beállítottságú, és mint az utóbbi szervezet elnöke, Mile Iszakov nemrég elmondta nekem, az a tervük, hogy belgrádi eszmetársaikkal szövetkezve létrehozzanak egy országos, Szerbia egész területére kiterjedő Szociáldemokrata Uniót.

Ha Ioan Rus és társai valóban ezt az európai szociáldemokrata politikát akarják Romániában megvalósítani, akkor nem teljes képtelenség akár az erdélyi múlt nagy pillanatait is velük kapcsolatban emlegetni. A program bizonyos megfogalmazásai arra engednek következtetni, hogy megszerkesztői legalábbis nem idegenkednek egy ilyen típusú megközelítéstől. Mindenképpen így értelmezhetőek például az alábbi kitételek: „Az erdélyi tér századokon keresztül európai tér volt, amelyben európai történelmet csináltak, és európai kultúrát műveltek. Természetes, hogy ennek a térségnek vissza kell térnie a gökereihez. A mi hivatásunk most az, hogy az egész ország integrálódásának húzóerejévé váljunk. Európai múltunk nem elegendő a jólét és az európai jövő megteremtéséhez. Nem siránkoznunk kell, hanem újból fel kell ébresztenünk közösségeinkben az európaiság tudatát, ami az elmúlt évtizedekben kialudni látszott. A munkakultúra, a rend és a fegyelem iránti igény, a közösségi önszervezés igénye és a nemzeti szellem nem tűnt el teljesen.”; „Ahhoz, hogy megteremthessük a valóban európai szociáldemokráciát, mindenekelőtt a versenyképes gazdaság szilárd kereteit kell megteremtenünk. A gazdasági szereplők közötti szabad verseny, a szabad kereskedelem lényegbevágó feltételei a fejlődés előmozdításának. (…) Erdély most az európai gazdaság romániai kapuja.”; „A jövő Európája a régiók Európája. A fejlesztési régiók azt a magától értetődő módozatot jelképezik, amelynek révén az európai építkezés elkezdődött, de egyfajta kihívást is jelentenek számára, hiszen minden régiónak van egy természetes elhivatottsága, vannak bizonyosfajta erőforrásai, és van kulturális dimenziója. Tehát regionális fejlesztési modelleket és a régiók közötti együttműködés modelljeit kell kidolgoznunk. Le kell küzdenünk azokat a gátlásokat, amelyek megakadályoznak bennünket abban, hogy ezekről a dolgokról beszéljünk…”; „Fel kell vállalnunk a közigazgatási és a pénzügyi decentralizációt, forrásokra kell szert tennünk, és nekünk kell döntenünk azok felhasználásáról. (…) a helyi demokrácia a demokrácia motorja. A helyi közösség a demokratikus rendszer lényegi eleme és a modernizáció fő tényezője, és el kell érnünk, hogy ez Erdélyben is így legyen. Meg vagyunk győződve arról, hogy a közösségi identitás érzésének újrafelfedezése és újbóli megerősödése úrrá lehet a körülöttünk történő dolgok miatt, az infrastruktúra, a környezet, a városok és a falvak degradálódása láttán rajtunk elhatalmasodó pesszimizmuson.”; „Nem értünk egyet azzal, hogy az autonómia és a decentralizáció elve csak részlegesen kerüljön alkalmazásra csak azért, mert egyesek attól félnek, hogy az etnikai autonómiához vagy szegregációhoz vezet.”

Nem lehet nem észrevenni, hogy ezt a programot egyfajta erdélyi pátosz hatja át. Szerzői az erdélyiek nevében beszélnek, ugyanakkor ha konkrét politikai vagy intézményi kérdésekhez szólnak hozzá, az erdélyi – helyi – közösségekre hivatkoznak. Azzal nyilván ők is tisztában vannak, hogy az erdélyi adottságok a helyi közigazgatási decentralizációnál többre kötelezik őket. Ha azt talán most még túlzás volna feltételezni, hogy „az erdélyiek közössége” mint regionális politikai közösség gondolata is megfordult a fejükben, a fejlesztési régiókat csupán kezdetnek tekintő megállapításuk mindenképpen azt sejteti, hogy a helyi autonómiák jelenlegi rendszerével nincsenek teljesen megelégedve. Az a kétségtelen tény, hogy a program nyilvánosságra került részleteiben nem szerepel a fejlesztési régiók politikai régiókká és egyben közigazgatási egységekké való átalakításának és a

Folytatás a 2. oldalon

Folytatás az 1. oldalról

megyei tanácsok regionális tanácsokkal való helyettesítésének a gondolata, még nem jelenti azt, hogy annak megalkotói nem látják át egy ilyen lépés jelentőségét és szükségességét. Az erdélyi közvélemény mindenképpen joggal várja el tőlük, hogy ebben a kérdésben minél hamarabb megnyilatkozzanak, annál inkább, mert sajtójelentések szerint egy ilyen típusú közigazgatási reform ott lapul a PSD-központ erős emberének, az Adrian Năstasét mostani külföldi útja során is helyettesítő Octav Cozmâncă közigazgatási miniszternek az asztalán.

Van azonban a Ioan Rus által előterjesztett erdélyi programban egy olyan kakukktojás, amely kétségessé teszi az egész vállalkozás hitelét és jóhiszeműségét. Nem arra gondolok, hogy elkészítői meglehetősen gyenge lábakon álló érvekkel igyekeznek kétségbevonni egy

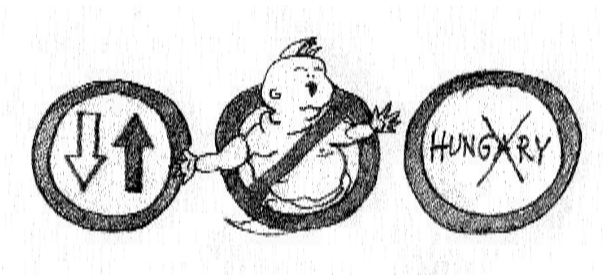

új regionális párt létjogosultságát (mintha nem tudnák, hogy itt egyáltalán nem csak arról van szó, hogy egyik vagy másik megye 2 százalékkal többet kapjon a központi költségvetésből, hanem a politikai decentralizációnak a társadalmi és politikai élet minden szegmentumát átható nagyon is komoly kérdéséről). Az csak természetes, hogy nem örülnének egy olyan új párt megjelenésének, amely pontosan azt a választói réteget hódíthatná el előlük, amelynek megnyerésére éppen törekednek. (Ha valóban és őszintén arra törekednek.)

Természetesen a magyar kérdésről van szó. Nem kívánok a Ioan Rus beszédében hemzsegő konvencionális magyar- és Magyarország-ellenes kitételekkel foglalkozni, ezekre már eddig is nagyobb hangsúlyt fektettek a romániai és magyarországi politikusok és hírközlő szervek a kelleténél. Rus bizonyára maga is rájött, hogy túllőtt a célon, ezért igyekezett utólag kisebbíteni beszéde utolsó, magyarokra vonatkozó részének a jelentőségét („Nem a magyar kérdésen volt a hangsúly", „a Hargitával, Kovásznával és Marossal kapcsolatos probléma csupán másodlagos jelentőségű szegmentuma a bemutatott anyagnak"). Sokkal nagyobb jelentősége lehet viszont néhány feltűnő ellentmondásnak, ami megkérdőjelezi az egész „erdélyi agytröszt" munkájának és törekvéseinek az őszinteségét és a politikai célszerűségét.

Miért nevezi a régiókat, a helyi közösségeket a „modernizáció döntő tényezőjének" az, aki egy kőkorszakbeli szuverenitás-koncepció lelkes hívének mutatkozik? Vajon Rus nem gondol arra, hogy ugyanazzal az etatista bunkósbottal, amivel ő most a székelyföldi magyarokat fenyegeti („nem tervezzük azt, hogy a magyar lakosságot kivonjuk a nemzetbiztonság, a román államfejlődés problémaköréből"), holnap esetleg őreá és az ő erdélyi programjára fognak a „PDSR" kemény regáti bázisának képviselői és a „nemzeti egység" minden rendű és rangú bajnokai lesújtani? Akkor majd az „erdélyi agytröszt" képviselőinek fogják azt mondani, mint ahogy már mondják is, hogy a magyar irredentizmus „útitársai", hogy „nem tervezzük azt, hogy az erdélyi történelmi tartomány fejlesztésének és az erdélyi közösségek európai elhivatottságának az ügyét kivonjuk a nemzetbiztonság, a román államfejlődés problémaköréből".

A másik nehezen értelmezhető politikai üzenet „az RMDSZ" és „Magyarország" sommás ledorongolása. Nem az a lényeg, miket mondott Ioan Rus, hanem az, kiről és miről mondta. Mintha nem tudná, hogy az RMDSZ-ben legalább két nagyon markáns és egymással egyre ellenségesebben viselkedő irányzat van, vagy hogy Magyarország éppen választások előtt áll, és ott – Romániával ellentétben – van ellenzéki alternatíva. (Bár azt el kell ismerni, a magyarországi szocialisták kampányának vezetői mindent megtesznek azért, hogy erről csak Brüsszelben tudjanak, és az országban, és pláne attól keletre senki se vegye azt észre.) Az erdélyi „munkakultúra", az elvek melletti kitartás fontos dolog, de azért nem ártana a regátiaktól egy kis politikai fifikát eltanulni. Az ilyen vagdalkozásokkal a PSD csak a Fidesznek szolgáltat politikai muníciót. Nem véletlen, hogy Orbán Viktor azonnal megtalálta a megfelelő replikát: „Romániának az a problémája, hogy kétmillióval több, Magyarországnak pedig az, hogy kétmillióval kevesebb magyar él a területén." Ő bármikor készen áll „a magyar gazdaság nagy erőtartaléká"-nak tekintett erdélyi magyarok befogadására, ha a román politikusok netán elvesztenék a fejüket, és valóban nemzetbiztonsági kérdésként kezelnék, és még több katonaság, még több ortodox püspökség és kolostor Székelyföldre telepítésével próbálnák megoldani Erdély magyar többségű térségének ügyét.

Különös, hogy ez az „erdélyi agytröszt" nem jött rá arra, hogy az erdélyi regionalizmus magyarellenességgel való párosítása sem választási manőverként nem hoz semmit a konyhára, sem a sokkal sikeresebb Magyarországgal szembeni komplexusok leküzdésében nem hasznavehető. Az Erdélyben egymással párhuzamosan – sokszor egymással szemben állva – kialakult nemzeti identitásokat meg nem tagadó, de azokon a közös érdekek és célok nevében túllépő, a másik nemzethez tartozót szövetségesnek, nem ellenségnek tekintő transzetnikus regionalizmus felvállalása viszont annál több haszonnal járna.

Erdélyben – a szeptemberi felmérések szerint – az újsütetű „demokratikus" ellenzék 21%-on áll, tehát akkora erőt képvisel, mint az RMDSZ, de kizárólag azért, mert egyszerűen nincs más, amire az emberek szavazhatnának. Ebben a történelmi tartományban tehát a PSD 40%-a mellett van egy 42%-os választói tömb, amely minden bizonnyal vevő volna egy profi módon felépített, pragmatikus irányultságú regionális diskurzusra, amit az erdélyi választópolgárok az egyre nacionalistább és populistább jobbközép pártoktól és a szétesés küszöbén álló RMDSZ-től nem kapnak és nem is kaphatnak meg. Sőta most 17%-on álló PRM-ből is legalább még 7% átcsábítható volna ebbe a táborba. A regát politikailag egy másik ország, ott teljesen más a helyzet: ott a PSD 65%-ával a teljesen szétzilálódott jobbközép 15%-a és a második helyen álló PRM 18%-a (Bukarestben 21%!) áll szemben. Ott bármilyen értelmes alternatíva – mint az épp e cikk után olvasható *Levél* is mutatja – kizárva.

Ioan Rusnak, Vasile Dâncunak és az „erdélyi szociáldemokrácia" többi jeles képviselőjének nincs túl sok ideje arra, hogy eldöntse: valóban csinálni, vagy csak megelőzni és eltéríteni akarnak valamit.

MOLNÁR GUSZTÁV 1948-ban született Szalárdon, Bihar megyében. Filozófus, politikai elemző, a budapesti Teleki László Intézet munkatársa. *Problema transilvană* (Az erdélyi kérdés – tanulmányok, Gabriel Andreescuval), Iaşi, 1999. *Köztes-Európa eltűnése, avagy a mintakövetés közép- és kelet-európai konzekvenciái. Vázlat.* In: *Globalizáció és nemzetépítés*, Budapest, 1999.

Cristiana TEOHARI

Levél Délről

(Rövid levelet kapott Ovidiu Pecican kollégánk egy ismerősétől, a Kárpátok déli oldaláról. A levelet, írója engedelmével, az alábbiakban közöljük. A szerk.)

Drága erdélyiek,

mennyire irigyellek benneteket, mennyire szerencsések vagytok, hogy ott vagytok egymásnak (mármint románok és magyarok), milyen jó, ha van valami, amiről vitatkozni lehet, még ha az csak a múlt is, vagy legalább valami ürügy (a komoly okokban soha nem hittem) a tollforgatásra vagy beszédre, hogy – a fenébe is – érezzétek, történik (vagy történni fog, vagy történt) valami, akármi!

Mert, kedveseim, a Dél kezd már régi dögtetemként bűzleni. Hosszú ideje dongják a legyek, és száraz bőrének repedésein kilátszik csontjainak fehérsége. Senki nem mond semmit, senki nem csinál semmit, az országban nyugalom van, az a nyugalom, amelyet Iliescu első jelöltsége idején megígért, és amelyet, úgy tűnik, a románok szenvedélyesen óhajtottak. Síri csend van. Tiszteletteljesen „boda prosté"-t mondunk azért az aprópénzért, amit kapunk, vásárolunk egy fél aszpirint, mert többre nem futja, egy sarkocska kenyeret és egy szelet, a szélein kicsit zöldes szalámit, elhelyezkedünk a tönkrement huzatú fotelban, és fáradtságtól félig lehunyt szemmel nézzük a televízióban a szegény kormányonlevők erőfeszítéseit valami olyan jó érdekében, amit nem tudom, milyen kritériumok alapján és milyen szempontok szerint határoztak meg. Aztán ennyi hallgatástól összeragadt szájjal bebújunk a hideg takaró alá, és apatikusan gondolunk a holnapi, ugyanilyen békés, ugyanilyen halott napra.

Mit mondtok, mikor csináljátok meg azt a transzetnikus pártot vagy polgári fórumot vagy akármit? Vegyétek úgy, hogy már be is iratkoztam. Nem mintha Isten tudja, mit várnék tőle, de legalább a kirakat változik. Még ha csak rövid időre is. Még ha csak nagyon rövid időre is. De már szeretnék érezni ebben az országban valami változást, bármilyen kicsit is.

Egyébként pedig hogy vagy?

Fordította: HADHÁZY Zsuzsa

Sabin GHERMAN

Levél a Provinciához

Tisztelt Szerkesztőség,

meglepődve olvasom egy ideje a különböző lapokban vagy a *Provinciá*ban néhány, az Önök szerkesztőségi köreihez tartozó értelmiséginek a proTransilvania, az Erdély–Bánát Liga vagy a személyem ellen irányuló támadásait.

Természetesen mindenkinek joga van szabadon kifejteni véleményét, ami pedig engem illet, úgy gondolom, ha nekem jogom volt arra, hogy elegem legyen egy bizonyosfajta Romániából, akkor annak a bizonyos Romániának is joga van arra, hogy elege legyen belőlem. Így demokratikus.

De van néhány kérdés, amelyet tisztázni kell:

1. Miből fakad az a gyanú, hogy különféle magyar revizionista körökhöz tartozom?

2. Miből fakad az a gyanú, hogy „nem belső diverzió-e, a decentralizálás eszméjének aláaknázása érdekében"? Magunk között szólva, kockáztatnák-e, hogy egy cikkért, egy eszme mellett való kiállásért elveszítsék munkahelyüket, árulásért és az egységes állam elleni összeesküvésért kihallgassák Önöket, arra kényszerüljenek, hogy kölcsönpénzből fizessék a taxit, amellyel feleségüket a munkahelyére küldik, vagy hogy havonta legalább kétszer felcitálják Önöket a bíróságra?

3. Elszomorító, hogyan kerülgetik tevékenységünket illetően az „audietur et altera pars" demokratikus összefüggésében is érvényes gondolatot, mely szerint a mi szervezetünk éppen a decentralizálás, a regionalizmus eszméjének támogatása érdekében született… Bármilyen is egyébként ez az anyagi alapok, nagyobb politikai tapasztalatok nélküli, de mindenképpen jóhiszemű és tévedéseit elismerni kész szervezet…

4. Nevem mindenféle irredenta „site"-on való megjelentetése ellenőrizhetetlen. Az internet mindenkié, és nem vagyok meggyőződve arról, hogy az Önök neve nem szerepel rajta ugyanabban az összefüggésben.

5. Nem rendelkezünk abszolút igazságokkal és megoldásokkal, tehát Önök sem rendelkeznek ilyenekkel. De nem törekszünk kizárólagosságra és övön aluli ütésekre sem, amelyek alapját „pletykák, szóbeszédek, susmutyolások" képezik. És nem hisszük, hogy bármelyik félnek is érdekében állna egy különböző színekben viselt, a szóban forgó politikusok teljes megelégedésére szolgáló bársonyos háború.

6. Mindig is mondtam, hogy nem tartom magam politikusnak. De nem kellene elfelejteniük, hogy a felmérésekben (1999. június, MMT) az erdélyi románok 37 százalékának, a bánátiak 44 százalékának a véleménye szerint „Sabin Gherman az ő érdekeiket képviseli", hogy ezek 55 százaléka egyetértett a közigazgatási, 57 százaléka pedig a pénzügyi autonómiával. Ezek az adatok a mi akcióinknak is köszönhetőek, amelyek olyanok, amilyenek, néha teli vannak baklövésekkel, de mindig őszinték.

7. El kell ismerniük, hogy nálunk, sajnos, az olyan intellektuális lépés, amilyen az Önöké is, elszigetelt marad. El kell ismernem, hogy egy olyan, a tömegek érdekében tett lépésnek, mint amilyen a miénk akar lenni, olyan szüksége van az értelmiségiek vezetésére, mint a levegőre. Ha valami nem elég világos, bármikor felvehetik a kapcsolatot a proTransilvaniával vagy az Erdély–Bánát Ligával. Ahelyett hogy intellektuálisan játszadozzanak a szavakkal, és aztán a világba dobják őket mint abszolút igazságokat…

8. Felteszem a kérdést, mert így demokratikus: hogyhogy Önök csupán az után a „szörnyűséges" *Elegem van Romániából* után jelentek meg? Egy fa elültetésének intellektuális félelméről volna szó, vagy a gyümölcs betakarítása és a (micsoda idők…) mit tudom én, milyen Termésnap megszervezésének kicsinyes öröméről?…

9. Szeptember 30-án tértem vissza Brüsszelből, és november táján az Erdély–Bánát Liga valószínűleg tagja lesz az Európai Parlament egyik európai szövetségének. Mindez hála a „közönséges", a „félművelt" Sabin Ghermannak, aki képtelen megérteni az államok fölötti politikai identitást, a regionalizmust, az egységet a sokféleségben… Vagy az Európai Parlament belga, portugál, spanyol, olasz stb. tagjai is diverziósok és irredenták?...

10. Micsoda idők…

(Mérsékelt) tisztelettel, S. Gh.

Fordította: HADHÁZY Zsuzsa

SABIN GHERMAN 1968-ban született Mezőzáhon, Maros megyében. Szabadúszó újságíró, a Erdély–Bánát Liga elnöke. *Phalus scriptum*, Bukarest, 1991; *Bă Ghermane*, Kolozsvár, 1993; *M-am săturat de România* (Elegem van Romániából), *Monitorul de Cluj*, 1998. szeptember 16.

Marius COSMEANU

Levél Sabin Ghermanhoz

Kedves Sabin,

mindenekelőtt nem hiszem, hogy érdemes lenne túlságosan belebonyolódnunk a dologba. És azt sem, hogy érdemes lenne a végtelenségig vitatkoznunk. Azt hiszem, bármikor eljöhettél volna a *Provincia* találkozóira, amelyeken a lap különböző számait mutattuk be, legalábbis a Kolozsváron rendezettekre, hogy megbeszéljük „meglepődésedet", haragodat vagy, ahogy látom, néhányunknak e kiadvány hasábjain az Erdély–Bánát Ligával, a proTransilvania alapítvánnyal vagy személyeddel (három, magunk közt szólva, nagyjából egymást fedő fogalom) kapcsolatban megjelent kritikájához fűződő frusztrációdat. Mondom, „volna", mert amikor a *Provinciá*val ott akartunk lenni az Erdély–Bánát Liga legutóbbi találkozóján, Szebenben, hogy írjunk erről az eseményről, azt mondtad, a sajtó nem vehet részt rajta. Annak ellenére, hogy a *Provincia* távolról sem kötekedő kiadvány… Mindenesetre a meghívás továbbra is fennáll, és ha kollégáim egyetértenek, találkozhatunk veled és munkatársaiddal, hogy megbeszéljük a mindnyájunkat érdeklő/zavaró kérdéseket.

Azonkívül ha olvastad a *Provincia* első számában megjelent *credo*-t és általában a mostanig megjelent írásokat, akkor észrevehetted volna, hogy az itt közölt anyagok nem egységesek (sic!), nincs egybehangolt, illetve egyféle anti- vagy pro-Sabin Gherman politika, illetve stratégia, mint ahogy más anti- vagy pro-valami politika sincs, ha érted, mit akarok mondani. Mi több, semmilyen paranoid jelentőséggel nem bír a „Sabin Gherman-ügy", hogy azokat idézzem, akikkel hajlamos vagy összetéveszteni bennünket. És különben is, nincsenek sajátos szabályok, amelyeknek mindenkinek, aki ide ír, alá kell vetnie magát, vagy amelyeket szigorúan tiszteletben kell tartania. Ezért a szerkesztőségnek küldött „tízparancsolatod" valahogy megalapozatlan. Ha elolvasod a leveledre írt válaszokat, észreveheted, hogy különböznek egymástól, mindenik csupán írójának személyes véleményét tartalmazza. Ami pedig a „bársonyos háború"-t illeti, azt hiszem, hogy te is, mi is elég okos fiúk vagyunk, és eléggé érezzük a másság ízét ahhoz, hogy a bajuszunk alatt „egyetértően" mosolyogjunk egy ilyen ötleten.

De vegyük sorjában:

Azt kérded, miből fakad az a gyanú, hogy bizonyos irredenta körökhöz tartozol? Nem tudom, nem én gyanúsítalak, csak néha olyan benyomást keltesz, hogy te sem tudod… Azt akarom mondani, hogy nem határolod el magad elég világosan ezektől a csoportosulásoktól.

Az oké, hogy az 1999-es közvélemény-kutatások szerint előkelő helyet foglalsz el az erdélyi és a bánáti választók szemében. De te is tudod, hogy a százalékok nem jelentenek mindig bizonyítékot is, még kevésbé állandó bizonyítékot (az értékeket nem demokratikusan állapítják meg). Ezért azt hiszem, hogy ezeknek a választóknak az esetében inkább a mostani politikai osztállyal szemben érzett utálaton alapuló escape-ről van szó, mint pozitív, a regionális vagy föderatív eszmékkel szembeni őszinte közeledésről.

Igazad van, lépésünk nem örvend olyan népszerűségnek, mint egy szappanopera, s ezt nem részletezem, de odajutnod, hogy bányász-szempontok alapján támadj bennünket, legalábbis (ugyanannyira) meglepő… Vagyis manapság divatjamúlt és diszkvalifikáló azt kívánni, még ha leplezetten is, hogy „Halál az értelmiségiekre!"

Azonkívül mivel magyarázható, hogy magadnak tulajdonítod az erdélyi kérdés monopóliumát? Igaz, a *Provincia* a te kiáltványcikked után jelent meg, de a szerkesztőbizottság tagjai egy részének már azelőtt is volt véleménye erről a kérdésről, és részt vett róla folyó beszélgetéseken (lásd például a Pro Europa Liga által az „erdélyi kérdés"-ről 1998 májusában a kolozsvári egyetemen szervezett találkozót). Nem hiszem, hogy érdemes lenne ragaszkodnunk valamiféle *copyright*-hoz ebben a kérdésben. Nevetséges lenne. És bárhogy is vesszük, a kérdés nem új. (Én személyszerint körülbelül akkor hallottam róla először, amikor a kommunistaák „beavattak" a véget nem érő tapsok titkába…)

Végül, hogy befejezzem, legfőbb kifogásom veled kapcsolatban az, hogy egyetlen cikk erejéig lett eleged Romániából. S ez elég volt ahhoz, mint te magad bevallod az egyik országos televízióadásnak adott interjúdban, hogy közismert személyiség váljék belőled (nem feltétlenül az első számú közellenség!). Más szóval, Bukarest (ne kérdezd most, melyik) regionális politikájával szembeni diskurzusod stílusa és intenzitása (radikalizmusa) megváltozott azután az *Elegem van Romániából* után. Lehet, hogy túlnőtt rajtad a helyzet, lehet, hogy nem, de nem folytattad azt a „vonalat". Ezért te is része lettél az (elsősorban az elvi következetlenség által jellemzett) hazai politikai magatartás paradigmájának. Innen ered – a médiakampány mellett – cikked diverzió-íze. Az a jellegzetes érzés, mint amikor rájössz, hogy valami spontánnak hitt dolog voltaképpen előre megtervezett volt. Azután mondom ezt, hogy végignéztem néhányat a magyar nyelvű televíziós adásoknak adott interjúdból, amelyben sokkal határozottabb, világosabb és nyíltabb voltál, mint a román audiovizuális eszközökben. Elismerem, más közönségről van szó, más politikai kultúráról, de ebben az esetben nem tudok más következtetésre jutni, mint arra, hogy mégis politikus akarsz lenni. Ha nem is tartod magad annak, mint megpróbálod azt sugalmazni (elismerem, ez nem dicséret a mai Romániában). És ha így van, vállald ezt a szerepet, és engedd meg nekünk, hogy bíráljunk, ha az a mód, ahogy bizonyos közös elégedetlenségekből fakadó eszméket támogatsz, nem felel meg a mi elvárásainknak. Lehet, hogy hasznodra válna. Szervusz, M. C.

MARIUS COSMEANU 1967-ben született Marosvásárhelyen. A Monitorizáló és Elemző Csoport szociológusa. (*Fu)turism: strategiile migrationale ale românilor din Ungaria* [(Fu)turizmus: a magyarországi románok migrációs stratégiája], *Altera*, 1999, 9.; *Antinostalgia*, *Sfera politicii*, 2001.

Traian ŞTEF

Válasz Sabin Gherman levelére

Nem ismerem személyesen Sabin Ghermant. Csak a televízió képernyőjén láttam. Sabin Gherman nem próbált megismerkedni velem, bár a *Transilvania Jurnal*ban írtam a kiáltványáról – és nem támadtam azt. Akkor sem kereste velem a kapcsolatot, amikor Nagyváradon járt, és embereinek sem sugallta azt. Furcsállom, hogy bár gyakran találkozom velük, soha nem említették Sabin Gherman elképzeléseit. Azért írtam ezeket a bevezető sorokat, hogy rámutassak, kész lettem volna őszintén elbeszélgetni Sabin Ghermannal, de nem titokban. A levél azonban, amelyet nekünk küldött, nagyon kiábrándított. Van valami paranoia ebben a szövegben. Sabin Gherman ingadozik a gőgös és a siránkozó hangvétel között, úgy tűnik, semmi mást nem hallott rólunk, csak azt, hogy megtámadtuk „különböző lapokban", már az elején azzal a Romániával azonosít bennünket, amelyikből neki elege volt, nagyszámú erdélyi és bánáti képviselőjének tartja magát, többé-kevésbé olyan kommunista értelemben vett „értelmiségiek"-nek tart bennünket, akik „játszadoznak a szavakkal", de akiket nem árt a magad oldalán tudni, hogy elbolondíthasd a tömegeket. Ő maga csak így akarna minket, mint egyfajta függelékét – de még ezt is nekünk kellene kérvényeznünk. Hol becsül bennünket, hol alábecsül, de az az érzésem, hogy leginkább esélytelen vetélytársaknak tart. Gherman még feledékeny is, hencegése pedig híjával van az iróniának és a humornak. Levelének 8-as pontja kimodottan szórakoztató, s most nem elemzem sem logikailag, sem irodalmilag. Úgy tűnik, azt akarja mondani, hogy mi, a *Provincia*, az ő nyilatkozata után „jelentünk meg", hogy az általa felkorbácsolt hullámot lovagoltuk meg. Nekem az az érzésem, hogy éppen fordítva történt. Sabin Gherman nyilatkozata – amely mostani leveléhez képest nagyon jól van megírva – a *Transilvania Jurnal*ban folyó vitánk alapján jelent meg, a végsőkig kiélezve véleményünket. Különben is, ebben a kérdésben senkinek nincs elsőbbsége. A gyanú, hogy kiáltványa diverzió, megalapozott. Lehet, hogy Sabin Gherman mostanra már kibújt feltételezett szerepéből, de az akkori botrány egész kibontakozása a diverzió technikájának megfelelő volt. Közülünk miért nem hívtak meg senkit a televízióba, miért nem kaptak el senkit mint transzszilvanistát, mint föderalistát, kivéve akkor, amikor Emil Constantinescu úr érdekében készítettek elő ilyenfajta diverziót?

A másik zavarba ejtő dolog Gherman vállalkozásával kapcsolatban nevének kizárólagossága. Hogyan hozható létre egy civil szervezet vagy egy párt, amikor csak a főnökének a neve ismert, a többiek névtelenek? Miért az eszmének ez a megtestesülése egyetlen emberben, mikor úgy tartja, hogy a többség problémájáról van szó, tömeg-problémáról? Nem így kompromittálható legjobban a gondolat? Azonkívül Gherman szövegét nem mi értelmeztük és kompromittáltuk, hanem azok, akiknek ez nagyon jól jött, és akik gyorsan felragasztották a címkét. Ugyanazt a címkét ragasztották Sabin Gherman homlokára is, miután félénk nyulacskaként megjelent a televízióban. Gherman vezető akar lenni, áldozatkész harcot akar folytatni (lásd a levél 2. pontját), de egy vezető, aki tudja, mit hordoz a hátán, és esetleg nem siránkozós, nem rejti el munkatársait, és másokra hagyja, hogy dicsérjék.

Elnézést kérek a Sabin Gherman levelére adott válaszom kemény szavaiért, de meggyőződésem, hogy nem ő a megfelelő ember egy párt megalapítására.

TRAIAN ŞTEF 1954-ben született Biharfenyvesen, Bihar megyében. A *Familia* folyóirat szerkesztője. *Leonid Dimov* (regény), Brassó, 2000.

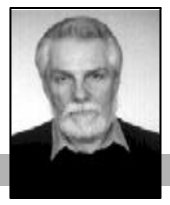

SZOKOLY Elek

A Provincia – palló a barikádok felett

Függetlenül attól, hogy egyetértünk vagy sem Sabin Ghermannal, öngyilkos bátorsága, hogy mindenféle széllel szembemenjen, megfelelő választ érdemel.

Nem mondhatnám, hogy ismerem, bár találkoztunk egyszer egy könyvbemutatón, amikor is, ha jól emlékszem, névjegykártyát cseréltünk. De mivel egy időben széles körben mediatizált, közismert személyiség, akarva-akaratlanul, a *Provinciá*nak odadobott kesztyű nélkül is, kialakult bennem személyéről és tevékenységéről, amely, azt hiszem, éppen olyan ellentmondásos, mint ez a mi korszakunk, valamilyenfajta benyomás. Ez az ellentmondásos természet kiderül a *Provinciá*nak címzett leveléből is, amely ingadozik az, azt hiszem, egyaránt érthető (valós vagy megjátszott) elképedés és a (nyilvánvaló vagy leplezett) frusztráció között.

Meg kell vallanom, hogy rokonszenvvel és kíváncsian figyeltem Sabin Gherman tevékenységét, amikor a kolozsvári televízió szerkesztője volt (anélkül hogy irodalmi tevékenységét ismertem volna), és felfedeztem személyében a (talán túlságosan is) harcos újságírót, aki nem ódzkodott attól, hogy a leghatározottabb módon tárgyalja a legkényesebb kérdéseket a kolozsvári forradalom bűnöseitől és az azalatt elkövetett bűnöktől a görög katolikus egyház helyzetéig és a BOR-ral való kapcsolataig. És minden alkalommal a „jó" oldalon találtam.

Újraolvasva a pamfletet, amely híressé tette, és amely nyilvánvalóan egyaránt sérthette a vájtfülű irodalmárok dobhártyáját és a hazafiak örökké vérző szívét, észrevettem, hogy túl a költői szabadságokon, amelyek Patapievici mellé helyezik (akit egyébként őszinteségéért ugyanúgy bemocskoltak, csak éppen, nem lévén erdélyi, nem vethették szemére azt a szándékot, hogy ki akarja szakítani ezt a tartományt „az ország szent testéből"), darabos nyelven sokunk tapasztalatát és gondolatait fogalmazta meg, az általánossá vált pszeudo-hazafias nacionalizmus nyomására legtöbbször elfojtott gondolatainkat. Az absztrakt nemzeti hazafiság és a konkrét helyi/regionális hazafiság közti tudathasadásunkat mintha szertefoszlatta volna az a „szentségtörés", amelyet Sabin Gherman pamfletjével vállalt, ami egyesekből talán a sajnálkozást is kiváltotta amiatt, hogy miért nem fogalmazták ők meg hamarabb. De óvakodom attól, hogy továbbmenjek ezen az úton.

Visszatérve azonban a *Provinciá*nak küldött levélhez, el kell ismernem, hogy ugyanolyan ellentmondásos érzés fog el. Egyrészt megtudom a ködös információkból, amelyekhez többé-kevésbé véletlenül hozzájutok, hogy az *Elegem van Romániából* szerzője, még ha annak megjelenése után bizonytalan egzisztenciális helyzetben volt is, nem félt belekeveredni a magyar irredentizmus hálójába, amely irredentizmus ilyen helyzetben éppoly fürge, mint a többi nacionalizmus, s amely valami egész másért jutalmazta meg, mint amit ő mondani akart. Hagyta magát. És a baklövéseket meg szokták fizetni. Másrészt, mint ördög a tömjénfüsttől, úgy óvakodnék a szóbeszéden alapuló gyanúsítgatásoktól, elhamarkodott kiátkozásoktól vagy kizárásoktól (különösen az után a fél évszázados tapasztalat után, amikor ez a gyakorlat mindennapos volt), hiszen nagyon jól tudjuk, hogy vádolni könnyű, de nehéz vagy egyáltalán lehetetlen el nem hangzottá tenni a vádat.

Természetesen az az árverés, amelyet Gherman a regionális decentralizálás szabadalmával kapcsolatban ajánl, nemcsak értelmetlen, hanem nevetséges is. Az abszolút prioritás azt a társadalmi szükségletet illeti meg, amely jó ideje ott lebeg Erdély ritka levegőjében. De vitathatatlan, hogy a (sem Gherman, sem a *Provincia* monopóliumát nem képező) szülő-tartományunk sorsát illető elméleti fejtegetések mellett, Gherman felvállalta ennek a valóságnak egy lényeges szeletét, apolitikait, amelyet több-kevesebb ügyességgel és sikerrel megpróbál gyakorlatba ültetni. És túl a provinciás „értelmiségiek" egy eszme elsikkasztásától és kompromittálásától való jogos félelmén, nem létezhet egyetlen kizárólagossági igény sem a transzszilvanizmus politikai szabadalmára.

Sabin Gherman, ahogy maga is elismeri, nem politikus, valószínűleg nem az a karizmatikus vezető, aki Erdély regionális autonómiájának ügyét sikerre vigye. Ez gondolkodóba kéne ejtse, éppen annak az ideálnak az érdekében, amelyért olyan áldozatokat hozott, amiket felsorol. De, ugyanakkor, nem vagyok meggyőződve arról sem, hogy Sabin Gherman lenne az a célpont, amelyre az erdélyieknek pazarolniuk kellene intellektuális lőszerüket, hogy megvédjék a *Provinciát*. Mert még ha el is tekintünk a házasságoknak a román politikai élet látványától elkerekedett szemünk előtt folyó kavargásától, megtörténhet, hogy egy adott pillanatban a barikád ugyanazon oldalán találjuk magunkat. És felteszem a kérdést, megengedhetjük-e hát magunknak, hogy lelkiismeret-furdalás nélkül kijelentsük: elegünk van Sabin Ghermanból.

Az oldalt fordította: HADHÁZY Zsuzsa

SZOKOLY ELEK 1939-ben született Facsádon, Temes megyében. A Pro Europa Liga igazgatója. *Chestiunea transilvană între melancolie şi realitate* (Az erdélyi kérdés a melankólia és a valóság között). In: *Problema transilvană*, Jászvásár, 1998.

Vladimir SOCOR

Bukarest és Chișinău nem viszálykodhat

A román–moldovai viszony jóformán minden szégyenfoltja felszínre került a múlt héten. Ha tekintetbe vesszük a mindkét fél által oktalanul táplált, kölcsönös keserűség alig kendőzött készletét, a robbanás csak idő kérdése volt. És ez a lehető legrosszabb pillanatban következett be mind Moldova, mind Románia számára, ráadásul egész Európa szeme láttára.

Az Emberi Jogok Európai Bírósága (ECHR) október 2-án tartotta Strasbourgban az első tárgyalást a Besszarábiai Érsekség által Moldova kormánya ellen indított perben. Az ügy csak látszólag egyházi jellegű. Tulajdonképpen erősen politikai töltetű, a román–moldovai államközi kapcsolatok és a moldovai nemzeti identitás vitatott problémájának az alapjáig nyúlik, ugyanakkor Ukrajnát érintő vonatkozásai is vannak, és befolyásolhatja mind Románia, mind Moldova európai státusát. A per nyilvános polémiák sorozatát robbantotta ki Bukarest és Chișinău között.

A moldovai kormány – az alperes – megtagadja a Besszarábiai Érsekség törvényes működésének engedélyezését Moldova Köztársaságban. A kormány csak Chișinău és Moldova Érsekségét ismeri el törvényesnek. Az ortodox országokban bevált gyakorlat – és Moldova lakossága több mint 90 százalékban ortodox –, hogy az állam egyetlen ortodox egyházi struktúrát ismer el. A moldovai érsekség pedig továbbra is a Moszkvai Patriarkátusnak van alárendelve.

Alexander Culiuc, Ștefan cel Mare szobra New Yorkban, 1999

A Besszarábiai Érsekség, a két moldovai egyház közül messze a legkisebb, a bukaresti Román Patriarkátus döntése alapján jött létre 1992-ben, a moldovai román nemzeti érzés erősítésére. Ezt az egyházat papsága – bár ez nem feltétlenül mondható el a hívők többségéről – a „román nemzet egyházának” tartja. Egyházi hierarchiáját a Román Patriarkátus nevezi ki, amely bőkezű adományokkal támogatja azt. Az elnevezésében szereplő Besszarábia szó a hagyományos román szemléletre utal, amely szerint Moldova Románia egy tartománya, nem pedig önálló állam, a moldovánok pedig románok.

Az ügy Ukrajnát is érinti. A Cári Birodalom egykori Besszarábia tartománya manapság megoszlik Moldova és Ukrajna között. A Román Patriarkátus egyházi hatáskörre tart igényt nemcsak Moldova Köztársaságban, hanem Besszarábiának azokon a területein is, amelyek ma Ukrajnához tartoznak. Ennek megfelelően, a romániai egyház még egy további címmel is felruházta a Besszarábiai Érsekséget: „exarchátus a vidékek fölött”, mármint Észak- és Dél-Besszarábia, valamint Észak-Bukovina fölött. Ezt a történelmi-egyházi romanticizmust nem is lenne érdemes komolyan venni, de Bukarestben és Chișinăuban éppúgy, mint Kijevben, Ogyesszában vagy Csernovicban mégis komolyan veszik.

A maguk szempontjából, Chișinău és Moldova Érseksége, valamint Moldova kormánya úgy tekintenek a Besszarábiai Érsekségre, mint szakadárok csoportjára, amelyet etnikai alapon hoztak létre azok, akik inkább románnak tartják magukat, mint moldovánnak, és amelynek a vezetői – ha nem is feltétlenül a hívők – azt akarják, hogy Moldova egyesüljön Romániával. Dogma és szertartásrend szempontjából a legcsekélyebb különbség sincs e két ortodox egyház között. Valamelyest különböznek etnikai összetételükben. Az egyik teljes egészében moldován/román, míg a másik, a jóval nagyobb, Moldova Köztársaság általános nemzetiségi összetételét tükrözi, amely az utolsó (1989-es) népszámlálás adatai szerint körülbelül 65 százalékban moldovánokból, 14 százalékban ukránokból, 13 százalékban oroszokból, 3,5 százalékban gagauzokból és 2 százalékban bolgárokból áll. Viszont alapvetően különböznek lojalitásukban és nemzeti identitástudatukban, bár mindkét táborból sokan – és helyesen – jegyzik meg, hogy egyes plébánosok megválasztását gyakran a nemzeti identitásnál sokkal kevésbé fennkölt meggondolások irányítják.

Moldova egymást követő kormányai 1992 óta sorozatosan megtagadták a Besszarábiai Érsekség törvényes bejegyzését. A kormányok elsősorban az ortodox egyházjogra hivatkoztak, amely kizárja két egyház fennállását ugyanabban az államban; másodsorban állami érdekekre, amelyek ellene vannak egy olyan egyház legalizálásának, amely nem ismeri el az illető állam létezését; harmadsorban pedig a politikai célszerűségre, amely azt követeli, hogy az állam kerülje el az egyházi megosztottságot, tekintve, hogy már így is területi, ideológiai és etnikai megosztottsággal küzd. Az idő nagy részében az állam igyekezett az egyházra hárítani a felelősséget, abban reménykedve, hogy átengedheti a problémát a kánonjog hatáskörébe.

A strasbourgi per most arra kényszerítette Moldova kormányát, hogy politikai érvekkel hozakodjék elő. Ez hátrányos helyzetbe hozza őt, mert a másik fél úgy mutatja be az ügyet, mint vallásszabadsági és emberjogi kérdést. A Besszarábiai Érsekség 1998-ban indította meg az eljárást, azt kérve, hogy az Európai Emberjogi Bíróság rendelje el: Moldova kormánya hagyja jóvá a bejegyzést. A bíróság ez év október 2-ig nem tárgyalta az ügyet. További tárgyalásokat nem ütemeztek be. Az ítélet, amely egy hónapon belül várható, érvényes és megfellebbezhetetlen lesz.

A bíróság előtt, Moldova kormánya képviseletében, Ion Morei igazságügy-miniszter úgy mutatta be a felperest, mint a román állam és a „román expanzionizmus” eszközét. Hasonló jelzőt használt a Népi Front, Moldova fő Románia-barát pártjának a jellemzésére is, amely közeli kapcsolatban áll a Besszarábiai Érsekséggel. Morei Románia és a „románpárti erők” „destabilizálására” és „az önálló Moldova Köztársaság belügyeibe való közvetlen beavatkozására” figyelmeztetett. Rámutatott az ügy ukrán vonatkozásaira is.

Chișinăuban a kormányon lévő Kommunista Párt több vezetője is támogatta ezt az érvelést, bár visszafogottabb hangnemet használt. Vasile Tarlev miniszterelnök kijelentette, hogy a kormány nem veti majd alá magát „behunyt szemmel” az Európai Emberjogi Bíróság ítéletének, hanem csak abban az esetben tartja tiszteletben azt, ha a szó moldovai értelmében „kiegyensúlyozott” és „hazafias” lesz.

Október 3–4-én a román kormány vitriolos nyilatkozatot tett közzé, amelyben Moldova álláspontját az etnikai kérdésben „szovjet-bolseviknek” nevezi. Adrian Năstase miniszterelnök megerősítette ezt a nyilatkozatot, és további lépésként lemondta tervezett moldovai látogatását. Mircea Geoană külügyminiszter és több más miniszter szintén lemondta tervezett látogatását. A román kormány hivatalos magyarázatot kért Moldova kormányától. Chișinău számára nagyon ártalmas ez a viszály, de Bukarest is kínos helyzetbe kerülhet politikailag, ha álláspontját irredentának vagy revizionistának (a két világháború közötti állapotokhoz való visszatérési óhajnak) ítélik.

(A The Jamestown Monitor *2001. október 8-i 184-es számából átvett cikk)*

Fordította: VENCZEL Enikő

VLADIMIR SOCOR Bukarestben született, és a müncheni RFE/RL Research veteránja. A CSI és a balti országok politikai elemzője a washingtoni Jamestown Alapítványnál. A *The Jamestown Monitor* és a *The Wall Street Journall Europe* munkatársa.

Alexandru SERES

Mi, ők. Én?

Bármennyire is igyekszem, nem tudok visszaemlékezni arra, hogyan tanultam meg románul. Minden, amit tudok, az, hogy az iskola első napján a kétségbeesés csúcsán, sírva jöttem haza: a világ megoldhatatlan rejtéllyé vált számomra. Nem értettem egy szót sem abból, amit a tanítónő mondott nekünk.

Még kevésbé tudom, hogy románná váltam-e. Vagy, jobban mondva, mióta gyanúsítom magam azzal, hogy nincs sok közös köztem és a magyarok között, kivéve azt, hogy beszélem a nyelvüket.

Mióta megtanultam írni-olvasni, kizárólag románul írtam. Igaz, néhány versem magyarul is megjelent – díjat is nyertem velük. De nem mondtam meg senkinek, hogy saját, eredetileg románul írt verseimet fordítottam le.

Egy román keresztelt át. Egy kiváló román – és erre büszke vagyok. 1987 körül írtam egy jegyzetet Alexandru Vlad regényéről, *A nyár hidege* (Frigul verii) címűről; Radu Enescu, aki akkor a *Familia* főszerkesztő-helyettese volt, meglepett azzal, hogy *Alexandru Seres* aláírással közölte cikkemet. Annyira megdöbbentem, hogy azonnal el is felejtettem – vagy csak most tűnik így nekem –, hogy szüleim *Sándor*nak kereszteltek.

Megpróbálom nem ámítani magam: egyszerűen azért élek a román nyelvben, mert így alakult, nem mert így akartam. De anélkül gondolkodom és írok románul, hogy emiatt románnak – vagy bármi egyébnek érezném magam.

Ha valaki azt mondaná, hogy egyike vagyok azoknak a sajnálatra méltó asszimiláltaknak, akik az erdélyi olvasztótégelyben ilyen vagy olyan okból elvesztették etnikai identitásukat – hát, Istenem, nem érintene túl nagyon. Hidegen hagy az asszimiláció kérdése, mint ahogy – szigorúan személyes szemszögből – épp olyan közömbös számomra az etnikai identitás megőrzésének szükségessége, az egyik vagy másik nemzet elsőbbségének kérdése Erdélyben, a Székelyföld magyarjainak ünnepein kitűzött magyar zászló vagy Gheorghe Funar nemzetiszínű padjai. Nem vagyok strucc, aki a saját maga indukálta közömbösség homokjába dugja a fejét; egyszerűen értelmetlennek tartom ezeket a dolgokat, vagy – legjobb esetben – olyan perverz csapdáknak, amiket a történelem újra meg újra megpróbál felállítani nekünk.

Problémáim akkor kezdődnek, amikor román édesanyától született kislányom megkérdi, mit írjon a „nemzetiség” rovatba: román vagy magyar? Van arra hatalmam, hogy a származásom biztosította joggal homlokára ragasszam a magyarság címkéjét? Választhatok én más helyett identitást? Hogy magyarázzam meg a lányomnak, hogy nem számít a nemzetiség, mikor a körülötte levő világ románokra és magyarokra oszlik?

És bárhogy is van, ahányszor egy nagyváradi napilapba írt kommentáromban kénytelen vagyok használni a „mi, románok” szavakat, ellentmondásos érzés fog el. Mi, vagyis kik? Minden állampolgára a Romániának nevezett hazának, vagy szigorúan csak a román nemzetiségűek? És ki jogosított fel arra, hogy magyar nevemmel és magyar szüleimmel önkényesen belopakodjam a román nemzeti tudatba?

Én.

Én, aki meguntam, hogy állandóan a „mi, románok”, „mi, magyarok” szavakat halljam. Én, aki nem vagyok hajlandó identitásválságba kerülni, aki hanyagul mellőzöm – én, lelkiismeretlen! – a lelkiismeret sakktábláján kialakult konfliktusokat („elárultad a nemzeted!”, „szellemi korcs!”, „kultúr-fogyatékos!”).

A helyzet teljesen ostoba: a románok betolakodónak tartanak, a magyarok pedig legjobb esetben árulónak. Mindkét tábor ferde szemmel néz rám. Ellentmondás, de kivételezettnek érzem magam: miközben ádáz lélektani harc folyik a „mi” és az „ők” között, én, olyan *no man's land*ba hajítva, ahova senki nem vágyakozik, egyre jobban érzem magam. Nem kell lobogókat hordoznom, és senki nem kényszerít arra, hogy eszméket tegyek magamévá. Nem érzem magam nyilvántartásba véve, és nem piszkál a lelkiismeret, hogy a nacionalizmus nemes ügyeivel foglalkozó listákon alulírottat szerepeltessem.

Tudom, hogy kissé felelőtlennek, kissé könnyelműnek tűnhetek. Kicsit komolytalannak. És lehet, hogy az is vagyok – nincs honnan tudnom. Továbbra is meg vagyok azonban győződve arról, hogy a választás szabadsága fontosabb, mint maga a választás – és ahányszor csak lehet, élek ezzel a szabadsággal. Mindig választok – nem a „mi” és az „ők” között, hanem a között, ami jogosnak és ami jogtalannak tűnik. Legalábbis megpróbálok. Megpróbálok mindig önmagam lenni – mert egy ideje nemigen értem, mit jelent a „mi”.

Végső soron elismerem: ez is egyfajta identitásválság. De inkább legyél örökösen az „én”-nek valamilyen válságában, amely nem annyira egy lehetséges válasz illúzióját hordozza magában, mint inkább a kétség alkotó termékenységét, mint hogy élve eltemetkezz egy egyértelmű „mi”-be, amelyben már fel sem teszed a kérdést, hogy ki is vagy voltaképpen.

Fordította: HADHÁZY Zsuzsa

ALEXANDRU SERES 1957-ben született Nagyváradon. A *Jurnalul biborean* szerkesztője. *Infernul nostru cel de toate zilele* (Mindennapi poklunk – publicisztika), Multiprint Kiadó, Nagyvárad, 1998.

Az alábbi párbeszéd drámai módon jelzi annak a szakadéknak a mélységét, amely Macedónia két, önmagát egyaránt nemzetként definiáló közösségét, a macedón-szlávokat és az albánokat elválasztja egymástól. Íme a 2,04 milliós ország lakosságának nemzetiségi összetétele és vallási megoszlása: macedón 67%, albán 23%, török 4%, cigány 2%, vlah 1%, egyéb 1%; ortodox: 67%, mozlim 30%, egyéb 3%. Az albánok állítása szerint a köztársaság függetlenné válását (1991) követően megrendezett népszámlálás óta arányszámuk nőtt. A számbeli többséget alkotó macedón-szlávok vallási, etnikai és kulturális értelemben bolgár és szerb szomszédaikkal mutatnak rokonságot, míg az ország nyugati területein többségben lévő albánok a Koszovóban, Albániában és Dél-Szerbiában élő mozlim vallású albánokhoz kötődnek.

Az egyelőre feloldhatatlannak tűnő macedón–albán konfliktus forrása – a nemzetközi közösség figyelmét elsősorban lekötő katonai és politikai aspektusokon túl – abban keresendő, hogy a macedónok és az albánok eltérően ítélik meg az állam identitását, amelyben élnek: az előbbiek számára létfontosságú, hogy a „macedón nép" mint államalkotó tényező, az ohridi megállapodásban javasolt megoldás (lásd a következő oldalon publikált Preambulum szövegét) ellenére, mégis csak szerepeljen az alkotmányban. Az albánok válasza: az alkotmány vagy alapuljon teljesen az állampolgársági elven, tehát ne szerepeljen benne semmiféle „nép", vagy ha igen, akkor ismerjék el az albán népet is alkotmányos, államalkotó tényezőként. Vagy legyen tisztán polgári állam, mondják az albánok, ami persze a Balkánon nyilvánvalóan csak papíron létezhet, tehát úgysem tükrözné a valóságot, vagy ismerjék el az állam duális jellegét, amit viszont a macedónok a szuverenitás megosztásaként értelmeznek, és semmiképpen sem akarnak elfogadni.

Az Európai Unió szakértői az utolsó pillanatban előálltak egy kompromisszumos javaslattal. Eszerint a Preambulum így szólna: „Macedónia Köztársaság állampolgárai, a macedón nép, valamint a határain belül élő azon állampolgárok, akik az albán néphez tartoznak, a török nép, a vlah nép, a szerb nép, a roma nép és mások, vállalva a felelősséget... stb."

A macedón parlamentnek november 15-éig kellene elfogadnia ezt az öszvér-változatot, az összes többi módosítással egyetemben. Ha a nemzetközi nyomás nem enyhül, lehet, hogy mind a macedónok, mind az albánok elfogadják az alkotmánymódosítást, de ettől még nem vehetjük biztosra, hogy az életbe is fog lépni. Valószínűbb, hogy nem fogadják el, mert a Preambulum vitás kérdései mellett más módosítások körül is kibékíthetetlennek tűnő ellentétek feszülnek. A macedón ortodox egyház számára például a különböző egyházak „törvény előtti egyenlőségét" kimondó 19. cikkely elfogadhatatlan, a tetovói albán magánegyetem hallgatói és az albán politikusok számára viszont a 48. cikkely jelent problémát, mert nem mondja ki, hogy a nemzetiségek jogosultak az állam által fenntartott felsőfokú oktatási intézményekre.

A legvalószínűbb forgatókönyvnek a következő tűnik: amikor november közepén teljes lesz az alkotmányos és politikai zűrzavar, Stojan Andov házelnök feloszlatja a parlamentet, és a jövő év elejére kiírják az általános választásokat. Az alkotmánymódosítás nehéz kérdésének megoldása így az új politikai erőviszonyokat jobban tükröző következő parlamentre marad. Már ha annak – a valószínű albán választási bojkott miatt – egyáltalán lesznek albán parlamenti képviselői.

Kezdődik tehát minden elölről. (*M. G.*)

Párbeszéd Szkopjéban

(AZ IWPR balkáni válságjelentése, 282. szám, II. rész, 2001. szept. 21.)*

Branko Geroszki, a vezető független macedón napilap, a *Dnyevnyik* főszerkesztője, valamint Kim Mehmeti regényíró és a vezető független albán hetilap, a *Lobi* egyik alapítója szeptember 10-én a *Dnyevnyik* szerkesztőségében beszélgetett az *IWPR* felelős szerkesztőjével, Anthony Bordennel és az *IWPR* macedóniai projektigazgatójával, Agim Fetahajjal.

IWPR: Hogy látjátok Macedónia jelenlegi helyzetét – túl vagyunk már a nehezén, vagy még csak most következik?

Branko Geroszki: Nyilván, a válság még nem ért véget. A helyzet nagyon bonyolult, nagyon feszült. Vannak rejtett szándékok, amelyeket nem befolyásolhatunk, és amelyek – bár nem kedvelem az összeesküvés-elméleteket – meghaladják etnikai közösségünk képességeit. Szóval nagyon nehéz, és egyszerűen nem tudom, mi fog történni ezután.

Kim Mehmeti: Azt hiszem, minden a nemzetközi közösségtől függ. Macedónia már tett egy lépést egyfajta „libanizáció" felé: nemcsak hogy az albán nemzetiségűek saját katonai szervezetet alakítottak, amelyet az állami intézmények törvénytelennek tartanak, hanem a rendőrség maga is hozott létre katonai jellegű alakulatokat. Úgyhogy hacsak egész Macedóniát le nem fegyverzik, az ország konfliktuspotenciálja megmarad, bár alacsony szinten, de nagy kockázattal az egész Balkánra nézve. Különösen kockázatos lesz, ha egy biztonsági vákuum keletkezik a NATO mandátumának lejárta után, és alkalom adódik a megtorlásra. Ebben az esetben a nemzetközi erőfeszítés kártyavárként fog összeomlani, és azt hiszem, ez Macedónia végét jelentené.

Geroszki: Értékelem, hogy Kim teljes demilitarizálásra vágyik, de a trend inkább a további felfegyverkezés felé mutat Macedóniában. Jelenleg egy új NATO-misszió van az országban, ami új fegyvereket, új katonákat és néhány esetben új problémákat jelent.

Mehmeti: Nem vagyok naiv. Tudom, mik a következményei egy idegen katonaság jelenlétének a saját szülőhazámban. De én nem a helyi fegyverek megsemmisítéséről beszélek, csak azért, hogy a németek vagy mások tankjai vegyék át ezek helyét. Én az idegen fegyverek bejövetelét a hazai fegyverek megsemmisítésének eszközeként látom. Utána olyan helyzetbe kerülnénk, amelyben nem kellene a fegyverekre gondolnunk mint problémáink megoldásának egyetlen lehetséges módjára.

IWPR: Melyek a kulcstényezők, amelyek a béketerv sikeréhez vezethetnek?

Geroszki: A kulcstényező az, hogy mindkét etnikai közösség hozzájáruljon a megvalósításához. Az új egyezményben egy olyan rendszert vázoltunk fel, amely a konszenzuális demokráciához hasonlít. Egy olyan rendszert, amely kielégíti mind az albánok, mind a nemzetközi közösség igényeit. A gond az, hogy ezekhez a változásokhoz eljuthattunk volna három vagy négy év politikai, nem katonai harc után is. Macedónia EU-hoz való csatlakozási folyamata kapcsán Brüsszel minden bizonnyal nagy nyomást gyakorolhatott volna a macedón hatóságokra. Most lehet, hogy van egy csodás rendszerünk, de a macedónok és albánok közötti kapcsolatoknak nincs semmi tartalma. A bizalom elveszett. Az albánok állandóan azt hangsúlyozták, hogy sosem voltunk háborúban egymással. Most ez már nem érvényes. Háborúztunk, és ez megnehezíti az ország jövőjével kapcsolatos kulcsfontosságú döntések meghozatalát. Hadd emlékeztesselek arra, hogy Jugoszlávia a konszenzuális demokráciának egy tökéletesen megtervezett rendszere volt. Ami itt, nálunk van, az még annyira sem fejlett, mint a jugoszláv államrendszer döntéshozó szervezete, de még az az ország is szétesett. Szóval attól félünk, hogy a békefolyamat csupán megszilárdítja a jelenlegi viszonyokat. Maga a békefolyamat nem jelent semmit, ha nem hoz magával fejlődést, egy esélyt az előrelépésre mindkét etnikai közösség számára. Ez az esély talán még nem veszett el mindörökre, de attól félek, pillanatnyilag elveszett.

Mehmeti: Már bebizonyítottuk, hogy minden térségben, ha a két legnépesebb közösség el akarja pusztítani az országot, sikerül. De egy pozitív tanulságot is levonhatunk ebből: rá kell ébrednünk arra, hogy mi, macedónok és albánok nemcsak azért létezünk, hogy betegyünk egymásnak, hanem tulajdonképpen azért, hogy egy közös célt kövessünk. A keretegyezmény végleges szakítást kínál az államépítés leninista felfogásával, a 19. századi felfogással, amelyben a legnépesebb közösség dönt, és mi, a többiek csak annyiban vehetünk részt az államépítésben, amennyiben ezt a többség megengedi nekünk. Ha Macedónia tudatosan elveti ezt az elképzelést, visszanyerheti korábbi előnyét szomszédaival szemben. Másrészt, ha nő azoknak a macedónoknak a száma, akik úgy gondolják, hogy nem tudnak együtt élni az albánokkal, vagy ha az albánok kezdenek elzárkózni, tanúi leszünk az etnikai határok meghúzásának. Bitolában ma már nem élnek albánok, ugyanakkor nehéz macedónnak lenni Tetovóban. A nagy feladat megakadályozni ezeknek a veszélyes enklávéknak a kialakulását.

Geroszki: Kimnek minden egyes kedves vágya meghiúsul, amikor az első fegyvert elsütik az aratás vége után, az első komoly incidensnél. Ne legyünk naivak. Még mindig háborúban vagyunk egymással. Csak a béke elemi politikai előfeltételei jöttek létre, de kétlem, hogy ennek a háborúnak vége lenne. A politikailag szélsőséges albánok nagyon világos üzenetet kaptak a nyugati hatalmaktól: ha politikai célokat akartok elérni, fogjatok fegyvert, harcoljatok, és sikerülni fog! Elismerem, hogy a fegyveres albán harcosoknak sikerült elérniük céljaikat, legalábbis részben. Ez azt sugallja nekem, hogy a történetnek nincs vége. Úgyhogy eléggé borúlátó vagyok, és úgy érzem, a béke messze van.

Mehmeti: Tudom, hogy reményeimet nagyon könnyű egykettőre megsemmisíteni. Útban hazafelé három ellenőrző ponton kell átmennem, ahol Ljube Boszkovszkij [a belügyminiszter, akit egyesek szerint felelősség terhel a ljuboteni gyilkosságokért] tartalékosai kérni fogják a személyi igazolványom, és minden azon múlik, hogy részegek-e, avagy józanok! Tehát nem áltatom magam. Tudom, hogy könnyű háborút indítani, a béke pedig időt és erőfeszítéseket igényel. De barátaim, a macedónok lenyűgöznek. Úgy tűnik, mindig tudják, mit gondolunk mi, albánok. Hadd mondjam el neked, hogyan értjük mi a Nyugat üzenetét: „Ti, albánok legyetek óvatosak, mert ez az utolsó alkalom, amikor még túlélhetitek. Ha még játszadoztok a jövőben, az nagyon kockázatos lehet." Teljesen egyetértek azzal, hogy a Balkán-övezet „dejugoszlavizálása" még nem ért véget. Számomra akkor fejeződik majd be, amikor Koszovó és Montenegró státusát meghatározzák. Akkor, ha van megfelelő nemzetközi támogatás, beleértve egy erőteljes katonai jelenlétet, le lehet majd zárni a macedón történetet.

IWPR: Mi az önök véleménye a konfliktusba való nemzetközi beavatkozásról, különösen a NATO szerepéről?

Geroszki: Ügyetlenek voltak. Kim válasza pontosan azt igazolja, amit a politikai célok elérésére használt erőszak bátorításáról mondtam. Amint Kim és vele együtt minden albán értelmiségi is vallja, a koszovói kérdés mégmindig nincs megoldva, és minden balkáni ország érdekeit érinteni fogja, különösen Szerbiáét és Jugoszláviáét, valamint a nemzetközi közösségét. Montenegró úgyszintén a jövő kérdése, és ez a montenegrói albánok státusára is vonatkozik. Szóval szeretném, ha meg lehetnék győződve arról, hogy az albánoknak szóló üzenet valóban az: „Ez az utolsó játszmátok." Szeretném ezt hallani egy albántól: „Oké, elértünk, amit elértünk, meg vagyunk elégedve. Ez van. Elértük a célunkat. Most békében élhetünk." Sajnos, nem ezt az üzenetet kapjuk. Az albánok története a Balkánon folytatódik. A válság folytatódik. További háborúk várhatók, további problémák, további gondok a nemzetközi közösség beavatkozásával.

Mehmeti: Ne felejtsd, hogy márciusig a nemzetközi közösség nagyon egyértelműen viszonyult a macedóniai válsághoz, és teljes mértékben a kormányt támogatta. De ez a helyzet megváltozott, amikor látták, hogy az állami intézmények nem tényleges közintézmények, hanem csupán közösség védelmében érdekeltek. Megváltozott, amikor látták, hogy a macedón nyelvű média nem vonakodott általánosítani a bűnösséget: egy gyerektől egy tyúkig – egy albán tyúkig – mindenki bűnös, minden legitim célpont.

Geroszki: A dolgok nem úgy állnak, ahogy Mehmeti bemutatja őket. Először is, nem feledkezhetünk meg egy nagyon fontos tényről: ki indította a háborút. Albán „banditák" voltak, amint George Robertson [a NATO főtitkára] nevezte őket az elején. Az áldozatok ebben a háborúban a macedónok. Ez a háború egy macedón területrész meghódításáért indult, és még mindig tart. Teljesen biztos vagyok benne, hogy a NATO új missziójával ez sikerülni is fog. Egy területrész mindenképp a macedón állam ellenőrzésén kívülre fog kerülni. Nem megfelelő viselkedésre, amint az idegenek mondják, mindkét részről sor került. De a nemzetközi közösség részrehajló volt. Ha volt valaha dédelgetett gyerek a Balkánon, az albánok voltak azok – az Egyesült Államok, az EU és a koszovói háborúban a NATO támogatja őket. Na már most: ami megtörtént, az megtörtént. A harctér győzteseinek gratulálni kellene. De mi lesz a vége mindennek? Milyen lesz az élet Nyugat-Macedóniában, a „tetovói gettóban"? Milyen lesz az állam? Szerencsésebb lesz-e az előzőnél? Ezek a nagy kérdések. Boldogabbak és gazdagabbak lettek-e utóbb a többi országok – Bosznia-Hercegovina, Horvátország és Jugoszlávia –, amelyek átmentek a háború poklán? Mindent, amit az albánok Macedóniában fegyverek és gyilkosságok révén elértek, elérhették volna politikai eszközökkel. A civilizált világban a politikai célokat politikai eszközökkel szokás elérni. Koszovóban ez lehetetlen volt, de Macedóniában lehetséges volt. Ezért nagy bűn az, ami Macedóniában történt.

Mehmeti: Nem tagadom, hogy az albánok indították a háborút. Ebben legalább egyetértünk. De be tudnám bizonyítani, hogy az albánok soha nem nyúltak fegyverért, hogy megtámadják a macedónokat; ők intézményeket támadtak meg. Soha nem támadtak meg egyetlenegy települést sem, egyet sem! A macedónok azt is állítják, hogy az albánok területet foglaltak el. Tán az én házamat elfoglalták az albánok? Elvégre albán ház! Etnikai, nem állami kifejezésekkel szólva, és mindig úgy gondoltam, hogy az én kertem albán kert, nem macedón. De a háború alatt rájöttem, hogy a macedónok albérlőként kezelnek ebben az országban. Ha nem vagyok megelégedve a házammal, és felemelem a hangom, ők majd megmondják nekem, hogyan kell viselkednem, elvégre ez egy macedón ház.

IWPR: Mindkettőtöket hosszú ideig politikailag mérsékeltnek tartottak. De nemrég egyesek változást észleltek. Branko olyan szövegeket írt, amelyek azt sugallják, hogy az egyetlen megoldás egy katonai megoldás. Kim pedig – ennek a beszélgetésnek a kivételével – megkövetelte tolmácsok használatát régi macedón barátaival szemben is. Tehát változott-e álláspontotok és politikai irányvonalatok?

Geroszki: Meg vagyok róla győződve, hogy egyikünk álláspontja sem változott. A valóság változott meg, jelentősen. A Leszok kolostor megváltozott, mert a fele elpusztult. A prilepi és bitolai mecsetek megváltoztak, mert a prilepi már nem létezik. Hetven macedón család családfő nélkül maradt, többségük nem katonai ütközet, hanem álnok gyilkosság áldozata lett. Az ország határozottan megváltozott. Az emberek elvesztették bizalmukat. Nem vagyok olyan derűlátó, mint Kim, hogy rövidesen a Kozarát [jugoszláv tánc, amely a testvériesség és egység jelképe] fogjuk járni, és öleljük-csókoljuk egymást, és boldogan élünk, míg meg nem halunk. Ez nem várható egyhamar. A békét választani elvi kérdés. Én voltam az első, aki nyilvánosan javasolta az alkotmány bevezető szakaszának módosítását [egy lényegbevágó albán követelés]. Én voltam az, aki a békét támogatta a tárgyalások utolsó percéig. De nem fogadhatom el, hogy holmi banditák elfoglalják Tetovót. A *Dnyevnyik*ben közzétett kommentáromban, amelyért mindannyian ujjal mutogattok rám, teljesen méltánytalanul a harcias macedónok táborába utalva át engem, a következőket mondtam: nem lesz béke Macedóniában, ha nem tartjuk be az egyezményeket. Tetovo és más területek elfoglalása nem szerepelt az egyezményekben. Mindannyian tudjuk, ki indított támadást az ohridi egyezmény aláírása napján. Az nem politika. Az nyomás gyakorlása egy egész nemzetre. Kim és én megbeszélhetnénk, hogyan kellene megterveznünk ezt a mi lakásunkat. Nekem megvan a saját szobám, neki megvan az ő saját szobája. Vagy ebben az országban, ahol neki van egy háza, és 5 kilométerre az övétől van az enyém. De ha te odajössz hozzám, és azt mondod nekem, hogy az én szobám már nem az én szobám, hogy ki kell költöznöm, ahogy azt 70 000 macedónnak megmondták, nem lenne más választásom, mint hogy megvédjem a szobámat a mi közös lakásunkban – azaz a házamat a mi közös országunkban. A probléma nem a te házad, Kim, és a te földed, amelyeket te teljesen jogosan tekintesz albánnak. Alig 5 kilométerre a te házadtól van az én házam – az én házam a kérdés. A macedónokat űzik el Tetovo térségéből, nem az albánokat. Szeretnék egyetlen albán értelmiségit látni, aki azt mondja: „Álljatok meg, emberek. Azért mégsem kellene ezeket az embereket kiűzni történelmi otthonukból, mert nem helyes." Pillanatnyilag 70 000 macedónt űztek el otthonaikból, és 50 000–60 000 albán menekült el a háború következtében. Ez az egyetlen dolog, amiben egyenlők vagyunk: a háború következményeiben és szenvedéseiben. De nem egyenlően oszlik meg közöttünk a felelősség ezért az igazságtalanságért.

Mehmeti: Még a matematikánk sem egyforma. Branko 70 áldozatot említ, én körülbelül 400-ról beszélek. Mert én minden új sírt számításba veszek Macedóniában: macedónt és albánt egyaránt. Számításba veszem az albán áldozatokat is – gyerekeket, nőket, a ljuboteni 10 személyt... Ő csak a macedónokat veszi számításba, mintha ők volnának az egyedüli áldozatok. Egész idő alatt a média, a parlament, mindenki azt állítja, hogy Macedóniában csak 70 áldozat volt. A kormány csak a rendőröket és a katonákat veszi számításba. Nem veszi számításba a Porozsban megölt gyermekeket. Szánalmas. Az albánok közelebb állnak az igazsághoz, nem azért, mert emberségesebbek vagyunk, hanem azért, mert macedón és albán nyelven is olvasunk. Ez a helyzet, közelebb állunk az igazsághoz. Örülök, hogy az albánok nem általánosították a bűnösséget, hanem világosan elhatárolták: a konfliktus az NLA és a hatóságok között volt, soha nem az albánok és a macedónok között. Ez történt a macedónokkal… Ami a nyelvet illeti, bizonyítottam polgártársaimhoz való viszonyulásomat azáltal, hogy mindkét nyelven mondtam történeteket. De megalá-

Folytatás a 6. oldalon

* Balkáni sajtótudósítók hálózata, a térség eseményeihez és válságához kötődő kérdések elemzéseit terjeszti

Folytatás az 5. oldalról

zottnak éreztem magam. Provokáltak. Jól beszélem a macedón nyelvet, de amikor azt mondom, hogy albánul szeretnék beszélni, azért teszem, hogy jobban rendezhessem a gondolataimat. De aztán egyik kollégám, akit meghívtak egy tévéműsorba, megkérdezte, hogy elmondhatna-e legalább néhány mondatot albánul. A macedónok úgy reagáltak, mintha az NLA jött volna, hogy felrobbantsa a stúdiót! Ezért tartok ki amellett, amit mondtam: amíg nem kezdjük el tisztelni egymást ebben az államban, nem használom többé ezt a nyelvet.

IWPR: Mik az előfeltételei a macedóniai békének és együttélésnek?

Geroszki: Meg vagyok róla győződve, hogy amikor az alkotmány módosításait bemutatják a parlamentben, az albánok megszavazzák azokat, és megszavazzák a Macedón Köztársaság alkotmányát egészében. Így, tíz év után először, elfogadják majd ennek az államnak az alkotmányát, és azt fogják mondani: igen, ez a mi országunk, ahol békében és nyugalomban élhetünk. Eddig a pillanatig még nem hallottam ilyen kijelentést, de remélem, fogok. Ez egyike az alapvető előfeltételeknek. A macedón nemzeti sztereotípia jelentős mértékben különbözik a többi, hatalmasabb balkáni nemzetekétől. És ez szerencsés dolog ebben a térségben. Nem lesz tragédia, ha a kisebbség fenyegetve érzi magát, mert a világ minden táján a kisebbségek, ha fenyegetve érzik magukat, harcolnak jogaikért. Ha sikerül elkerülnünk egy igazi háborút, azt fogja jelenteni, hogy sikerült elkerülnünk ezt az érzést.

Mehmeti: Branko egyik feltétele teljesül. Az, aki elsőként lőtt, elsőként kezdett leszerelni. Ebben helyesen járt el a nemzetközi közösség. Ha úgy gondolnám, hogy az ohridi egyezmény a legkisebb mértékben is károsította a macedónokat, én, Kim Mehmeti, nyilvánosan elhatárolnám magam tőle. Nem akarok semmit elfogadni, ami azt jelentené, hogy valamit elveszünk valaki mástól azért, hogy a másiknak adjuk. Pontosan tudom, hogy Macedónia békéje a macedón nemzetiségűek közérzetétől függ. Nem gondolom, hogy kevésbé bátor nép, mint a sajátom. De ha a macedón állam továbbra is azt az érzést próbálja kelteni a macedón nemzetiségűek körében, hogy megalázottak és lealacsonyítottak, nem látok kiutat. Ha a média továbbra is azt az érzést táplálja, hogy a macedónok vesztesek, és hogy ez fegyverletétel, akkor két-három éven belül megalakul a macedón nemzetiségűek „NLA"-ja, és ugyanaz a probléma jelenik meg újra, csak nagyobb léptékben. Ebben az esetben az albánok nem ennek az államnak a fennmaradásában lesznek érdekeltek, hanem a lehető leggyorsabb eltűnésében. Na már most, Koszovó a macedóniai albánok oktatási és kulturális központja, családjaink fele ott van. Branko tudja, ki tanított minket Jugoszláviában. Miért Koszovóba menekültek a macedóniai albánok, nem pedig Albániába? Mert a macedóniai albán férfiak legalább 30 százalékának koszovói felesége van. Nemcsak a nemzeti érzésről van itt szó. Ezért számunkra semmi sem bosszantóbb, mint amikor az elnök előáll, és azt mondja: ellene vagyunk egy független Koszovónak. Miért ellenzitek azt, amit saját népetek számára biztosítani próbáltok – egy független államot? Sosem értettem ezt. Miért volna Macedónia veszélyben? Az eredmény az, hogy a macedóniai albánok úgy érzik magukat, mintha valamiféle „váróteremben" lennének Koszovó tekintetében. Lehet, hogy buta vagyok és naiv – író vagyok, és nem tudok politikailag gondolkodni, de azt hiszem, hogy azon a napon, amikor Koszovót független állammá nyilvánítják, a macedóniai albánok tudni fogják, hogy elérkezett a történet vége. Ugyanakkor, amíg Koszovó albánok és szerbek közötti elosztásának dilemmája megoldatlan marad, a macedóniai albánok azon tűnődnek: na és mivelünk mi lesz? Ebben az összefüggésben én nem érzem magam győztesnek. Egy győztesnek más célja kellett volna legyen – Macedónia lerombolása –, és azt kellene mondania: felülkerekedtünk a macedónokon. Én még tudat alatt sem mondtam soha, hogy a macedónok ellen harcolunk: nem, hanem ennek az államnak – az én országomnak – az intézményei ellen.

Geroszki: Meg vagyok róla győződve, hogy miután az elnök elolvassa a kijelentésedet, jobban meggondolja majd, mit mond a független Koszovóról. Lehet, hogy régebb Kim nem volt annyira veszélyes, de most az, mert még ha nem is ő a győztes, Borisz Trajkovszkijt katonailag legyőzték.

Mehmeti: Ha úgy érzi, hogy csak a macedón nemzetiségűek elnöke, ez így is van rendjén.

Geroszki: Mindenesetre azt gondolom, hogy az albánoknak már van egy független Koszovójuk, azt hiszem…

Mehmeti: Hát akkor miért vagy ellene, ha egyszer tudod, hogy már az övék? Ez még bosszantóbb.

Geroszki: Azt hiszem, hogy tényleges autonómiátok lesz Nyugat-Macedónia egy részében, mert annak a területnek egy része nem lesz a biztonsági erők ellenőrzése alatt. De abban is biztos vagyok, hogy az elkövetkező időszakban a macedóniai albánok még rosszabb helyzetben lesznek, mint eddig. De azt már nem fogod tudni megmagyarázni magadnak, és még kevésbé nekem. Macedónként az én bűnöm nagy, mert nem tettem eleget, bár sokat tettem – ezt el kell ismerned – azért, hogy konstruktív legyek, és bátor a kisebbségek jogainak kiterjesztésében. De azt hiszem, hogy a te hibád egy egészen picit nagyobb az enyémnél, mert nem mondtad elég igyekezettel: „Várjatok, mindig van egy másik esély, nem szabad elkezdenünk embereket ölni emiatt."

Mehmeti: Az én előnyöm az, hogy olvasom Branko írásait, és mindenről tudok, amit mondott, ő viszont nem olvassa az én írásaimat. Nem hibáztatlak, ilyenek a körülmények. De te nem tudod, mit mondtam ennek a háborúnak a kezdetén, és nem tudom itt neked kifejteni, mert nincsenek nálam a szövegek. Minden háborút nehéz megmagyarázni. Valóban szükségünk volt egy háborúra? Nem. De mit nyerhetünk belőle? Amikor Horvátországban elkezdődött a háború, lehetetlen lett volna találni egy horvátot és egy szerbet, akik így leültek volna beszélgetni. És Macedóniában még mindig találhatnál legalább 100 embert, aki bár nem igazán nézi egymást jó szemmel, még mindig hajlandó beszélgetni. Ha a tészta jól meg van dagasztva, mindig lehet belőle jó kenyér. Ezért mondom folyton: minden az intézményeken múlik, hogy képesek lesznek-e a dagasztásra. A jelenlegi idiótáinkkal [a politikusokkal] nemcsak további háborút várok, hanem akár rosszabb dolgokat is. Még most is megpróbálják majd ránk kényszeríteni, diktálni nekünk, milyen házat építsünk, és hogy az utca bal vagy jobb oldalán építsük-e. Egy új nemzedékre számítok, amely képes lesz levonni a tanulságot ebből a tragédiából.

IWPR: Az utolsó kérdés a legnehezebb – mindezek után, el tudnátok mondani, hogy miben érttek egyet ti ketten?

Geroszki: Lenyűgöz Kim optimizmusa, még ha azt állítja is magáról, hogy pesszimista. Úgy tűnik nekem, hogy fantasztikusan optimista, úgyhogy nem bánnám, ha találkoznánk még, és szemináriumokat tartanánk, ahol többet tanulhatnánk a testvériességről és az egységről. Szeretnék osztozni az optimizmusában, de, őszintén szólva, jelenleg nem értek vele egyet.

Mehmeti: Vállalom az optimista szerepét. Tudod, miért vagyok az? Tudom, hogy minden macedón szomszédom kalasnyikovot kapott. Tudom, hogy Macedóniában kalasnyikovok tízezreit osztották szét. Tudom, hogy egyes területeken a macedónok fellázadhattak volna, és balhét csinálhattak volna. Még az albánoknak is azt mondom: ez azt bizonyítja, hogy nem akarnak háborúzni velünk. Annak bizonyítéka, hogy az albánoknem akarnak háborút a macedónokkal, a következő: egy etnikailag tiszta albán környezetben élek, és még a legírástudatlanabb albántól sem hallottam – ezt becsületszavamra mondom –, hogy eljött a végső leszámolás ideje. Mindenki csodálkozik, hogy lehetséges, hogy a kormány nem tért észre, hogy nem jelent meg valami bölcs ember, hogy mindent egyenesbe hozzon. De mégis, az albánok nem a macedónok ellen lázadtak fel – még a legkeményebb lázadók sem. Újságíróként kapcsolatba kerültem velük, és mindannyian azt állították, nem tudják elviselni a megaláztatást az ország intézményei részéről. Ha rajtam állna, a polgári engedetlenséget választanám – mindennapos tiltakozások, bojkottok, útlezárások –, nem pedig a háborút. Minden bizonnyal elmagyarázhattad volna az albánoknak, hogy mindezt el lehetett volna érni három év alatt. De ne feledd, hogy vannak emberek, akiknek a türelmi szintjük különbözik a Brankóétól és a Kimétől. Most elmondok nektek egy titkot: hosszú idő óta először jöttem át a Vardarnak erre az oldalára. Félek a tartalékosoktól, de Brankótól nem.

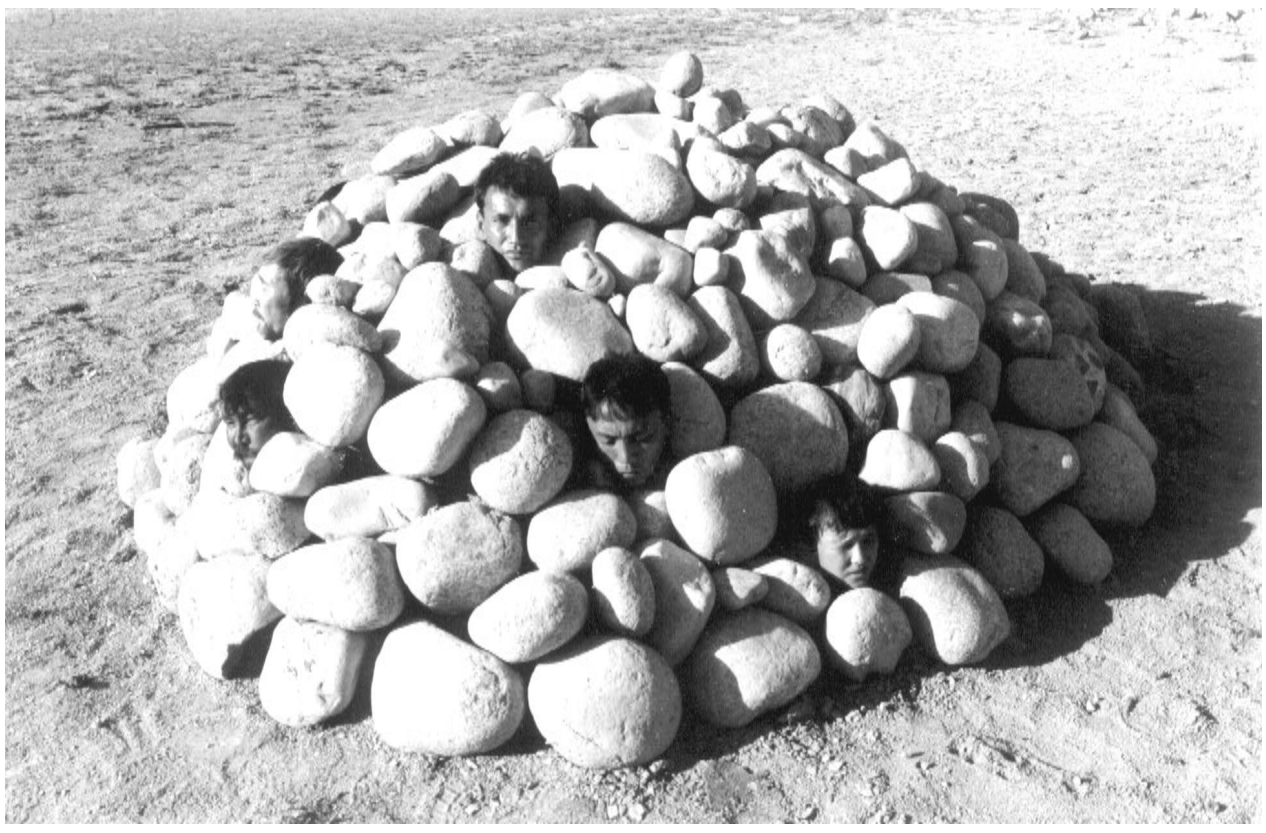

Yerbossin Maldibekov (Kazahsztán): Polpot, művészi installáció, 1999

Keretegyezmény

(…)

1. Alapelvek

1.1. Az erőszak használatát politikai célok elérése érdekében teljesen és feltétel nélkül elutasítjuk. Csakis a békés politikai megoldások biztosíthatják Macedónia stabil és demokratikus jövőjét.

1.2. Macedónia szuverenitása, területének oszthatatlansága és az állam egységes jellege sérthetetlen, és meg kell védeni ezeket. Az etnikai kérdésekre nem létezik területi megoldás.

1.3. Macedónia társadalmának többnemzetiségi jellegét meg kell őrizni, és tükrözni kell azt a közéletben.

1.4. Egy modern, demokratikus államnak, fejlődése és formálódása természetes útján, folyamatosan biztosítania kell, hogy alkotmánya mindenben megfeleljen összes állampolgára szükségleteinek, és összhangban legyen a legmagasabb színvonalú nemzetközi szabványokkal, amelyek maguk is folyamatosan fejlődnek.

1.5. A helyi önkormányzat kifejlesztése létfontosságú az állampolgároknak a demokratikus közéletben való részvétele bátorításában, és a közösségek azonossága iránti tisztelet előmozdításában. (…)

Kelt Szkopje városban, Macedóniában, 2001. augusztus 13-án.

*

(A továbbiakban először a Preambulum és egyes cikkelyek módosított szövegeit közöljük dőlt betűkkel, alattuk pedig az eredeti, módosítatlan szövegeket normál betűtípussal. A szerk.)

„A" MELLÉKLET – Alkotmánymódosítások

Preambulum

Macedónia Köztársaság polgárai, felelősséget vállalva hazájuk jelenéért és jövőjéért, tudatában léve és hálával adózva elődeik áldozatkészségének és elkötelezettségének a független és szuverén Macedónia létrehozására irányuló törekvésükben, annak tudatában, hogy felelősséggel tartozunk a jövő nemzedékeknek gazdag kulturális örökségünk és a Macedónián belüli együttélési hagyományok minden értékes elemének ápolásáért és fejlesztéséért, egyenlő jogokkal és kötelességekkel a közjó érdekében – Macedónia Köztársaság, a Krusevói Köztársaság hagyományának és Macedónia Antifasiszta Népi Felszabadító Közgyűlése határozatainak, valamint az 1991. szeptember 8-i referendum eredményének értelmében, elhatározták Macedónia Köztársaság független, szuverén államként való megalapítását, a törvény hatalmának megalapozása és megerősítése, az emberi jogok és szabadságjogok szavatolása, a békés együttélés, társadalmi méltányosság, gazdasági jólét biztosításának szándékával az egyének és közösségek életében egyaránt, és ebben a vonatkozásban, képviselőin, Macedónia Köztársaság szabad és demokratikus választásokon megválasztott Országgyűlésén keresztül elfogadják…

*

Kiindulópontul véve a macedónok történelmi, kulturális, szellemi és államisági örökségét, évszázadokon át folytatott küzdelmüket a nemzeti és társadalmi szabadságért és saját államuk megalapításáért, és különösen a Krusevói Köztársaság államisági és törvényességi hagyományait, valamint a Macedónia Antifasiszta Népi Felszabadító Közgyűlés határozatait, együtt a macedón állam mint szuverén köztársaság alkotmányos és törvényes folyamatosságával a szövetségi Jugoszlávia keretében, és Macedónia Köztársaság polgárainak az 1991. szeptember 8-i referendumon szabadon kinyilvánított akaratával, valamint azzal a történelmi ténnyel, hogy Macedónia a macedón nép nemzeti államaként jött létre, amely teljes állampolgári egyenlőséget és a macedón néppel való folyamatos együttélést biztosít a Macedónia Köztársaságban élő albánoknak, törököknek, vlahoknak, romáknak és más nemzetiségeknek, és azzal a szándékkal, hogy: megalapítsák Macedónia Köztársaságot mint szuverén és független, polgári és demokratikus államot; meghonosítsák és megerősítsék a törvény uralmát mint alapvető kormányzási rendszert; biztosítsák az emberi és állampolgári jogokat és szabadságjogokat, a nemzetiségek közötti egyenlőséget; békét és közös otthont biztosítsanak a macedón népnek a Macedónia Köztársaságban élő nemzetiségekkel; társadalmi méltányosságot, gazdasági jólétet és bőséget biztosítsanak az egyén és a közösségek életében, a Macedónia Köztársaság Országgyűlése elfogadja…

7. cikkely

(1) Macedónia Köztársaság egész területén és nemzetközi kapcsolataiban érvényes hivatalos nyelv a macedón nyelv, cirill írásjelekkel írva. (2) Minden más olyan nyelv, amit a népesség legalább 20 százaléka beszél, szintén hivatalos nyelv, sajátos írásmódjával használva, az alábbiak szerint. (3) A macedón nyelvtől eltérő hivatalos nyelvet beszélő állampolgárok bármely hivatalos személyi iratát az illető nyelven iski kell állítani, a macedón nyelvű irat mellett, a törvénynek megfelelően. (4) Bármely személy, amely olyan önkormányzati egységben él, ahol a lakosság legalább 20 százaléka a macedón nyelvtől eltérő másik hivatalos nyelvet beszél, bármelyik hivatalos nyelvet használhatja a központi kormányzat olyan helyi hivatalaival való értekezésben, amelyek az illető önkormányzati egységért felelősek; ezek a hivatalok az illető nyelven is kötelesek választ adni a macedón nyelv mellett. Bármely személy bármelyik hivatalos nyelvet használhatja a központi kormányzat fő hivatalaival való értekezésében, és az illető hivatal a macedón nyelv mellett az illető nyelven is köteles választ adni. (5) Macedónia Köztársaság szervei körében bármely, a macedóntól eltérő hivatalos nyelv használható a törvényes rendelkezéseknek megfelelően. (6) Azokban a helyi önkormányzati egységekben, ahogy a lakosság legalább 20 százaléka beszél egy bizonyos nyelvet, az illető nyelv és írásmódja hivatalos nyelvként használandó a macedón nyelv és a cirill betűs írásmód mellett. Azokra a nyelvekre vonatkozóan, amelyeket a la-

kosság kevesebb mint 20 százaléka beszél az illető helyi önkormányzati egységben, a helyi hatóságok döntenek hivatalos hatóságok általi használatukról.

*

Macedónia Köztársaság hivatalos nyelve a macedón nyelv, cirill írásjelekkel írva. Azokban a helyi önkormányzati egységekben, amelyekben a lakosság többsége egy nemzetiséghez tartozik, a macedón nyelv és a cirill ábécé mellett az illető nemzetiség nyelve és írásmódja is hivatalosan használatos, a törvény által megszabott feltételek mellett. Azokban a helyi önkormányzati egységekben, ahol a lakosság jelentős része egy nemzetiséghez tartozik, ezek nyelve és ábécéje szintén hivatalosan használandó nyelv a macedón nyelv és a cirill ábécé mellett, a törvény által megszabott feltételek mellett és módon.

8. cikkely

(1) Macedónia Köztársaság alkotmányos rendjének alapvető értékei a következők: az egyénnek és az állampolgárnak a nemzetközi joggal elfogadott és az alkotmány által előírt alapvető emberi jogai és szabadságjogai; minden közösség méltányos képviselete a hivatalos szervekben minden szinten, valamint a közélet más területein; (…)

*

Macedónia Köztársaság alkotmányos rendjének alapvető értékei a következők: az egyénnek és az állampolgárnak a nemzetközi jog által elfogadott és az alkotmány által előírt alapvető emberi jogai és szabadságjogai; a nemzeti identitás szabad kifejezése; (…)

19. cikkely

(1) A szabad vallásgyakorlás szavatolt. (2) Bármely személy vallásának szabad és nyilvános kifejezésének joga, egyénileg vagy csoportosan, szavatolt. (3) A Macedón Ortodox Egyház, a Macedóniai Iszlám Vallási Közösség, a Katolikus Egyház és más vallásos közösségek és csoportok az államtól elkülönült és a törvény előtt egyenlő csoportok. (4) A Macedón Ortodox Egyház, a Macedóniai Iszlám Vallási Közösség, a Katolikus Egyház és más vallásos közösségek és csoportok szabadon alapíthatnak iskolákat és egyéb társadalmi és jótékonysági intézményeket egy törvény által szabályozott eljárás szerint.

*

A szabad vallásgyakorlás szavatolt. Bármely személy vallásának szabad és nyilvános kifejezésének joga, egyénileg vagy csoportosan, szavatolt. A Macedón Ortodox Egyház és más vallásos közösségek és csoportok az államtól elkülönült és a törvény előtt egyenlő csoportok. A Macedón Ortodox Egyház és más vallásos közösségek és csoportok szabadon alapíthatnak iskolákat és egyéb társadalmi és jótékonysági intézményeket törvény által szabályozott eljárás szerint.

48. cikkely

(1) A közösségek tagjainak jogukban áll szabadon kifejezni, ápolni és fejleszteni identitásukat és közösségük jellemzőit és használni közösségük jelképeit. (2) A Köztársaság szavatolja minden közösség etnikai, kulturális, nyelvi és vallási identitásának védelmét. (3) A közösségek tagjainak jogukban áll kulturális, művészeti, tudományos és oktatási intézményeket, valamint tudományos és más jellegű egyesületeket alapítani identitásuk kifejezése, ápolása és fejlesztése érdekében. (4) A közösségek tagjai jogosultak saját nyelvükön való elemi és középfokú oktatásra, a törvény rendelkezéseinek megfelelően. Az olyan iskolákban, ahol az oktatás más nyelven folyik, a macedón nyelvet is oktatni kell.

*

A nemzetiségek tagjainak jogukban áll szabadon kifejezni, ápolni és fejleszteni identitásukat és nemzeti jellemzőiket. A Köztársaság szavatolja a nemzetiségek etnikai, kulturális, nyelvi és vallási identitásának védelmét. A nemzetiségek tagjainak jogukban áll kulturális és művészeti intézményeket, valamint tudományos és más jellegű egyesületeket alapítani identitásuk kifejezése, ápolása és fejlesztése érdekében. A nemzetiségek tagjai jogosultak saját nyelvükön való elemi és középfokú oktatásra, a törvény rendelkezéseinek megfelelően. Az olyan iskolákban, ahol az oktatás egy nemzetiség nyelvén folyik, a macedón nyelvet is oktatni kell.

56. cikkely

(…) (2) A Köztársaság szavatolja Macedónia és Macedónia minden közössége történelmi és művészeti örökségének, valamint az ezt alkotó minden kincsnek a védelmét, pártolását és értékének emelését, jogi státusuktól függetlenül. (…)

*

(…) A Köztársaság szavatolja a macedón nép és a macedóniai nemzetiségek történelmi és művészeti örökségének és az ezt alkotó minden kincsnek a védelmét, pártolását és értékének emelését, jogi státusuktól függetlenül.

69. cikkely

(…) (2) A művelődést, nyelvhasználatot, oktatást, személyes okiratokat és jelképek használatát közvetlenül érintő törvények esetében a döntést a jelen levő országgyűlési képviselők többségi szavazataival hozzák, ezen belül azon jelen lévő országgyűlési képviselők többségének a szavazata is szükséges, akik a Macedónia lakosságán belül kisebbségi közösségekbe tartozónak vallják magukat. Ha az Országgyűlés tagjai között vita merül fel a jelen rendelkezés alkalmazásával kapcsolatban, a vitát a Közösségközi Kapcsolatok Bizottsága oldja meg.

*

(…) Az Országgyűlés akkor döntőképes, ha a képviselők többsége jelen van. Az Országgyűlés a jelen lévő képviselők többségének, de a képviselők összlétszáma legkevesebb egyharmadának szavazatával hozza döntéseit, ha az alkotmány nem írja elő a minősített többségi szavazás alkalmazását.

77. cikkely

(1) A Nép Ügyvédjét az Országgyűlés a képviselők összlétszámának többségi szavazatával választja meg. Ezen belül azoknak a képviselőknek a többségi szavazata is szükséges, akik a macedóniai kisebbségi közösségek tagjainak vallják magukat. (2) A Nép Ügyvédje védi meg az állampolgárok alkotmányos és törvényes jogait, ha azokat az államigazgatási hatóságok vagy más, nyilvános megbízással bíró hatóságok vagy szervezetek megsértik. A Nép Ügyvédje különös figyelmet fordít a diszkriminációmentesség elvére és a közösségeknek a köztestületekben való méltányos képviseletére minden szinten és a közélet minden területén. (…)

*

Az Országgyűlés választja meg a Nép Ügyvédjét. A Nép Ügyvédje védi meg az állampolgárok alkotmányos és törvényes jogait, ha azokat az államigazgatási hatóságok vagy más, nyilvános megbízással bíró hatóságok vagy szervezetek megsértik. A Nép Ügyvédjét nyolcéves időszakra választják, egyszeri újraválasztási lehetőséggel. (…)

78. cikkely

(1) Az Országgyűlés létrehozza a Közösségközi Kapcsolatok Bizottságát. (2) A Bizottságnak hét-hét tagja van az Országgyűlés macedón és albán képviselői köréből, és további öt tagja a török, vlah, roma és két további közösség részéről. Az utóbbi öt tag mindegyikének más-más közösséget kell képviselnie. Ha ötnél kevesebb közösségnek van képviselete az Országgyűlésben, a Nép Ügyvédje, az érintett közösségek vezetőivel való egyeztetés után, az Országgyűlésen kívüli személyeket javasol a Bizottság soraiba. (3) A Bizottság tagjait az Országgyűlés választja meg. (4) A Bizottság a közösségek közötti kapcsolatokban jelentkező problémákat vitat meg, értékeléseket készít, és javaslatokat tesz a problémák megoldására. (5) Az Országgyűlés köteles figyelembe venni a Bizottság értékeléseit és javaslatait, és döntést hozni ezek ügyében. (6) Ha az Országgyűlés tagjai között vita merül fel a 69.(2) cikkelyben leírt szavazási eljárás alkalmazásával kapcsolatban, a Bizottság többségi szavazattal dönt az eljárás alkalmazásáról.

*

Az Országgyűlés létrehozza az Etnikumközi Kapcsolatok Tanácsát. A tanács tagjai: az Országgyűlés elnöke, két-két tag a macedónok, albánok, törökök, vlahok és romák részéről, valamint további két tag Macedónia többi nemzetiségének soraiból. Az Országgyűlés elnöke egyben a Tanács elnöke is. A Tanács tagjait az Országgyűlés választja meg. A Tanács megvitatja az etnikumközi kapcsolatok problémáit, értékeléseket készít, és javaslatokat tesz a problémák megoldására. Az Országgyűlés köteles figyelembe venni a Tanács értékeléseit és javaslatait, és döntést hozni azokkal kapcsolatban.

86. cikkely

(1) A Köztársaság elnöke egyben Macedónia Köztársaság Biztonsági Tanácsának az elnöke. (2) A Köztársaság Biztonsági Tanácsának tagjai: a Köztársaság elnöke, az Országgyűlés elnöke, a miniszterelnök, a biztonsági, védelmi és külügyi államigazgatási szerveket vezető miniszterek, valamint három további, a Köztársaság elnöke által kinevezett személy. A három tag kinevezése során az elnöknek biztosítania kell, hogy a Biztonsági Tanács egészének összetétele méltányosan tükrözze Macedónia lakosságának az összetételét. (3) A Tanács megvitatja a Köztársaság biztonságával és védelmével kapcsolatos ügyeket, és javaslatot tesz az Országgyűlés és a Kormány által követendő politikai irányvonalra.

*

A Köztársaság elnöke egyben Macedónia Köztársaság Biztonsági Tanácsának az elnöke. A Köztársaság Biztonsági Tanácsának tagjai: a Köztársaság elnöke, az Országgyűlés elnöke, a miniszterelnök, a biztonsági, védelmi és külügyi államigazgatási szerveket vezető miniszterek, valamint három további, a Köztársaság elnöke által kinevezett személy. A Tanács megvitatja a Köztársaság biztonságával és védelmével kapcsolatos ügyeket, és javaslatot tesz az Országgyűlés és a Kormány által követendő politikai irányvonalra.

104. cikkely

(1) A Köztársaság Jogi Tanácsa hét tagból áll. (2) A Tanács tagjait a Közgyűlés választja meg. Három tagot többségi szavazattal választanak meg a képviselők, és a magukat a macedóniai lakosságon belüli kisebbségi közösség tagjainak valló képviselők többségi szavazata is szükséges. (…)

*

A Köztársaság Jogi Tanácsa hét tagból áll. A Tanács tagjait a Közgyűlés választja meg a jogi szakma kiemelkedő egyéniségei soraiból hatéves időszakra, egyszeri újraválasztási lehetőséggel. (…)

109. cikkely

(1) Macedónia Alkotmánybírósága kilenc bíróból áll. (2) Az Országgyűlés hat bírót választ az Alkotmánybíróság tagjává a képviselők teljes létszámára számított többségi szavazattal. Három bírót az Országgyűlés a képviselők teljes létszámára számított többségi szavazatával választja, ezen belül a magukat a macedóniai lakosságon belüli kisebbségi közösség tagjainak valló képviselők teljes létszámára számított többségi szavazata is szükséges. (…)

*

Macedónia Alkotmánybírósága kilenc bíróból áll. Az Alkotmánybíróság tagjait a képviselők teljes létszámára számított többségi szavazattal az Országgyűlés választja meg. (…)

114. cikkely

(…) (5) A helyi önkormányzat működését egy olyan törvény szabályozza, amelyet az Országgyűlés a képviselők teljes létszámára számított kétharmados többségi szavazattal fogad el. Ezen belül a magukat a macedóniai lakosságon belüli kisebbségi közösség tagjainak valló képviselők teljes létszámára számított többségi szavazata is szükséges. A helyi pénzügyi gazdálkodásra, a helyi választásokra, a municípiumok és Szkopje városa határait meghatározó törvényeket az Országgyűlés a jelen lévő képviselők többségi szavazatával választja meg, ezen belül a magukat a macedóniai lakosságon belüli kisebbségi közösség tagjainak valló, jelen lévő képviselők többségi szavazata is szükséges.

*

A helyi önkormányzatot szabályozó törvényt az Országgyűlés a képviselők teljes létszámára számított kétharmados többségi szavazattal fogadja el.

115. cikkely

(1) A helyi önkormányzati egységekben az állampolgárok közvetlenül és képviselőiken keresztül részt vesznek a döntéshozatalban helyi jelentőségű ügyek esetében, különösen a közszolgáltatás, város- és falutervezés, környezetvédelem, helyi gazdasági fejlődés, helyi pénzügyek, közösségi tevékenységek, kultúra, sport, társadalombiztosítás és gyermekvédelem, oktatás, egészségügy területén, és más, a törvényben meghatározott területeken. (…)

*

A helyi önkormányzati egységekben az állampolgárok közvetlenül és képviselőiken keresztül részt vesznek a döntéshozatalban helyi jelentőségű ügyek esetében, különösen a várostervezés, közösségi tevékenységek, kultúra, sport, társadalombiztosítás és gyermekvédelem, iskola előtti oktatás, elemi iskolai oktatás, alapvető egészségügy területén, és más, a törvényben meghatározott területeken. (…)

131. cikkely

(1) Az alkotmánymódosítási indítványokról az Országgyűlés a képviselők teljes létszámára számított kétharmados szavazattöbbséggel dönt. (2) Az alkotmánymódosítási javaslatot az Országgyűlés a képviselők teljes létszámára számított többségi szavazattal hagyja jóvá, majd nyilvános vitát kezdeményez ezzel kapcsolatban. (3) Az alkotmány módosítását az Országgyűlés a képviselők teljes létszámára számított kétharmados szavazattöbbséggel dönti el. (4) A bevezető összefoglalás, a helyi önkormányzatra vonatkozó cikkelyek, a 131. cikkely, a közösségek tagjainak jogaira vonatkozó bármely rendelkezés – beleértve különösen a 7., 8., 9., 19., 48., 56., 69., 77., 78., 86., 104. és 109. cikkelyt – módosítására, valamint eme rendelkezések tárgyával kapcsolatos új cikkelyek bevezetésére vonatkozó határozat elfogadásához a képviselők teljes létszámára számított kétharmados szavazattöbbség szükséges, ezen belül a magukat a macedóniai lakosságon belüli kisebbségi közösség tagjainak valló képviselők teljes létszámára számított többségi szavazata is szükséges. (5) Az alkotmány módosítását az Országgyűlés hirdeti ki.

*

Az alkotmánymódosítási indítványokról az Országgyűlés a képviselők teljes létszámára számított kétharmados szavazattöbbséggel dönt. Az alkotmánymódosítási javaslatot az Országgyűlés a képviselők teljes létszámára számított többségi szavazattal hagyja jóvá, majd nyilvános vitát kezdeményez ezzel kapcsolatban. Az alkotmány módosítását az Országgyűlés a képviselők teljes létszámára számított kétharmados szavazattöbbséggel dönti el. Az alkotmány módosítását az Országgyűlés hirdeti ki.

„C" MELLÉKLET – Megvalósítás és bizalomnövelő intézkedések

1. Nemzetközi támogatás

1.1. A felek felkérik a nemzetközi közösséget, segítsék elő, felügyeljék és támogassák a Keretegyezmény és Mellékletei rendelkezéseinek megvalósítását, és az a kérésük, hogy ezeket a törekvéseket az EU irányítsa a Stabilizációs és Társulási Tanács közreműködésével.

2. Népszámlálás és választások

2.1. A felek megerősítik az Európa Tanácsnak és az Európai Bizottságnak átnyújtott felkérést a 2001 októberében megrendezésre kerülő népszámlálás nemzetközi felügyeletére.

2.2. Parlamenti választások lesznek 2002. január 27-én. A nemzetközi szervezetek, köztük az EBEÉ, meghívást kapnak a választások megfigyelésére. (…)

4. A decentralizált kormányzás fejlesztése

4.1. A felek felkérik a nemzetközi közösséget, támogassa a helyi önkormányzat megerősítésének folyamatát. A nemzetközi közösség különösen a városi önkormányzatok pénzügyi alapjainak megerősítését és költségvetési gazdálkodó képességük kialakítását célzó költségvetési mechanizmusok bevezetéséhez szükséges törvénymódosítások előkészítésében, valamint a municípiumok határaira vonatkozó törvény módosításában segíthet.

5. Diszkrimináció hiánya és méltányos képviselet

5.1. Figyelembe véve többek között a már létrehozott kormánybizottság javaslatait, a felek konkrét lépéseket tesznek a macedóniai kisebbségi közösségek tagjainak a közigazgatásban, katonaságban és közhasznú vállalatok vezetőségében való képviseletének növelésére, valamint a vállalatfejlesztésre szánt közfinanszírozáshoz való hozzáférésük javítására.

5.2. A felek kötelezik magukat arra, hogy biztosítsák, 2004-ig a rendőrség összetétele általában tükrözni fogja a Macedónia lakosságának összetételét. Az ebbe az irányba vezető első lépésként a felek kötelezik magukat, hogy 2002 júliusáig 500 új rendőrtisztet alkalmaznak és képeznek ki a macedóniai kisebbségi közösségek soraiból, és hogy ezeket a tiszteket az illető közösségek által lakott vidékekre helyezik. Továbbá a felek megegyeznek, hogy 2003 júliusáig további 500 ilyen rendőrtisztet alkalmaznak és képeznek ki, és ezeket elsősorban Macedónia azon területeire helyezik, ahol ezek a közösségek élnek. A felek felkérik a nemzetközi közösséget, támogassa és segítse eme kötelezettségvállalások megvalósítását, különösképpen a jelöltek szűrése, válogatása és felkészítése terén. A felek felkérik az EBEÉ-t, az Európai Uniót és az Egyesült Államokat, hogy a legrövidebb időn belül küldjenek egy szakértőkből álló csoportot a felsorolt célok elérésére legalkalmasabb stratégia kidolgozására.

5.3. Emellett a felek felkérik az EBEÉ-t, az Európai Uniót és az Egyesült Államokat, hogy növeljék a rendőrségnek szánt képzési és támogatási programjaikat, beleértve: szakmai, emberjogi és egyéb kiképzést; a rendőrség reformjának műszaki támogatását, beleértve a szűrési, válogatási és előléptetési folyamatok támogatását; a rendőrség magatartási szabályzatának kialakítását; együttműködést a macedóniai kisebbségi közösségek soraiból származó rendőrtisztek alkalmazásának és kihelyezésének átmeneti megtervezésében; és nemzetközi megfigyelők és rendőrségi tanácsadók minél előbbi munkába állítását az érzékeny vidékeken, a megfelelő hatóságokkal való megfelelő egyeztetés nyomán.

5.4. A felek felhívják a nemzetközi közösséget, segítsenek a macedóniai kisebbségi közösségekből származó ügyvédek, bírák és ügyészek kiképzésében, hogy növelni lehessen képviseletüket az igazságszolgáltatási rendszerben. (…)

Fordította: VENCZEL Enikő

Replika

Az alábbi sorok, szándékunk szerint, inkább egy félreértés tisztázására íródtak, mint polemikus állásfoglalásra. A szerző nem védekezik az olyan vád ellen, amely nem állja meg a helyét, csupán érthetőbbé teszi a dolgokat. A Ceaușescu-évekbeli román társadalom kollaboracionizmusáról folyó vita alapján állva mind a szerző pontosítása, mind Ștefan Agopian – akart-akaratlan – torzítása az Academia Cațavencu*ban szélesebb társadalmi jelentőséget nyer, és az adott összefüggés, valamint szereplői jellemzőjévé válik. A* Provincia *azzal a kifejezett óhajjal közli az alábbi szöveget, hogy vitára szólítson fel azzal kapcsolatban, ami volt, ami most és ami a jövőben lesz/lehet a kommunista rendszerrel és titkosszolgálatával való kollaboracionizmus.* A szerk.

Kedves kollégák,

Önökhöz fordulok azzal a kéréssel, hogy adjanak helyet a *Provincia* hasábjain a Ștefan Agopianhoz, az *Academia Cațavencu* szerkesztőjéhez írt válaszomnak, amelyre az említett lap 2001/39-es számában megjelent alábbi sorai szolgáltattak okot:

Még egy író jelentette be (az Observator cultural *ez évi 89-es számában), hogy vállalta a besúgói szolgálatot a Szekuritáténál. Azt mondom, még egy, mintha előtte még sokan lettek volna. A valóságban az Írószövetségben számon tartott 2200-2300 író közül csupán Alexandru Paleologu ismerte be világosan azt a nagy dolgot, amit csinált. Lehet, hogy vannak még mások is (Ionescu Quintust nem számítom ide, mert ő nem ismerte be, őt leleplezték), de egyelőre az utolsó jövevény a brassói költő és eszszéíró, Caius Dobrescu. Szeretem, ahogy ír (akkor is, ha eltúlozza azt a szerepet, amit mentora, Alexandru Mușina játszott költői és gondolkodói mivoltának kialakításában), és örülök, hogy volt, amije másoknak nem: bátorsága.*

Természetesen az alábbi sorokat mindenekelőtt az *Academia Cațavencu*nak ajánlottam fel. Mivel azonban az nem vett róluk tudomást, provinciás barátaim és kollégáim jóindulatára hagyatkozom, hogy minél szélesebb körben ismertté tegyek néhány feltétlenül szükséges pontosítást.

Köszönöm a szolidaritást.

Kedves Ștefan,

az *Academia Cațavencu* folyó év 39-es számában közölt, az *Observatorul cultural* 82-es számában (azt hiszem, jeleznem kell, hogy voltaképpen a 81-es számról van szó, és hogy volt egy első része is az interjúnak a 80-as számban) megjelent velem készített interjúra vonatkozó jegyzeteddel kapcsolatban szükségesnek tartok megtenni néhány észrevételt:

1. Az általad nagylelkűen nekem tulajdonított „besúgói” minőségemmel kapcsolatban nincs semmi mondanivalóm. Olvastad az interjút, ismerted a tényeket, és kialakítottál magadnak egy véleményt, amely rád tartozik. Legfeljebb azt érezhetem, hogy nincs összehang annyira sokoldalú prózád és az ilyen önkéntelen-caragialéi hajthatatlanságú ítéleteid között. Mint teljes egészében helytelen, megdöbbent azonban a következő dolog: az *Academia Cațavencu* olvasói kénytelenek véleményedet tényként elfogadni, mert nem tudnak semmit arról a helyzetről, amelyből a „vállalás”-ban az erkölcsi lemondásnak az *Observatorul cultural*ban reprodukált két sora ered. Nagyon kevesen fognak utánanézni annak, hogy gyakorlatilag miket írtam, azért, hogy megtudják: 1987-ben több kollégámmal együtt néhány apró és nevetséges antikommunista nyilatkozatot tettem; hogy a „szervek” előtt tett „fogadalmam” értelme a „jó magaviselet”-ről tett nyilatkozat egy ökül és botütés alapján lefolyt kihallgatás végén; hogy minden érdekeltnek és sok másnak is rögtön a „figyelmeztetni” jött szekuristák kezéből való szabadulásom után elmondtam mindazt, ami velem történt; hogy többször nyilvánosan leírtam az eseményeket (utoljára 1989-ben a sajtóban); hogy nem írtam semmilyenfajta jelentést a Szekuritátének stb., stb.

2. Ha „besúgói” minőségemhez kétség is fér, teljesen egyértelmű a Romániai Írók Szövetsége tagságának kérdése; ezt a tagságot nekem tulajdonítod akkor, amikor Alexandru Paleologu mellett felsorolsz azok között, akik ehhez a szervezethez tartoznak, és bevallották magukról, hogy „besúgók”. Nem voltam, nem vagyok, és azt hiszem, sohasem leszek tagja ennek a szervezetnek, tehát, kérlek, vizsgáld felül statisztikádat. Ragaszkodom ehhez a ponthoz, mert – természetesen anélkül, hogy egyenlőségi jelet tennék közéjük – az „Írószövetség tagja” minősítés semmivel sem zavar kevésbé, mint a „besúgó” minősítés. Nekem is jogom van, ugye, személyes véleményemhez.

Mivel nem a botrányt hajszoló újságírót látom benned, hanem a mind értékben, mind személyes stílusban és vállalt értékben európai színvonalú regényírót, meggyőződésem, hogy találsz majd valamilyen utat-módot ennek a néhány sornak a közlésére.

Caius Dobrescu

(ford.: H. Zs.)

Művészi próféciák

2001. szeptember 11. Fotó: Reuters

Jelen írásom rövid tájékoztató a 2001. szeptember 25-én a Chișinăui Történelmi Múzeumban megrendezett konferencián elhangzott előadásom témájáról és vizuális anyagáról. A konferencia az *Invasia* című szélesebb körű művészeti rendezvény része volt, Ștefan Rusu kurátor szervezte, és a Chișinăui Kortárs Művészetek Központja (K.S.A.K.), valamint a budapesti OSI Cultural Link támogatta. Ezt a kulturális *Invasiát* a fővárostól 200 km-re délre fekvő Őrhelyen szervezték meg, vagy, archaikusan, ahogy a XIII. századi mongol–tatár hordák elnevezték, Sehr-al Djididban (Új Város); ez a helység ma a Mongóliából, Kazahsztánból, Szibériából, valamint néhány kelet-európai országból (Lengyelország, Magyarország, Románia) származó művészek találkozási helye. Kizárólag olyan országokról és területekről van szó, amelyeken vagy átvonultak Dzsingisz kán Nyugat-Európa felé tartó hordái, vagy meghódították őket. Ennek a művészi táborozásnak és az említett konferenciának témája a jelenkori kulturális párbeszéd irányváltása volt; mindkettő a múlt geopolitikai eseményeihez nyúlt (például az Arany Horda történetéhez), hogy behelyezze azokat az olyan időszerű kérdéskörökbe, mint amilyen például a „kulturális imperializmus”, „globalizáció”, „nyugatosítás”. Érdekes téma, különösen, ha figyelembe vesszük, hogy e pánázsiai találkozó költségvetését jól ismert amerikai források biztosították. A terv előkészítése és megvalósítása időben egybeesett az Egyesült Államokban 2001. szeptember 11-én történt tragikus eseményekkel. Ezek ismét időszerűvé tették a volt szovjet térség néhány művészének profetikus vízióit; a már régebben forgalomban levő, képeslapformában terjesztett kollázsok bemutatják az iszlám és egyéb idegen motívumok által elárasztott nyugati városokat. A képeslapok ez év szeptember 11-e után a médián keresztül még inkább ismertté váltak. A *Provincia* jelenlegi száma közöl néhányat e képeslapok közül, és az alábbiakban közreadja John Cage 1927-ben megjelent *Other People Think* (Mások is gondolkodnak) című írásának egy részletét. Az írás a szerző egyik első szövege, még jóval azelőtt jelent meg, hogy őt a 20. század zenéjének megújítójaként elismerték volna. Cage-nek ezt az írását 1927-ben mutatták be a Hollywood Bowlban, ahol gimnazistaként a Los Angeles-i gimnáziumot képviselte, és megnyerte a Dél-kaliforniai Szónoki Verseny díját.

Octavian Eșanu (ford.: A. S.)

Mások is gondolkodnak*

Amikor Washingtont az Amerikai Egyesült Államok elnökévé kiáltották ki, hazánk birtokolta az Atlanti-óceán és a Mississippi folyó közötti területek nagy részét. A Mexikó ellen folytatott háború után az amerikai zászló óceántól óceánig, a Mexikói-öböltől a Nagy Tavakig lobogott. Napjainkban az Egyesült Államok világhatalom. Az Újvilágban Alaszka, Puerto Rico és a Virgin-szigetek egyaránt hazánkhoz tartoznak. Hazánk erős befolyást gyakorol Haitira, Nicaraguára, Panamára és a Dominikai Köztársaságra. Addig forgalmazta dollárját a latin-amerikai országokban, amíg az „Észak Óriásaként” nem emlegették, és most úgy gondolnak rá, mint az „amerikai kontinens kormányzójára”.

Amerika beavatkozásáról Latin-Amerikába sokaknak más a felfogásuk. A déli országok legjelentősebb irodalmi képviselői, Manuel Ugarteval az élen, arra tanítják olvasóikat, hogy hogyan gondolkodjanak erről. A legnagyobb dél-amerikai egyetemek professzorai arra oktatják tanítványaikat, hogy mit gondoljanak. A politikusok, dr. Honorio Puyerredon vezetése alatt, gondolkodnak, és kezdik gondolkodásra késztetni országjaikat is.

Mark Verlan: New York víz alatt (olaj, vászon), 1994

Ezt a gondolkodást, amely annyira hatékonyan átitatta a latin köztársaságok intellektuális életét, nagymértékben befolyásolta egyes amerikai állampolgárok tevékenysége. Ezek nagy többsége kapitalista, akik lelkesen fektettek be a déli köztársaságokba, mohón kiszipolyozva őket. Őket nem a mások fejlődésének reménye, hanem saját meggazdagodásuk vágya vezérli. A teljesen önzők családjához tartoznak. Nemcsak gazdasági sikereket értek el; sikerült az emberek megvetését és undorát is kivívniuk. Az aranyimádók tébolyodott közösségéhez tartoznak. Ugyanakkor nagyon nehéz rájuk bizonyítani a törvénysértést, mert végtelenül alattomosak és képmutatók. Ők a nagyköveteink Latin-Amerikában. A dél-amerikai lakosság szemében ők jelentik az Egyesült Államokat. Ők azok a könyvek, amelyekben a latin-amerikaiak a történelmünket olvassák, azok a képek, amelyek számukra az angolszász ideálokat jelentik.

Hat évvel ezelőtt három amerikai bank 26 millió dollár kölcsönt nyújtott a Bolíviai Köztársaságnak. A szerződés előírta, hogy évente, havi részletekben a kölcsön értékének 10 százalékát kell visszafizetni, 8 százalékos kamattal. Az ország fizetésképtelensége esetén a bankok átveszik a Bolíviai Nemzeti Bank teljes, a vasutak és az állami bevételek egy részének ellenőrzését. Ez az 1922-es szerződés megtiltotta a bolíviai kormánynak azt, hogy az amerikai bankok jóváhagyása nélkül más forrásból kölcsönt vegyen fel. Ezen előírások adminisztrálása, valamint a bolíviai pénzügyi hatóságok ellenőrzése céljából egy állandó pénzügyi bizottság jött létre. Három tagból áll, akiket Bolívia elnöke nevez ki, kettőt közülük az amerikaiak ajánlanak. Következésképpen, Bolívia gazdasági jövője egy maroknyi bankár akaratától függ. Mindez csak egy példa az amerikai kapitalisták tevékenységei közül. Vannak olyan kapcsolatok, amelyek örökre a Wall Street-i pénzintézetekhez láncolták a latin-amerikai országok szívét.

Igaza van-e Latin-Amerikának, amikor álcázott imperializmusnak nevezi altruizmusunkat? Vajon folytatnunk kell-e a latin-amerikai beavatkozásokat? Mit tennének történelmünk jeles személyiségei ilyen dilemma esetében? Vajon Lincoln nem a gyengébbeket pártfogolná-e? És Roosevelt nem az amerikai beavatkozást igazolná?

Mi a teendő? Mit kellene tennünk?

Egyike a legnagyobb áldásoknak, amiben a közeljövőben az Egyesült Államok részesülhetne, az lenne, ha ipara leállna, kereskedelme megszakadna, emberei szótlanná válnának, üzleti élete szünetelne, és végül minden mozgásban levő része mozdulatlanná válna mindaddig, amíg mindenki meg nem hallja az utolsó forgó kereket és az utolsó elhaló visszhangot… és aztán a totális szünet pillanata, a zavartalan csend lenne a legmegfelelőbb pillanat a pánamerikai öntudat megszületésére. Akkor képesek lennénk válaszolni a „Mit kellene tennünk?” kérdésre. Mert nekünk hallgatagoknak kellene lennünk, nem kellene beszélnünk, és lehetőséget kellene találnunk arra, hogy megtanuljuk: mások is gondolkodnak.

A mi feladatunk, hogy odafigyeljünk a latin-amerikai gondolatokra, és tiszteljük azokat. Az emberi elme termékei ők, és mint ilyenek valóban magasztosak. Ezekkel kell összehasonlítanunk és szembeállítanunk saját gondolatainkat. Mikor a két gondolkodási mód – a latin-amerikai és az angolszász – együtt van, akkor kell szétválasztani az igazságost az igazságtalantól. Múltbeli tevékenységünk nem mindig volt dicséretre méltó, mint ahogy nem mindig volt kárhoztatásra sem méltó. És a latin-amerikaiak sem voltak mindig tévedéstől mentesek, ami a gondolkodásukat és a jelen megértését illeti.

Déli szomszédainknak, az önkormányzásra való alkalmasság elsajátítása érdekében, meg kell tanulniuk elfogadni segítségünket. Nekünk pedig meg kell tanulnunk azt, hogy közeledik a nap, amikor senkinek sem lesz már szüksége a mi segítségünkre. Ennek a napnak hatalmas jelentősége lesz az Egyesült Államok számára. Ez a nap tanúja lesz annak a legnagyobb megpróbáltatásnak, amelynek a demokrácia valaha is ki volt téve, mert ha akkor folytatni fogjuk a beavatkozást bármely latin-amerikai nemzet életébe, akkor mások meggyőződnek arról, hogy az Egyesült Államok imperialista módon jár el. Másrészt, ha ezt nem tesszük, akkor minden latin-amerikai tevékenységünkkel együtt, önzetleneknek tartanak majd.

Köszöntve e nap simogató sugarai által az Egyesült Államok olyan virágzásnak indul majd, mint még soha ezelőtt. Ő lesz a világ gazdasági nagyhatalma. Politikai téren be fogja bizonyítani, hogy az ember képes túltenni magát a félreértéseken. Nagyszerűen be fogja bizonyítani azt, hogy a nemzetközi élet nem csupán ideál, hanem realitás. Szellemi téren az amerikaiak oktatni fogják az egész emberiséget. Nem az öndicséretet fogják tanítani, mert az pusztuláshoz vezet. Ők a másság értékelésének, tiszteletben tartásának és elfogadásának tudományát fogják tanítani. Mind a latin-amerikaiaknak, mind az angolszászoknak meg kell tanulniuk, hogy mások is gondolkodnak.

* In: *Richard Kostelanetz* (szerk.), *John Cage, An Anthology,* A De Capo Paperback, 1970.

John Cage (ford.: Sz. D.)

Eurázsia-bot

Mielőtt a címet olvasó tévedésbe esne, biztosítom, hogy a cikkben nem lesz szó semmiféle zsurnalisztikai rémhírről, bár a szeptember 11-i New York-i terrortámadás és Amerika ezt követő afganisztáni válasz csapása után a cím nem kelti éppen egy kulturális sétapálca képzetét. Pedig ilyesmiről szeretnék írni, bár a jelenlegi események borongós képekkel árnyékolnak be mindenféle kulturális eszmefuttatást...

Az Eurázsia-bot Joseph Beuys* művészi vízióiban, rajzaiban megjelenő motívum és akcióinak kelléke. Tartalmilag annak a szellemi sétabotnak a megjelenítése, mely az óriási, még nem összeforrt Eurázsián keresztül átvezette az egykori embereket, akik – Beuys víziója szerint – nemcsak ostromlott reziduális talajt hagytak maguk után, hanem a történelem energiahordozó sétabotjának nyomát is, ahogy ezt az egykori őrhelyek napjainkban feltárt antropológiai leletei is bizonyítják.

J. Beuys az 1960-as években vált ismertté különlegesnek ható vízióival. A művészi közvélemény és általában a világ számára akkoriban talán nem tűnt annyira fontosnak, hogy milyen szorosan összefüggnek egymással Eurázsia energiái és sérülései, és hogy egyszerre mennek át az átalakulás különböző szakaszain. A történelem anyagába azonban egymással ellentétes oldalon ágyazódtak be. „Az energia és trauma európai, illetve eurázsiai metszéspontjainak felkutatása állandóan visszatérő téma Beuys munkásságában – írja 1974-ben egyik elemzője, Caroline Tisdall. Beuys szerint a nyugati princípium megsérült. E szellemiségnek, bár globálisan kiterjedő ambíciói vannak, veszélybe kerülnek újjáteremtő impulzusai, amikor elszigeteli magát ősi, természetes energiaforrásaitól. És egyre kevésbé képes kommunikálni más típusú kultúrákkal, életformákkal, mert kommunikációs nyelvezetét profitszerző és önző individualizmusra épülő intézményes keretei határozzák meg. Beuys előadásaival, médiashow-jaival, művészeti akcióival szorgalmazta a nyugati világ energiatervezetének felülvizsgálását. Mára a *Nyugati Ember Energiatervezete* mellett híressé vált a *Párbeszéd saját hazámról*, *Németországról*, *Párbeszéd a Jezsuitával* és a *Vidám Demokrácia*. *Szociális plasztiká*-jába (ami ars poeticája és egyúttal számtalan munkájának is a címe) belefért a *Nemzetközi Művészeti Szabadegyetem* megalapítása, a *Politikai Párt alapítása állatok számára* akció, *Az ideológia nélküli választók és a szabad választók szervezete* és a *Zöldek Pártjá*nak alapítási munkálataiban való részvétel is. *Szociális plasztiká*-jának legfontosabb részét azonban rajzai, installációi és akciói képezik. Ezek hordozzák speciális motívumait és anyagait, melyek ősi, nomád kultúrákat és létformákat idéznek, és sajátos vízióban konfrontálják ezeket a nyugati civilizáció bizonyos elvárásaival. A *Kojot*-akció (1974) talán a legfigyelemreméltóbb ezek közül, voltaképpen hétnapos együttlét egy zárt New York-i galériában egy kojottal, a felfedezés előtti Amerika bennszülötteinek egyik totemállatával, melyet az amerikai szemléletmód mára üldözött és megvetett páriává változtatott. Az akció az Európából Amerikába való repülőút közben vette kezdetét. Labrador jégmezőit – a képzelet e lakatlan senkiföldjét – megpillantva Beuys bekötötte szemét – idézzük: „Izolálni akartam magam, látóteremet teljesen beárnyékolni, hogy semmi mást ne lássak Amerikából, csak a kojotot." Megérkezésekor, még a Kennedy repülőtéren, egész testét filcbe burkolták, ami elszigetelte őt, és egyidejűleg burokmeleget is biztosított számára. Mentőkocsiba tették, és arra a helyre vitték, melyet egy hétig a kojottal kellett megosztania. Az egyhetes párbeszéd nemcsak szimbolikus, hanem valóságos is volt, néha – a szerepek felcserélésével – humorossá vált. Kialakult a kojot farkas valóságos, az ősi totemállatnak az ember által neki tulajdonított természet, valamint az Amerikába szemellenzővel érkezett művész közti energiaáramlás. A művész magával hozta Eurázsia-botját, filcgöngyölegét, egy köteg *Wall Street Journal*t, barna nemezkalapját és kesztyűjét és a mellén függő triangulomot, amely tiszta, messze csengő hangot adott. Csend, együttlét, komunikáció ember és állat között a rácsokon belül, figyelő közönség a rácsokon kívül.

Beuys és a hozzá hasonló nyugatiak vízióinak és önkritikus eszmeiségének köszönhetően mára nagymértékben megváltozott a nyugati civilizációs princípium, és a kulturális érdekeltség és érdeklődés nyitottabb a Másik véleménye és életformája felé. Ez lassan kibontakozó folyamat az egykori és a most kialakuló centrumok és perifériák korifeusai között a maguk pró és kontra véleményeivel. E diskurzus kialakulásában tagadhatatlan a Beuys által képviselt szociálplasztikai modell szerepe, alig vesszük észre, hogy a különböző használt megnevezések és meghatározások, pl. „globalizáció", „szinkronizáció", „integrálódás" stb. szobrászi modellálását és elasztikusabbá tételét végezzük el naponta. Ugyanakkor ez a diskurzus nem kötődik csupán egy művészeti szemponthoz, hanem politikai szükségszerűsítése is annak, hogy egy politikai világtérképhez kötött elszigeteltségen változtatni tudjunk. A zsibbadtságot feloldó évtized után „akár a hosszú és mély kómából ébredező páciensnek, a mesterséges légzésről lekapcsolva, bátorságra és energiára van szükségünk, hogy saját lábunkra álljunk, és megerősödjünk" – írja ezzel kapcsolatban Lenka Lindaurova cseh művészetkritikus. Ezért volt szükségünk az utóbbi évtizedekben a Nyugat kulturális karitatív kezdeményezéseire, bár azok néha felborzolták provinciális érzékenységünket, vagy nem éppen saját elvárásainkat igazolták, amikor egzotikusnak ítélték periferikus „eredetiségünket". Ugyancsak szükségünk volt az utóbbi évek alternatív intézményalapításaira is, melyek még mindig mesterséges légzéssel működnek ugyan, de egyre inkább – Beuys kifejezésével élve – egy FőÁram kulturális hálójának egységeivé válnak.

Manapság nem árt felidéznünk Beuys saját tevékenységével kapcsolatban megnyilvánuló humorát: „Ha egy medvével csinálnék itt valamit, teljesen más volna a partitúra", és azt, amit *A kojot: Szeretem Amerikát, és Amerika szeret engem* nevű akciójával kapcsolatban megjegyzett: „Megpróbáltam visszaadni a kojotnak a szabadság iránti érzékét." Beuys akciója nem egyszerűen show volt, amelyben a szerepek állandóan cserélődtek a művész (az ember, aki bevetette a szabad és individuális gondolkodás és alkotás instrumentumait) és a kojot között (amely az ősi energiákat idézte, és a csoportlélektől [csoporttudattól] függő állatfaj megtestesítője). Beuys kiegyenlítette a számlát a kojottal, s megjelölte az amerikai civilizáció egyik traumatikus pontját. Az amerikai kultúra befogadta Beuys munkásságát, és magáévá tette kritikus szellemiségét. A seb csak így válhatott gyógyíthatóvá.

És ma már nemcsak Amerika szereti őt, hanem saját hazája, Németország is elfogadja, és büszke rá. Darmstadtban például van egy őt idéző Eurázsia-terem, amelynek közvetlen közelében egy hatalmas vaslemez mozdul előre öt centimétert félévenként.

A világgal együtt mozgunk, de nem mindegy, hogy Beuys Eurázsia-botjával mint kulturális sétapálcával vagy egy euroázsiai bunkósbottal a kezünkben.

Antik Sándor

* Joseph Beuys (1921–1986) nyugatnémet művész, századunk második felének valószínűleg legegyetemesebb alkotója. Szobrászként indult, majdhíres, zsírból és filcből (nemezből) készült plasztikáin, előadásain és akcióin, párt- és antipárt-alakítási kísérletein keresztül eljutott a „szociális plasztika" (a társadalom mint műalkotás) gondolatáig. Rudolf Steiner eszméiből kiindulva sajátos fejlődés- és társadalomelméletet dolgozott ki, melyben az anyag és a szellem, az állati és az emberi, a Kelet és a Nyugat, a művészet és a tudomány, az elmélet és a gyakorlat stb. dualizmusának magasabb egységben való feloldására törekedett.

AES Proféciák, Moszkva 2006. Az AES képeslap-sorozatából, 1996

Peshawar, 2001. Fotó: Reuters

Manhattan, 2001. szeptember. Fotó: Reuters

AES Proféciák, New York 2006. Az AES képeslap-sorozatából, 1996

www.gordian.ro

Nem hivatalos román–magyar párbeszédoldal

A legnézettebb romániai magyar internetes oldalt, a *Transindex*et *(www.transindex.ro)* kiadó Média Index Egyesület új, ez alkalommal román nyelvű site-tal rukkolt elő. A nemrég indult, magát a párbeszéd nem hivatalos román oldalának valló *Gordian (www.gordian.ro)* az általa bemutatott széles adatmennyiségnek köszönhetően máris a román–magyar problematika egyféle referenciaoldala.

A *Gordian* többek között magyar nyelvű kurrens politikai publicisztikát közlő, hetente frissülő fordítás-adatbázis (jelenleg mintegy 130 fordítást tartalmaz). A fordítások tematikusan is csoportosítottak, de mód van a gyors belső keresésre is. Nincs tabu-aspektus, s ez a román–magyar kapcsolatok szempontjából releváns lehet. A megjelenést követő 1-2 héten belül itt többnyire olvashatóvá, elérhetővé válik az írás. Csak zárójelben jegyezzük meg, hogy ha a románul nem tudó magyar olvasó a román sajtó magyarság-, Magyarország-, függetlenedés-releváns anyagaira kíváncsi, ezt a *http://gordius.transindex.ro* címen érheti, olvashatja el.

A fordítástár mellett, a *www.gordian.ro*-n egy háttéranyagnak kitűnően használható demográfiai és szociológiai statisztikákat tartalmazó kis adatbázis is elérhető.

Ez az oldal, abszolút újdonságként, megteremtette annak a lehetőségét, hogy románok és magyarok egy teljes mértékben interaktív fórumban átbeszélhessék mindazt, ami szerintük elszakítja őket egymástól, illetve összeköti őket. Nem beavatottak számára nem árt kitérni arra, mi a különbség a fórum és a chat között. A chat a pillanatnyi beszélgetési inger levezetésének eszköze: amit egy chatbe beírsz, azt a későbbi hozzászólások lenyomják a képernyőről, eltüntetik. A fórumban megmarad a hozzászólásod, visszakereshető, fejedre olvasható, ami azt is jelenti, hogy több megfontoltságot, komolyságot, szellemi igényességet követel. A fórumokban több a lényegre törő vita, a különféle fórumokat gyakran a lapok is szemlézni szokták, az általuk tartalmazott hozzászólások oknyomozó riportok kiindulópontjául szolgálhatnak. És nem utolsósorban, a fórum, szerencsés esetben, közösséggé formálódhat!

A *Gordian*-fórumnak 7 „szobája" van *(Románia országimázsa, A román–magyar politikai kapcsolat, A magyarok szövetsége, A Provincia emancipálódása, A történelmi múlt újraértékelése, Kulturális interferenciák, Határközi ajánlatok)*. Ezekhez a kérdésekhez bárki hozzászólhat, de a működtetők bejelentették, hogy a személyeskedést és a monitor pixelt nem tűrő hozzászólásokat nem engedik meg. Az eddigi hozzászólók szavaiból úgy tűnik, hogy a *Provincia* folyóirat mellett ez a fórum az, amely – potenciálisan – az „alternatív román–magyar valóság gyára".

Kelemen Attila

Virgil BERCEA

A Rómával Egyesült Román Görög Katolikus Egyház hivatása és perspektívái

„A hitet nem tudjuk elválasztani Krisztustól, aki tanítása kezdetén azt mondja: »Tartsatok bűnbánatot, és higgyetek az Evangéliumban.« (Mk 1,15), vagyis térjetek meg, változtassátok meg szokásaitokat, szemlélet- és gondolkodásmódotokat, hogy megkapjátok az Evangéliumot, és hinni tudjatok benne. Mint minden minőségi változás, a hit is nyitottságot és adottságot feltételez. Az adottság Isten ajándéka, a nyitottság a mi hozzájárulásunk." (Eugen Popa, *A hitről és a keresztségről*).

A görög katolikus egyháznak megvolt az a képessége, hogy hozzájáruljon az ember alapvetően lényegi megváltozásához vezető megtéréshez; ez aztán a lélek megváltásához vezet, amely minden keresztény végső célja. Ugyanilyen mértékben hivatása volt az erdélyi román népet… A három pont lehetővé teszi, hogy beláthassunk a „magistra vitae" csodálatos labirintusába, és felfedezzük azokat a koordinátákat, amelyek a mi részünkre fontosak vagy hasznosak. A történelem mindenképpen egyetlen, ezért fontos, hogy olyannak sajátítsuk el, amilyen volt, hogy szabadon gondolkodhassunk, és nyitottak legyünk a jövő felé, jól tudva, hogy a történelemnek egy Ura van – Jézus. És az Úr kegyelme se jó sorunk, se megpróbáltatásaink idején soha nem hiányzott, mert „…az ő teljességéből részesültünk, kegyelmet kegyelemre halmozva" (Jn 1,16).

Egy megpróbáltatott egyház élő egyház, Krisztusban, Krisztus által és a feltámadott Krisztussal élő egyház. A halál nem állhatott ellen az életnek, és legyőzetett, a „búzaszem" meghal, hogy élet fakadjon belőle. Saul üldözte a keresztényeket, Jézus pedig a damaszkuszi úton megkérdezi: „Miért üldözöl engem?" A mi egyházunkat üldözték, szenvedett, és minden bizonnyal benne szenvedett Krisztus másodszor vagy… ki tudja hányadszor? Látjuk a megkorbácsolt Krisztust, dárdával átszúrva, holtan, sírba téve, ellenségeinek gyűlölete nő, miután egy kőlappal lezárják a sírt, majd elkezdődik a tanítványok üldözése.

Érdekes, hogyan ismétli önmagát a történelem. A kommunista hatalom a „börtönök sírjá"-ba zárja a pásztorokat, de a nyáj egy részét is: papokat, híveket, szerzeteseket, apácákat zártak rácsok mögé, és minden mozdulatukat és suttogásukat figyelték. Féltek ezeknek a „holtak"-nak a szellemi erejétől, a „Halott", de Feltámadott és a századokon Győzedelmeskedő iránti szeretetüktől és a beléje vetett hitüktől. Szeretetüket és hitüket azonban nem tudták bezárni. Érdekes, hogy ennek az egyháznak a sorsa mennyire hasonló egyházfőjének – Krisztusnak – sorsához. A hitet nem választhatjuk el Krisztustól, az egyházat nem választhatjuk el Krisztustól. A görög katolikus egyház ellenségeinek ma már Jézus ellenségeivel együtt be kell látniuk: „Győztél, Galileai!" Krisztus feltámadásának fénye századokon át ragyog az egész földön. Az „elhallgattatott egyház" feltámadásának fénye egyelőre azoknak a vértanúknak a hangján szól, akiknek nem jutott sír, nem jutott fejfának kereszt, és ez a hang egységre szólít fel. Hangját még nem hallják meg, és nem is akarják meghallani. Az egyház soha nem siet, mert „sub specie aeternitatis" kell dolgoznia. Krisztus nem szállt le a keresztről, amikor a balján levő lator állandóan gúnyolta, de azt, akinek volt bátorsága megtérni, magával vitte a mennybe. „Istenem! Istenem!" – halljuk a kereszten függő Krisztus imájának a visszhangját, és látjuk dárdával megsértett bordáját és földre ömlő vérét – a sírokon túlról hallatszik a mártírok hangja, és vérük az egyház holnapi útját bevilágító fénnyé válik.

A vértanúság az Úr adománya, s nekünk nem szabad büszkélkednünk elődeink szenvedésével, de nincs is hozzá jogunk, hanem alázatosan meg kell azt köszönnünk, és mindet fel kell ajánlanunk az Úrnak. Különben a „megváltás ikonomiájá"-ban a vértanúság az egyház közös, „szent" kincse, amelynek forrásánál minden jóakaratú ember szomját olthatja.

A jövendőt világosan kell látni, odaadással, és a megtérés, az Úrhoz való visszatérés vágyával. Csupán így tudjuk olvasni az „idők jelei"-t, és megérteni egyházunk jövőjét.

Az egyház minden jóhiszemű embert arra buzdít, hogy személyesen élje meg a keresztség felelősségét. „Aki követni akar engem, vegye fel keresztjét", „vegyétek az én igámat", „vedd ágyadat, és járj", csupán néhány buzdítás, amely most eszembe jut, de ha figyelmesen olvassuk az Evangéliumot, észrevehetjük, hogy minden pillanatban a keresztség, a mi keresztünk felelősségteljes megélésére buzdít: ez Jézus útja, ez a mi egyházunk útja.

Az egyház nem hanyagolhatja el az embert, akinek a „sorsa" enynyire szorosan kapcsolódik Krisztushoz. Életünk első pillanatától halálunkig minden megpróbáltatásban az egyház segít, hogy megértsük: az ember szent érték. Egy olyan gyermek születése, akinek a család valószínűleg nem fogja tudni biztosítani a táplálékot vagy a minimális emberi körülményeket, egy, a legrosszabb percben jött betegség, egy olyan munkahely elvesztése, amely az egész család megélhetését biztosította, annak lehetetlensége, hogy egy fiatal, aki most végezte az egyetemet vagy egy másik iskolát, munkahelyet találjon magának, érzelmi vagy anyagi meg nem értésen alapuló válás, az abortusz, mert a gyerek nem kívántan jött, vagy próbaházasság gyümölcse, az alkoholba, a kábítószerbe vagy a pornográfiába való menekülés a legváltozatosabb okokból, egy baleset vagy valaki kedvesnek a halála, mind olyan súlyos ok, amely miatt egyházunk közel akar maradni az emberhez, az emberiséghez, hogy megértsen minden helyzetet, hogy „együtt sírjon a sírókkal, és örvendezzen az örvendezőkkel", hogy segítsen, ahol tud, hogy minden könnyet letöröljön, hogy egy szemernyi reményt és szeretetet adjon. Felfogjuk-e vajon, mennyire veszélyeztetett helyzetben van ma az ember? És észrevesszük-e ugyanakkor, hány szép út és perspektíva nyílik meg előttünk? Ha igen, akkor meglátjuk az egyház szerepét és fontosságát a lelki támasz nyújtásában, a bátorításban, az önbizalom megerősítésében és a reménység visszaadásában, annak megértésében, hogy milyen nagy a szeretet, amellyel az Úr felénk fordul, és milyen fontosak vagyunk mi az Úr szemében.

A hit segít abban, hogy a testté lett Ige által megismerjük az Urat. Az Igazság iránti felelősség vezette egyháznak „profetikus" feladata van a krisztusi tanok terjesztésében: „Amint engem küldött az Atya, úgy küldelek én titeket. (…) Vegyétek a Szentlelket!" (Jn 20, 21-22) Mindnyájan kiválasztottak vagyunk, hiszen mindnyájan részei vagyunk az egyháznak, hogy a Szentlélek erejével és áldásával dolgozzunk, aki „látva a ti munkátokat, dicsőítse az Urat" – mondja Szent Pál. Nagy feladat… megismertetni a világgal Jézust.

A mi egyházunknak sajátos elhivatottsága van: az egység elhivatottsága. A római püspökkel való 1700-as egyházi egyesülés az unitus egyház identitásának alapelve lett. A történelem folyamán nagy támasz volt számunkra a római egyházzal való közösség, ami ugyanakkor azokkal a szellemi kincsekkel gazdagította az unitus egyház tapasztalatait, amelyek híveit az üldözés idején képessé tették a vértanúság nagy áldozatára. A Rómával Egyesült Román Görög Katolikus Egyház a Római Apostoli Szentszék sajátos része, és teljes jogú testvéregyháza a többi részegyháznak.

Két alapvető jellemzője van: egyrészt a keresztény Kelethez tartozik, és mint ilyen, megőrizte és gyakorolja a bizánci szellemiséget, teológiát, kánont és rítust, másrészt minden olyan sajátos katolikus egyházzal közösséget képez, amelyik elismeri a római püspök péteri primátusát. Az unitus egyház liturgikus könyörgéseiben és egész

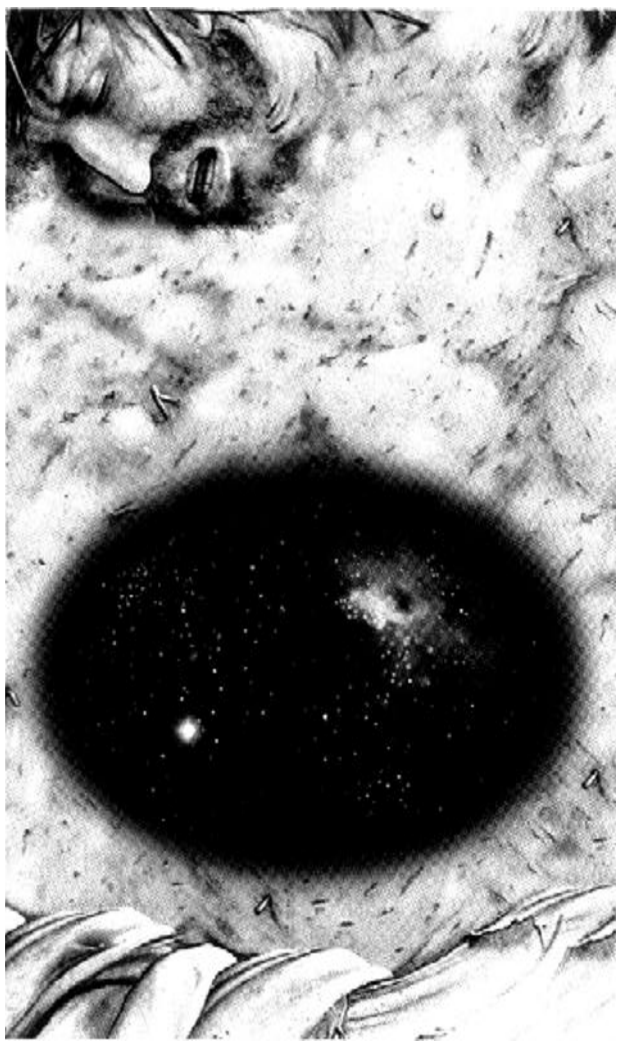

Tom Dean: Bárányok hallgatása, rajzsorozat, 1999
Copyright © Tom Dean

ökumenikus tevékenységében a keresztény Kelet és Nyugat minden egyházának a többféleségben megnyilvánuló eucharisztikus egységére törekszik. Az első évezred keresztényei és mi románok egyaránt az „egyetlen, szent" egyházon belül éltük meg ezt az eucharisztikus egységet. Az egyházak egysége erkölcsi erőt és hitelességet, a többféleség pedig szépséget és teljességet biztosít a keresztényeknek Az ökumenikus párbeszéden belül, amely – hisszük – elvezet majd az egyházak egyesüléséhez, mi görög katolikusok, a felháborítás vágya nélkül, őszintén, hittel és alázattal felajánljuk adottságainkat. Azt hiszem, mindnyájunkban, személyes parancsként, él a Megváltó szavainak visszhangja: „Legyenek mindnyájan egy. Amint te, Atyám, bennem vagy, s én benned, úgy legyenek ők is bennünk, hogy így elhiggye a világ, hogy te küldtél engem." (Jn 17,21)

Az egyház elhivatottsága, hogy bekapcsolódjék a karitatív társadalmi munkába. „Szaporodjatok és sokasodjatok, és népesítsétek be a földet" – az Úr nem azért alkotta meg az embert, hogy szegénységben éljen, hanem hogy magára ismerjen, mint az Úr „hasonmása". Ami népünk sokat szenvedett, és megérdemli, hogy jobban éljen, az egyháznak pedig segítenie kell, hogy újra felfedezze „Isten gyermekeinek" azt a méltóságát és szabadságát, amelyet a Megváltó szerzett meg nekünk kínszenvedése, halála és feltámadása révén. De az egyház ugyanakkor különleges felelősséggel tekint a szegényekre, egyetlen cselekedetében sem feledkezhet meg róluk. Az egyház számít a szellemi értékekre és azok elsőbbségére, és harcolnia kell azért, hogy minden embernek legyen egy darab kenyere, egy öltözet ruhája, egy lakása, ahol lehajthatja a fejét, egy munkahelye, gyógyszere, és szükség esetén mindenki kapjon egy jó szót és segítséget. Egyházunk szerényen és nagyon szűkös eszközökkel megpróbál ezen az úton haladni, tudva azt, hogy a gondterhelt és szenvedő embernek nincs felekezete, és szüksége van egy kézre, amely bekötözi sebeit.

Ezeket a gondolatokat természetesen bírálni is lehet, más szempontból is lehet őket értelmezni, egyeseket megharagíthatnak, másokat kiábrándíthatnak. Meggyőződésem, hogy elmúlt a barikádok és a viták ideje, hogy itt az idő világosan látni és vállalni a múltat, hogy az időknek megfelelően és mindig Krisztus felé fordulva éljünk a jelenben, és olyan jövőre gondoljunk, amelyik ezzel a pillanattal kezdődik, és örökké tart. Hiszem, hogy ha a Jóisten megadta, hogy 1989 után újjászülessen a görög katolikus egyház, az Úrnak terve van ezzel az egyházzal. Valószínű, hogy ma még nem vagyunk elég bölcsek ahhoz, hogy megértsük az Úr velünk kapcsolatos tervét, de ha lesz elég hitünk és reményünk, ha tudunk kellő alázattal imádkozni és egy csepp szeretetet adni, a Szentlélek megvilágosítja majd utunkat.

Intrakatolikus párbeszéd Romániában

Közismert, hogy Romániában a katolikus egyház a szó valós értelmében éli meg katolicizmusát, mint ahogy az is közismert, hogy a katolikus közösség itt mindig kisebbség volt, de nagyon életerős kisebbség. Minden részegyház a maga módján éli meg Krisztus „misztikus testének" egyetemességét. Hazánk területén román, magyar, német, szlovák, bolgár és cseh nyelvű latin rítusú római katolikus egyház van, azon kívül létezik az örmény katolikus és a görög katolikus egyház.

A katolikus egyházak közti viszony, párbeszéd jó, működőképes; egyetlen Püspöki Konferencia van, amelynek minden római katolikus és görög katolikus püspök tagja. Ennek a Konferenciának két alkonferenciája van, a római, illetve a görög katolikus, s mindkettőnek külön kis zsinata van. A Püspöki Konferencia évente kétszer ül össze, tavasszal és ősszel, míg az alkonferenciák minden szükséges alkalommal. A plénumon a legfontosabb, az egész egyházat érintő kérdéseket beszélik meg, és azokat a gondokat, amelyekkel a román haza és nép küzd. Magától értetődik, hogy a görög katolikusok gyakran találkoznak, mert az egyházi élet újraszervezése elég bajos és sok, nagyon sok nehézséggel jár.

A „megszentelt élet"-et élő apácáknak és szerzeteseknek külön Konferenciájuk van, az Elöljárónők/Elöljárók Konferenciája.

A katolikus egyház, azáltal, hogy szellemi vezetője a pápa, nemzetek fölöttivé válik, de nem tagadja a nemzet szerepét és értékét, hanem érvényre juttatja azt. Ugyanakkor lehetővé teszi hívei számára, hogy otthon érezzék magukat mindenhol a világon, ahol katolikus közösség és templom van. A katolicizmus nem kiegyenlítődést és egységesítést jelent, hanem közösséget a többféleségben. Ezt a rituális, nyelvi és nemzeti közösségben való egyesülést éljük mi Romániában.

Nálunk főleg az üldözés idején bizonyosodott be, hogy létezik a különbözőségen alapuló érdekközösség. A gyulafehérvári római katolikus püspök* az 1948–50-es fekete években, amikor a görög katolikusoknak már nem voltak templomaik és papjaik, körlevelet intézett magyar papjaihoz, és kérte, hogy tanuljanak meg románul, és nyújtsanak lelki gondozást azoknak, akiknek már nincsenek papjaik. A börtönből szabadult és magyar római katolikus templomokba járó papjaink és püspökeink úgy jöttek rá, hogy még vannak görög katolikusok, hogy látták, sokan másként vetik a keresztet, mint a római katolikusok. Így kezdődött a görög katolikus egyház földalatti tevékenysége, a papok, szerzetesek és apácák titokban való képzése, a szentségek kiszolgáltatása, a szenvedéssel, de Krisztusért megélt élet. Másrészt a moldvai román római katolikusok voltak azok, akik a börtönből szabadult görög katolikus papoknak, akiket azért ítéltek el, mert nem változtattak vallást, átnyújtották azt a bizonyos darab kenyeret, ami a túléléshez szükséges. Sokan papjaink közül nagycsaládosok voltak, és moldvai katolikus testvéreik nem hagyták éhen halni, hanem megsegítették őket.

Az igazi közösségről, a mondhatni vértanúként megélt keresztényi szeretetről való ilyen tapasztalatok után vajon most, szabadságban élve, nem találhatjuk meg a megváltásunkért meghalt és feltámadott Krisztusban a szükséges és elégséges forrást ahhoz, hogy megélhessük az Úrban való szeretet egységét?

Kevesen vagyunk, de ennek a népnek a javát akarjuk szolgálni, mindennap és minden alkalommal imádkozunk, hogy az Úr tegye lehetővé „Szent Egyházai" egyesülését; Románia pedig, amely palló Kelet és Nyugat között, számunkra „Szűz Mária kertje", amelynek az emberiség jóléte érdekében virágoznia kell. Igyekszünk magunkévá tenni az ortodox egyház által létrehozott értékeket és szellemi kincseket, és hisszük, hogy utunk közös: az egység útja, mint azt Urunk kéri, hogy „… egy legyenek, amint mi egy vagyunk". (Jn 17, 22)

Fordította: HADHÁZY Zsuzsa

* Márton Áron *(a szerk. megj.)*

VIRGIL BERCEA 1957-ben született a Maros megyei Hétbükkön. A gyulafehérvári és fogarasi egyházkerület felszentelt püspöke. Ökumenikus szellemű írásokat közöl az egyházi életről, a családról a *Vatra, Vestitorul* és *Unirea* folyóiratban.

Gheorghe GORUN

A történelem vállalása Romániában

A demokrácia, természetesen, együtt jár a kifejezés szabadságával, ami, egyebek mellett, azt is megengedi bárkinek, hogy bármiről nyilatkozzék. Többek között a román görög katolicizmusról, erről az egyetemes egyház történelmében fontos szerepet játszó, annyira kézenfekvő, mégis annyira bonyolult témáról.

A magát szakértelemmel vagy legalábbis azzal gyanúsító történész, hogy erre a státusra törekszik, olvasva a hazai, illetve a bármilyen sajtóban[1] endémikusan megjelenő különböző publicisztikai hozzászólásokat, nem teheti meg, hogy ne bámuljon el azon a végtelen szellemi sötétségen, amely átüt azoknak az irományain, akik felhatalmazva érzik magukat, hogy nyilvánosan részt vegyenek az egy bizonyos egyházhoz való tartozás kérdéséről folyó vitában – muszáj-szakértők tehát –, vagy legalábbis a tollforgatás gyakorlásában. Az a vita, amely az elmúlt években a marosvásárhelyi *Vatra* folyóirat hasábjain folyt, amelynek anyaga külön kötetben is megjelent, az egyetlen civilizált vélemény-párbaj, s mindkét „félt" képviselő értelmiségiek részt vettek. Csendes vita, amelyet csak néha korbácsolt fel egy-egy olyan epésebb megjegyzés, amely mögül egyéni vagy csoport-frusztrációk tűntek elő, egy olyan egyház iránti nosztalgia, amely annak a fél évszázadnak a védőpajzsa alatt, ami illegalitásba való kényszerítése óta eltelt, értelmiséginek, erkölcsösnek, a harmadik évezredbe és az egyesült Európába való belépés szempontjából tökéletesnek tűnik. Mint ahogy előtűnnek néha bűnök vagy éppen a kisebbségi érzések ugyanazzal az önmagát igazi mártírként meghatározható egyházi intézménnyel szemben, ellentétben a másikkal, amelynek nem könnyű elrejtenie a csúcsán állók múltbeli együttműködését egy nem csupán ateista, hanem gyilkos politikai rendszerrel. Néhány évvel ezelőtt, szinte közvetlenül az 1990-es események után egy pap nyugtalanul jelentette ki, hogy Nagyváradon majdnem minden fiatal értelmiségi, aki templomban esküdött, a görög katolikusokhoz ment. Művelték abban az időben – és művelik-e most – a keleti típusú katolicizmust?

Vívtak azonban egy „betyár-párbaj"-t is, amely távolról sem közelítette meg a tudományos vagy legalábbis a civilizációs normákat. Számtalan – leginkább helyi – kiadványban, amelyet ez a „helyi" jelleg mindenképp beszűkített, egész áradata jelent meg a többé-kevésbé szennyes, de mindenképp pártos szövegeknek a két román egyház viszonyáról, de leginkább a görög katolikus egyház ellen, amelyet az egység illúziója szempontjából egyenesen fölöslegesnek, mi több, veszélyesnek könyveltek el. Teljesen jelentéktelen szerzők versengtek egymással, személyes problémák sorát használva fel az igazságtevésben, időnként kimondottan szórakoztató módszertant követve, amely azonban mindig győzelemre segítette saját verzióját. Igaza volt Jean Giraudoux francia rendezőnek: „Az igazságtevők az emberiség átkai." Hogy a kis emberek többé-kevésbé provinciális világa egyszer csak arra ébredt, hogy véleménye van, az valahol érthető. Érthető az is, hogy a két egyház magasabb szféráiban ugyanaz a vélemény uralkodik, bár az egyszerű hívő hajlamos lenne azt hinni, hogy a félig kimondott igazság neve csak hazugság, függetlenül attól, milyen „magasan" helyezkedik el kimondója. Végső soron csak az egyház csalhatatlan, képviselői nem! De hogy a tudományos köröknek is ugyanaz legyen a hozzáállása, holott náluk az igazság szolgálatának abszolútnak kellene lennie, az már valóban aggasztó.

Legsúlyosabb azonban az állam magatartása – az államé, amely már valószínűleg megszokta, hogy bírálatok, irónia és gúnyolódás céltáblája legyen, de éppen ezért a másik, az Úr 1989-es évének karácsonyán megbuktatott politikai rendszer folytatója –, az államé, amely nem vezette be a vallási „közömbösség" politikáját az 1989-es évet követően, hanem enyhén kozmetikázva, az előző rendszerét folytatta. Mert az egyik „nemzeti" egyház iránti tiszteletteljes tolerancia, miközben a másik, elévülhetetlen érdemei és bizonyos jogok abszolút birtoklása mellett az anyagi lét szempontjából alig vonszolja napjait, nagyon hasonlít a költségvetés mamut-felfalóival szembeni gazdasági engedékenységéhez vagy a mezőgazdaságnak egy cinikus privatizáció mélységeibe való diszkrét betaszításához.

Ami a modern állam vallási kompetenciáját illeti, annak, normális esetben, állampolgárai hitéletének kedvező feltételei megteremtésére kellene szorítkoznia. A modern román állam elképzelte saját magáról, hogy mindenekelőtt *sui generis* nemzeti intézmény, következésképpen – hol nyíltan, hol kevésbé nyíltan – elutasított mindent, ami úgy tűnt, ellentmond ennek a klisének. Nemzeti jellegének deklarált vállalása, függetlenül attól, hogy kommunista vagy pre-, illetve posztkommunista szakaszáról van-e szó, az egész 20. század folyamán, nem más, mint a (vallási, etnikai, kulturális, politikai stb.) másságellenes magatartás igazolása. Fölösleges most megemlíteni azokat az időszakokat – a vasgárdista, a kommunista stb. állam –, amelyekben letért a demokrácia útjáról, ezek csupán a szabályt erősítik. Végső soron a Görög Katolikus Egyháznak – amely még a nevét is Román Unitus Egyházra változtatta az 1918-as egyesülést követően, hogy könnyebben el tudja fogadtatni magát az új nemzeti-vallási többséggel – közvetlenül az egyesülésnek az ismert feltételek szerint való bekövetkezése után már gondjai voltak a román királyságba való beilleszkedéssel. A történelem iróniája, hogy ehhez az egyesüléshez éppen ő járult hozzá döntő módon, s e nélkül a hozzájárulás nélkül, ha nem is lett volna lehetetlen, mindenesetre nagyon megnehezült volna az egyesülés.

Ha közvetlenül 1918 után politikai meggondolásokból az ókirályságbeli román elit el is fogadta valamennyire az erdélyi román közösség jó részének vallási másságát, a nagy tömegek nem tudták maguknak megmagyarázni, és nem is magyarázta meg nekik senki pontosan, miként lehet, hogy a Kárpátokon túli románok olyan egyházhoz tartoznak, amelyről évszázadokon keresztül ellenséges hangon beszéltek nekik. De nemsokára megváltozott a regáti román politikai osztály baráti magatartása, különösen miután nehézségek merültek fel az erdélyi román elittel való viszonyában, ez utóbbi ugyanis távolról sem volt elragadtatva a regátiak politikai erkölcseitől, és pár évvel az egyesülés után eszébe jutott néhány olyan vezetőjének figyelmeztetése, aki Gyulafehérváron nem értett egyet a Romániával való feltétlen egyesüléssel, hanem a föderalizálásért harcolt.

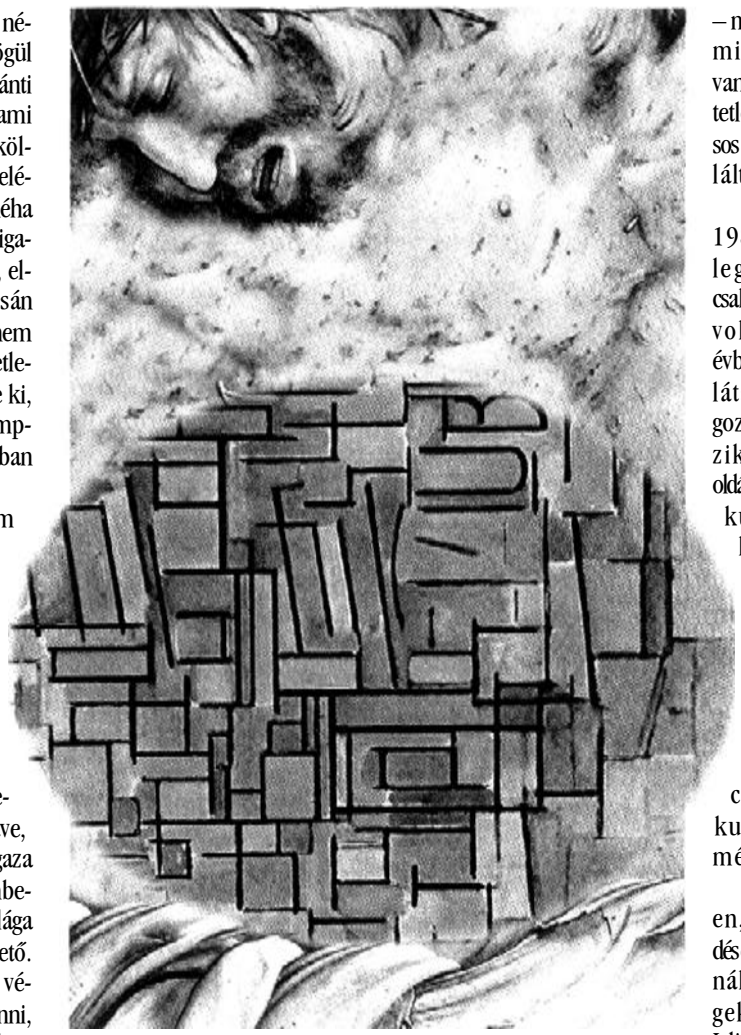

Tom Dean: Bárányok hallgatása, rajzsorozat, 1999
Copyright © Tom Dean

A két világháború közti időszakban a románságon belüli vallási konfliktusok fokozatosan nyilvánvalókká váltak. Majdnem 10 évvel az 1918-as egyesülést követően az erdélyi vallási feszültség robbanásveszélyessé vált, nem a Román Ortodox Egyház, hanem az állam magatartása miatt a nem ortodox egyházakkal szemben. Például az 1928. március 22-én Kolozsváron tartott *Unitus hívők kongresszusa* kénytelen volt elfogadni egy jegyzéket[2], amely keserűen állapította meg, hogy azok között az új állami keretek között, amelyekben néhány éve élnek, megjelent egyházuk megszüntetésének veszélye. Az 1928-as szöveg ma talán túlzottnak tűnik, de olyannak is, amely előrevetítette a két évtized múlva egy másik politikai rendszer által megvalósított eseményeket. Mert a jegyzék aláírói – a kongresszus elnökei – egy, a politikai elitnek szánt figyelmeztetést fogalmaztak meg ott, *urbi et orbi,* mely szerint „semmilyen emberi erő nem tudja majd széttörni a Rómával való egyesülés pecsétjét". Egy ilyen nyilatkozatnak meg kellett volna nyugtatnia a keleti rítusú katolikus hívőket, akiknek vallási tapasztalata az utóbbi 10 évben kiábrándító volt.

Másrészt a jegyzék biztosította a görög katolikus püspököket az összes görög katolikus hívő határtalan áldozatkészségéről és a hívők azon döntéséről, hogy „falként veszik körül őket". Hogy a görög katolikus elit 1928-ban nyilvánosságra hozott nyilatkozata nem egyszerű szónoki gyakorlat, nem fölösleges szószaporítás volt, azt az állam politikájának későbbi kibontakozása és az éppen két évtized múlva bekövetkezett események bizonyították, amikor is a román állam törvényen kívül helyezte a görög katolikus egyházat. Nem sokat számít, hogy ki állt az ország kormányrúdjánál 1928-ban vagy 1948-ban. A történelem színe előtt csupán a vezetés logikáját uraló mentalitás számít, az a mentalitás, amely nem rejthető el a politikai színárnyalatok mögé. Az pedig nyilvánvalóan a Kárpátok déli oldaláról származik, ahonnan – hét évtizeddel ezelőtt éppúgy, mint ma – a nemzeti egység megmentésének a bármilyenfajta – etnikai, vallási, kulturális stb. – másság elutasításával történő gondolata is származik. Mintha egy nemzeti egységet nem építeni kellene, hanem erőszakkal kikényszeríteni.

Lényegében e mögött a politika mögött nem a feltételezett nemzeti egység megvédése húzódik meg, hanem bizonyos, a Kárpátoktól délre található politikai körök és gazdasági érdekszférák uralkodói kényszerképzete. Ezek éppen azok a politikai körök, amelyek ellen Iuliu Maniu lépett fel, amikor feladta politikai izolacionalizmusát, és az ismert körülmények között megalakította a Nemzeti Parasztpártot. Illetve azok a politikai és gazdasági körök, amelyek ma, az Úr 2001. esztendejében nem hajlandók annyi szubvenciót adni az állami költségvetésből az erdélyi megyéknek, amennyi azoknak hozzájárulásuk alapján járna. Ha a nem hivatalosan közzétett adatok igazak, akkor úgy tűnik, hogy az ország lakosságának 29%-a, ennyien vannak az erdélyiek, a nemzeti össztermék 62-63%-át hordják az országos pénzügyi kosárba. A „dél" és „észak", a „regáti" és „erdélyi" közötti, politikai síkra kivetített gazdasági érdek-összeütközések leginkább az 1996-os és – miért ne? – a 2000-es választáskor látszottak. Mert az „észak" mindig másként szavazott, mint a „dél". Olyan politikai másságról van szó, amely mögött mély – történelmi szempontból kibékíthetetlen – ellentétek húzódnak meg, és amelyben a lakosság vallásos érzése csupán kifogás, a keresztény egyházak pedig manipuláltak, és csak a gyalog szerepét játsszák.

A manipulálás egyik példája a statisztikákhoz való folyamodás. 1989 után a nagylelkű állam elismerte a görög katolikus egyház legalitását, de az 1948-ban az állam által eltulajdonított javaknak csak egy részét adta vissza, azokat, amelyek az állam tulajdonában voltak. De mivel a kultikus épületeket még ugyanabban a tragikus évben átadták az ortodox egyháznak, az állam az új tulajdonos belátására bízta a visszaadást, s egyúttal a munkamódszert is kidolgozta: döntsön a hívők többsége, hiszen az ő tulajdonukat képezik. Ahhoz kétség sem fér, hogy ez jellegzetesen kommunista megoldás. Azon sem kell nagyon csodálkozni, hogy a – feje búbjáig laikus – állam nem tudta, hogy a keleti kánonjog szerint a püspöki katedrálisok a püspököké voltak, nem pedig a hívőké. A statisztikához való folyamodással, az indukció segítségével, az ortodox egyház részese lett a lakosság vallásos érzése azon misztifikálásának, amely szerint az ortodoxia, kötelező módon, a „jó román" vallása; ez a misztifikálás egyébként meg is felelt neki. Mert nyilvánvaló, hogy ő, egyes agg papok egyéni kezdeményezése ellenére, semmi szín alatt nem mondott volna le az „évszázados ellenség" bizonyos javainak birtoklásáról, már csak azért sem, hogy ne segítse újraalakulásban a görög katolikusokat (bár hosszú történelmi perspektívából nézve, még intézményes létét is nekik köszönheti).

Másrészt, a románságon belüli vallási feszültségek lavinaszerűen, közvetve hozzájárultak a különböző erdélyi feszültségek erősödéséhez, és ez szintén azoknak a „déli" politikai köröknek használt, amelyeknek érdekében állt az egyes olyan erdélyi személyiségek „idegen" voltáról kialakított kép fenntartása, akik esetleg, a Iuliu Maniu-modellt követve, jellegzetes erdélyi politikai csoportosulást tudtak volna létrehozni, úgy, ahogy az naiv és elégtelen módon Moldvában létrejött. Elszorult szívvel kell megállapítanunk, hogy 1990-ben démonizálták Erdélyt, hogy megelőzzék a dimbovicai politikai hegemónia elvesztését, a románokat vallási feszültségekkel oltották be, a magyarokat az etnikai kritériumokon alapuló szeparatizmussal, a németeket a szülőháza gyors elhagyásának eszméjével, ezek minden járulékos következményével együtt. Előttünk álló történelmi perspektívánkat teljes egészében a bukaresti politikai vezetés által kézben tartott privatizálási mód határozza meg, amely szerint semmi sem kerülhet ki gazdasági ellenőrzése alól, függetlenül a végső soron közerkölcseinkből éppúgy, mint a kimondottan ebből a célból létrehozott privatizálási folyamatból következő hatalmas korrupciós jelenségek boldogtalan áldozatainak politikai hovatartozásától vagy nemzetiségétől.

Az állam, mint bizonyos gazdasági és politikai dominanciák kifejeződése, 1928-ban a statisztikai többség háta mögé bújt, amikor a képtelen egyházi törvényt akarta keresztülvinni, oda bújt 1948-ban, amikor felszámolta először a görög katolikus egyházat, aztán a politikai és kulturális életet és a magántulajdont, amely az értékalkotás sokféleségét biztosította, és ugyanoda bújt 1989 után is, amikor a többségnek ugyanazt a kliséjét lobogtatta meg, templomok tulajdonosává téve meg őt, és – miért ne? – az általában vett vallásos érzés tulajdonosává. Jellegzetesen kommunista

Folytatás a 12. oldalon

Folytatás a 11. oldalról

eszme, mint ahogy kommunista az a mentalitás is, mely szerint a problémák megoldása az, hogy másokkal kapartatjuk ki a gesztenyét, és másra ruházzuk át saját felelősségünket.

A Román Ortodox Egyház problémája, hogy 1948-ban, miközben az állam védelmének ügyvédjévé vált, beleesett a „vörös hálóba"; annak az államnak vált védőjévé, amely azelőtt kitulajdonította a görög katolikusok templomait, most pedig ráhagyta bizonyos történelmi jogi hibák helyrehozásának kellemetlenségeit. A hiba folyamatosságát hangsúlyozza az 1998-ban Bukarestben megkezdett, majd a tisztán formális következményekkel járó, Balázsfalván, Nagyváradon és Remetén folytatott katolikus–ortodox párbeszéd teljes eredménytelensége. Más kérdés, hogy 1948-ban a Román Ortodox Egyház el volt ragadtatva attól, hogy csupán egy ostoba történelmi vita eldöntése érdekében valóságos vallási genocid résztvevője lehet, és túl későn és csak bizonyos személyiségein keresztül jött rá, hogy gesztusa egy ázsiai eredetű politikai rendszer biztos áldozatává tette. Mint ahogy a Román Unitus Egyház problémája, hogy szellemi potenciálját és intézményrendszerét, valamint anyagi alapjait helyreállítsa saját pásztorságának kialakítása érdekében. Természetesen elsősorban saját híveire, valamint az egyetemes katolikus egyházra támaszkodva, de a román állam segítsége nélkül, mert annak magatartása tökéletesen megfelel a régi görög mondásnak: „Timeo danaos et dona ferentes" (Félem a görögöt, ha ajándékot ad is).

Az egyetemes történelmi tapasztalatokból már rég kiderült, hogy az egyháznak a vallásos élet állam általi szabályozásával az állam politikai irányvonalába történő beillesztése az egyház állami eszközzé való átalakításához vezet. Sajnos, a legfontosabb példák a keresztény egyház keleti szférájából valók: a Bizánci Birodalom, az Orosz Birodalom, és miért ne, mi. Ennek a gyakorlatnak mindig gyászos következményei voltak: a Bizánci Birodalmat elnyelte az iszlám, az oroszt a kommunizmus; nálunk az ellenszegülő egyházat, amelyről nyilvánvaló volt, hogy fejlettebb szakaszaiban nyíltan és hatékonyan ellenállt volna a kommunizmusnak, erőszakkal megsemmisítették, még mielőtt rátérhetett volna a cselekvésre. Mint ahogy ennek a gyakorlatnak az eredményeként lehet elkönyvelni a furcsa „román népi" vallásosságot (amely voltaképpen mégis a Kárpátoktól délre és keletre fekvő román térségben mindig is dívó, az államnak az egyház fölött gyakorolt paternalizmusában gyökerezik valójában), amely valóságos ínyencségévé vált a vallásos jelenséggel foglalkozó, bárhova való szociológusnak.

Melyek lesznek a román állam egyházzal szembeni politikájának következményei? A válasz csak látszólag nehéz. Egy 2000-ben, az *Egyház és állam* címet viselő tudományos szesszión Nicolae Gudea professzor által bemutatott tanulmány[3] – egyebek mellett – hangsúlyozza, hogy Erdélyben a katolikus hívők (akik statisztikai szempontból, s ezt extrapolálással számítottuk ki, a két világháború között majdnem a felét képezték a tartomány román lakosságának, de ma, nyilvánvalóan, ennél kevesebben vannak) továbbra is úgy tartják, hogy a mindkét rítusú katolikus egyházzal és minden nem ortodox egyházzal szembeni ellenséges politikájával a román állam tovább folytatja a kommunista rendszer által gyakorolt vallási üldözést. Ebből elsősorban természetesen az következik, hogy a lakosságnak ez a rétege „ellenség"-nek látja az államot is, és a továbbra is hozzá kapcsolódó Román Ortodox Egyházat is! Hiszen az erdélyiek sok, 1989 karácsonyakor feltámadt – s aztán elvetélt – reménye között ott szerepelt az is, hogy vége a kommunista típusú vallási üldözésnek. Mi több, mindenki azt remélte, hogy a görög katolikus egyház az 1948 nyarán létezett állapotába kerül vissza. Mint mindnyájan tudjuk, ez nyilvánvalóan nem történt meg. Ellenkezőleg, a helyzet rosszabbodott, mivel az állam, hol nyíltan, hol kevésbé nyíltan, az ortodox egyházat támogatja, azt, amelyet egyedüli „nemzeti egyházként" kezel. Ami a Kárpátokon kívüli román térségre érvényes is, de nem érvényes Erdélyre. (Bár, a közelmúlt szociológiai felméréseit figyelembe véve, a lakosság 45 százaléka hitetlennek vallja magát a túlvilági élet és a megváltás tekintetében, vagyis ateista, s így – *horribile dictu* – voltaképpen ő alkotja az első „nemzeti egyház"-at.)

Valószínű, hogy ezt az általános meggyőződést nem lehet majd kiirtani a közvéleményből az állam nagyvonalú gesztusai nélkül, anélkül, hogy visszaadná a görög katolikus egyház javait, elsősorban a templomokat, megkezdve a nagyváradi Szent Miklós püspöki katedrálistól; ez az egyetlen a görög katolikus püspöki katedrálisok között, amely még mindig az ortodox egyház tulajdonában van (ez utóbbi megígérte annak visszaszolgáltatását mindjárt az új nagyváradi ortodox püspöki katedrális felépülte után, amit azonban, bár komoly állami támogatást kapott, évek óta szüneteltetnek, abból a nyilvánvaló célból, hogy *sine die* vagy még inkább az ismert sohanapjáig elhalasztódjék a visszaadás pillanata).

Mégis nehéz elhinni, hogy a többé-kevésbé közeli jövőben a román állam, az „ajánlásokban" megfogalmazott nemzetközi felszólítások ellenére, hajlandó lesz ilyen nagyvonalú gesztusok megtételére. És az a szellem, amely vallásos okokból is jelentős részét uralja az erdélyi lakosságnak, demokratikus módon kitörhet a választásokon leadott szavazatokon keresztül. De másképp is, abban a pillanatban, mihelyt a „moldvaiak pártjá"-hoz hasonló jövendő politikai alakulat felveti például a valamikor Iuliu Maniu (és más politikai keretek között A.C. Popovici) által javasolt föderalizálás kérdését, vagy éppen a határok kijelölését a Kárpátokban, amelyet Ilie Șerbănescu gazdasági elemző említett az elmúlt napokban a *Román Televízió* 2-es adásán mint esetleges nemzeti veszélyt. A labda, akárhogy is, annak a kormánynak a térfelén van, amelyet, sajnos, éppen az a politikai csoportosulás hozott létre, amely a hazai politizálgatásban egy – ha nem öt-hat – évtizede a szabályokat felállítja. *Dominus nobiscum.*

Fordította: HADHÁZY Zsuzsa

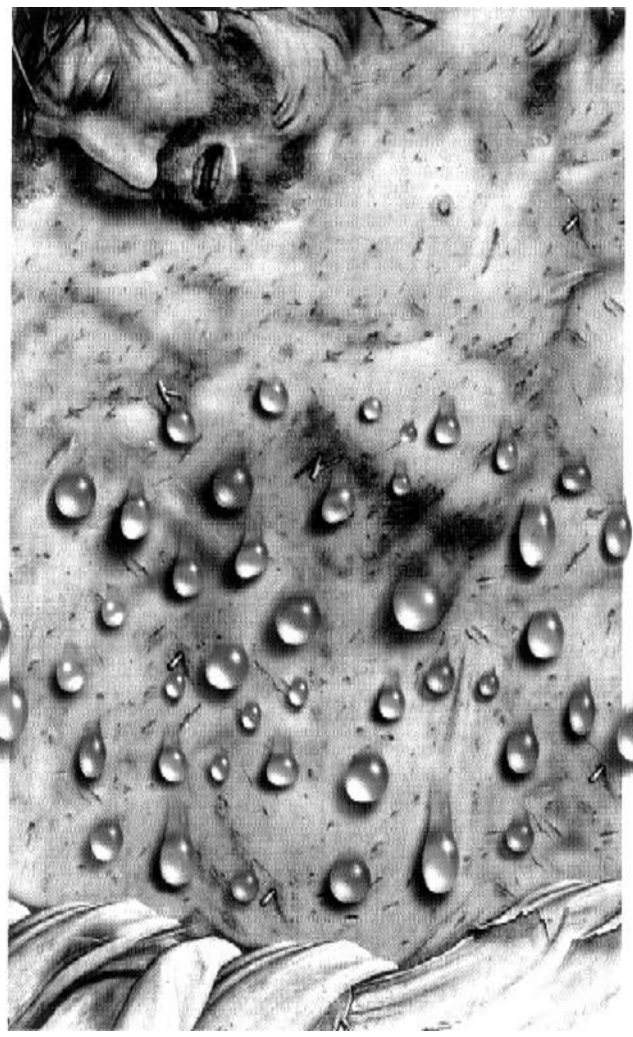

Tom Dean: Bárányok hallgatása, rajzsorozat, 1999
Copyright © Tom Dean

Jegyzetek

1 Lásd például *Die Ostkirchen. Ein Leitfaden*, Graz, 1997.

2 Országos levéltár, Bihar megyei igazgatóság, fond *Episcopia greco-catolică Oradea* (Nagyváradi görög katolikus püspökség), dos. 280, f. 33.

3 Nicolae Gudea, *Reflecții privind relația dintre stat și Biserică. O abordare din punct de vedere greco-catolic.* (Gondolatok az állam és az egyház viszonyáról. Görög katolikus szempontból való megközelítés) In: Studia Univ. Babeș–Bolyai, Theologia catholica, XLVI, 1, 2001.

GHEORGHE GORUN 1949-ben született Nagyváradon. A kolozsvári Babeș–Bolyai Tudományegyetem görög katolikus teológia kara nagyváradi részlegének előadótanára. *Reformismul austriac și violențele sociale din Europa Centrală. 1750–1800* (Az osztrák reformizmus és a középeurópai társadalmi erőszak. 1750–1800), Nagyvárad, 1998, *Răscoala lui Horea în comitatul Bihor* (A Bihar vármegyei Horea-felkelés). *Izvoare documentare*, Cluj, 2000.

HADHÁZY Zsuzsa

Egy lépés előre, kettő hátra

A fenyegető óriáskígyó eleje már befordult a kolozsvári Főtér túlsó oldalán, már elért a Mátyás-szobor elé, mikor a vége még bent gyűrűzött az ortodox teológia épületének tágra nyitott, boltíves kapuja alatt. A pópák négyes sorának fekete egyhangúságát csak az aranyozott, illetve ezüstözött övek és vállszalagok csillogása törte meg, de ez a törés nem volt olyan nagy, hogy enyhítette volna a több ezer pópa felvonulásának fenyegető hangulatát. Szinte hihetetlen volt, hogy a 20. század legvégén, egy önmagát európainak tartó ország egyik nagyvárosában ilyesmire sor kerülhet. Láthatóan ez volt a járókelők nagy résznek véleménye is: alig néhány idősebb, félfalusias ruhába öltözött nénike és bácsika lépett le a járdáról, baktatott oda az úttesten vonuló fekete áradathoz, és hajolt le kezet csókolni valamelyik méltóságteljesen lépkedőnek, a többiek vagy közömbösséget tettetve siettek tovább, vagy elhűlt arccal bámultak: megértették a fenyegetést.

Történt pedig mindez 1998. március 21-én, szombaton, alig valamivel egy héttel azután, hogy március 13-án, pénteken, az Urunk színeváltozása nevű kolozsvári templomot, amely egykor a minoriták tulajdonában volt, amelyet a Vatikán 1924-ben a görög katolikus egyháznak adott, s amelyet a kommunista hatalom a szóban forgó egyház 1948-as betiltása után a Román Ortodox Egyháznak juttatott, ténylegesen is visszaadták az unitusoknak, miután évekig csak ígérgették azt, noha az érte folyó pert minden szinten megnyerték. (Jelenleg ugyanez a helyzet például a Kolozs megyei Pecsétszeg görög katolikus templomával: törvényesen azt is visszakapták az unitusok, csak éppen nem vehetik ténylegesen birtokba.) (Egyébként természetesen nem ez az egyetlen romániai felekezet, amely a törvény értelmében visszakapta ezt vagy azt a tulajdonát, de amely csak nagy sokára és csak nagy nehézségek árán – vagy még mindig sehogy sem – tudta birtokába venni tulajdonát, de most csak a kolozsvári eseménnyel foglalkozunk.)

Az Urunk színeváltozása nevű templom visszaadása természetesen nem ment simán. Aki ismeri azoknak az éveknek a hangulatát – az egész ország, de különösen a funari Kolozsvár hangulatát, amelyen Bartelomeu Anania ortodox érsek is igazított egyet-egyet –, az nem is csodálkozik rajta. Ami történt, az mégis túltett minden elképzelésen. Az ortodoxok megszállták a templomot, és esküdöztek, hogy nem engednek be oda egyetlen „pápai lakájt" sem. A görög katolikusok előbb miséztek a Mátyás-szobor előtt (1990 óta mindig ott tartották a misét, a szabad ég alatt), majd tömegesen megindultak az Urunk színeváltozása templom felé. Voltaképpen csupán néhány száz méterről volt szó, de ez a néhány száz méter már tele volt ellenséges érzésű ortodoxokkal. Főleg fiatalokkal. „Civil" legfeljebb elvétve és hivatalból volt ott, újságíróként, riporterként, a többi mind feltüzelt, harcra kész, habzó szájú, nemzeti érdekeket védő „honfi" volt. Itt-ott a fal mellé húzódva egy-egy rendőr is feltűnt, de nem lépett közbe, passzív szemlélője maradt a dolgoknak. Márpedig szemlélni való bőven akadt. Ahogy a görög katolikusok behatoltak templomukba, teljes lett a felfordulás: nem tudni, voltaképpen ki kezdte, de nemsokára szinte romokban hevert a templombelső: asztalok, székek borultak, törtek, még az oltárasztalt sem kímélték, szállt a por, ruhafoszlányok repültek. Mindez két olyan keresztény egyház tagjai között történt, amelyek alig-alig különböznek egymástól…

Mikor valahogy kikeveredtem a templomból, a döbbenettől teljesen bénult aggyal ténferegtem ide-oda a jórészt még mindig ortodoxokból álló tömegben. Figyeltem a beszélgetést, reméltem, hogy elkapok valami normális emberi reakciót. De amit hallottam, az szinte a látottakat is meghaladta: „Árulók!" „Alengyel pápa bérencei!" „Hát románok ezek?! Csókolgatják a pápa papucsát, s még azt merik mondani, hogy van bennük nemzeti büszkeség!" „Mit vannak olyan nagyon oda Rómáért, Franciaországért meg Németországért?! Az is gazdagság, ami ott van? Menjenek, nézzenek körül Moszkvában, ott igen, ott van gazdagság." „Igen, nézzenek Moszkva felé! Ott kel fel a nap, onnan jön minden fény."

Félelmetes volt. Ezeknek a fanatizáltaknak, úgy látszik, nem volt elég a „fény", ami az utóbbi másfél évszázadban Moszkvából áradt ezekre a tájakra… De a történtek hangsúlyt igazán a nyolc nappal későbbi felvonulások révén kaptak, amelyről az elején szóltam. Amikor Bartelomeu Anania, Kolozsvár és Felek érseke hívó szavára (!) majd' egész Erdélyből összegyűlt a minden rendű-rangú ortodox papság, és felvonult Kolozsvár utcáin, hogy felhívja az illetékesek figyelmét, micsoda erő rejlik benne, mit kockáztat az a hatalom, amely fittyet hány az ő érdekeinek.

Szomorú, de tény: Romániában, ahol hivatalosan máig sem mondták ki az egyház és az állam különválását, bár összefonódásukról sem szokás – legalábbis hivatalosan – beszélni, az ortodox egyháznak sikerült megfélemlítenie a mindenkori hatalmat (bár valószínű, hogy nem is igen lett volna erre szükség, hiszen ez utóbbiban amúgy sem volt soha politikai akarat az elvett tulajdon visszaszolgáltatására), és sikerült keresztülvinnie akaratát: a görög katolikus egyház (mert most csak arról beszélünk) vagyonának visszaszolgáltatásában alig történt előrelépés, de ha a máramarosi Farkasrév műemlék templomának az év októberében az ortodox pópa által elrendelt lebontására gondolunk, akkor inkább visszatáncolásról lehet szó.

S ha már amúgy is szóba került Moszkva, hát jusson eszünkbe: „egy lépés előre, kettő hátra". Ennél nincs biztosabb módszer.

HADHÁZY ZSUZSA 1952-ben született Kolozsváron. Szabadúszó újságíró, a *Provincia* lapszerkesztője. Kisesszéket, publicisztikai írásokat közölt a romániai magyar lapokban.

A Rómával Egyesült Román Görög Katolikus Egyház helyzete Kolozsvár–Szamosújvár egyházmegye

	1947*	2001**
Esperesség	19	12
Plébánia	451	160
Templom	537	79
Visszakapott		20
Más felekezetektől bérelt		4
Felújítás alatt		6
Vásárolt		1
Újonnan épült		26
Épülőfélben		22
Plébániaépület	387	26
Visszakapott		5
Épülőfélben		2
Újonnan épült		4
Vásárolt		14
Adományozott		1
Hívek száma	467 320	60 000

*az 1947-es Cím- és adattár alapján
**Ignace Moussa I Daoud kardinális látogatása alkalmából összeállított jelentés alapján

Ovidiu PECICAN

Katolikus románok, a pápa és Nagy Lajos

A Rómával való 1700-as egyházi egyesülés nem volt az első történelmileg bizonyítható közeledés egyes románok részéről a Vatikánhoz. Eltekintve az Aszenida Cárság egyházának 1204-es, inkább konjunkturális egyesülésétől, amelyet Ioniță Caloian cár és az ország első főpapja, Vasile valósított meg, számtalan olyan időszak volt a múltban, amikor bizonyítható néhány románnak a katolicizmushoz való tartozása. Valószínű, hogy nemcsak a firenzei (1439), hanem a lyoni (1247) zsinat is megfelelő hangulatot teremtett az áttéréshez. Az alábbi sorok az észak-dunai románok és Róma kapcsolatait kísérlik meg megvilágítani 1345-ben.

VI. Kelemen pápa levele Magyarország királyához

VI. Kelemen pápa 1345. október 17-én Avignonból levelet intézett Magyarország királyához, Anjou Lajoshoz. Tartalmából sok olyan lényeges dologra lehet következtetni, amely segít megérteni annak a korszaknak a történelmét. Mindenekelőtt sok románt említ, akik felvették a katolikus vallást. Ezeket mind Erdélyben, mind Havasalföldön és a Bánságban azonosítani lehet.

Tudomást szerezve a katolikus térítés eme számottevő eredményéről – ami minden bizonnyal a ferencesek tevékenységének volt tulajdonítható (szó esik a „minorita rendi testvérekről, akik azokon a vidékeken telepedtek le") –, VI. Kelemen pápa két megbízottját küldte a tartományba. Két olasz ferences rendiről van szó, akinek feladata az volt, hogy elvigye a pápa levelét az újonnan áttért nemeseknek és néhány egyszerű embernek is. A címzettek között szerepelt Havasalföld vajdája, Alexandru, Alapító Basarab fia (aki az ortodoxia elfogadása után Nicolae néven válik ismertté), aztán „a legnagyobb kőszegremetei" és Ladislau de Bivini – mindketten bihari földesurak – és Máramarosban az oláhláposi Ambrus. A pápa tehát, mint a dokumentumból kiderül, Havasalföldet, a Bánságot, Bihart és Máramarost célozta meg, és azokhoz az említett vidékeken lakó román vezetőkhöz fordult, akik nemrég tértek át a katolikus hitre.

De nem szabad megfeledkezni arról sem, hogy a címzettek sorrendje, akikhez a levél szólt, figyelembe vette kinek-kinek a jelentőségét, s minden valószínűség szerint a nemesi rangsorban elfoglalt helynek megfelelően alakult ki.

Tehát Alexandrunak a lista elején való megnevezése után, aki mint a magyar király valamiféle széles körű autonómiával (valószínűleg szélesebb körűvel, mint amilyen az uralkodónak ínyére volt) felruházott „kormányzója" a legnagyobb területet uralta, következik a többi nemes felsorolása. Még ha a „kőszegremetei legnagyobb", Ladislau de Bivinihez vagy Ambrushoz hasonlóan, szintén vajda volt is, valószínű, hogy hatásköre vagy a királyságban elfoglalt helye csupán arra jogosította fel, hogy Alexandru után elsőként következzék a pápa listáján.

A pápa levelei és a román nemesek

A levelek közül azonban csak néhány jutott el a címzettekhez. Magyarországon a király emberei megállították Francesco de Castro Flebist (Francesco della Citta-di-Pieve) és Bonifilius de Cesenát (Buonfiglio de Cesena), és elvették tőlük az általuk hamisnak tartott pápai leveleket. Ezek között volt három, amely személyesen a királynak és az anyakirálynének, Erzsébetnek szólt, mint olyanoknak, akik kormányzói annak a királyságnak, amelyhez a többi levélben meg-

Tom Dean: Tăcerea inielilor, serie de desene, 1999
Copyright © Tom Dean

célzott tartományok tartoztak, de volt olyan is, amely a nagyváradi püspöknek szólt. A levelek közül egyeseket felnyitottak, másokat nem. Tartalmukat tehát a király emberei már az első pillanatban felismerhették. Mégis mint gyanúsakat, visszatartották őket. Mit tartalmaztak? Kelemen pápa dokumentumaiból tudjuk, hogy „a célnak megfelelőek" voltak, vagyis a katolicizmus terjesztésének a románok körében. Következésképpen a pápai levelek dicsérőleg szóltak azokról, akik már katolizáltak, és a megváltás ígéretével bátorították azokat, akik még nem tették meg.

Mégis a király visszatartotta a pápai leveleket. Mi kifogása lehetett Anjou Lajosnak 1345-ben az ellen, hogy egy ilyen üzenet eljusson a havasalföldi, bánsági, bihari és máramarosi románokhoz? A pápai kancellária dokumentumából kiderül, hogy egyesek megkapták a levelet (a király legalábbis, de valószínűleg az anyakirályné, sőt a váradi püspök is), mások (Alexandru és a többi román) nem. Anjou Lajos tettét nem lehet mással magyarázni, mint a havasalföldi Alexandruval szemben – máris – megnyilvánuló ellenségeskedéssel. De nem minden ott említett román volt a Curtea de Argeș-i uralkodó alattvalója. A király elégedetlensége tehát annak szólt, hogy a pápai udvar közvetlenül fordult az ő katolikus hitre áttért román alattvalóihoz.

A körülményekhez tartozik egy tatárellenes hadjárat előkészítése és megindítása a Kárpátoktól északra és délre az 1345–1346-os évben. Ennek folyamán Magyarország királya semmilyen nehézségbe nem ütközött Havasalföld vagy saját román alattvalói részéről. Mégis VI. Kelemen pápa levele meglepi az Anjou uralkodót, aki visszatartja a románoknak szólókat, amelyekről már elküldésük pillanatában értesítette őt a pápa. Kétségtelen, hogy a magyar király nem akarta, hogy Alexandru olyan kapcsolatokat létesítsen a pápai udvarral, amelyeket nem a budai udvar közvetít. Miért? Mert Havasalföld tényleges uralkodójának tartotta magát, és Alexandruban olyan vazallust látott, akinek hallgatnia kell rá. A következtetés az, hogy Alexandru és Anjou Lajos között a megbékélés nem sokkal a közös tatárellenes hadjárat előtt történt meg, éppen 1345-ben, a pápa román katolikusokhoz írott leveleinek a visszatartása pedig valamivel a megbékélés létrejötte előtt.

Nemrégiben Daniel Barbu annak a véleményének adott hangot, hogy Lajos és Alexandru kibékülésének ideje 1344 volt. Azt hiszem azonban, nem hihető, hogy a megbékélés azonnali következménye olyan ellenséges tett lett volna a király részéről, mint a levelek visszatartása, annál kevésbé, mert a királynak szüksége lehetett Alexandru együttműködésére a tervezett tatárellenes hadjáratban. Másrészt, feltételezni, hogy a pápa csupán több mint egy évvel a katolizált románokhoz intézett levelei kelte után kérte volna, hogy azokat juttassák el a címzettekhez, szintén alig hihető. Ezért tartom valószínűnek, hogy a megbékélés az 1345-ös év folyamán jött létre, viszonylag kevéssel 1345. október 17-e előtt (talán annak az évnek a nyarán a vagy éppen kora őszén).

Șerban Papacostea szerint „Havasalföld és Alexandru közeledése az adott körülmények között a Vatikánhoz (…) egyike volt Lajossal való megegyezése következményeinek." Lehetséges azonban, hogy már 1345 előtt megtörtént, a budai uralkodó közvetítése nélkül, mi több, akarata ellenére. Egyrészt a pápa leveléből a sorok között kitűnik, hogy az egyházfő megdorgálta Anjou Lajost, amiért hiányzik belőle a jóindulat a románok katolizálásának kérdésében. Bármilyen óvatosan fogalmazta is meg, Őszentsége elégedetlensége valóságos. Másrészt a historiográfia, éppen az itt tárgyalt történelmi pillanatra vonatkozóan, feljegyezte, hogy Magyarország fiatal királya gyanakodva tekintett személyesen a pápára és a királyság katolikus egyházának főpapjaira. Vajon ez a gyanakvással teli magatartás nem a pápa azon lépéseinek a következménye, amelyekben a király nem volt érdekelt, és amelyek megtétele előtt nem kérték ki a tanácsát? Ha így volna, akkor talán helyesbíteni kellene Șerban Papacostea értelmezését, megállapítva, hogy éppen ellenkezőleg, Alexandru katolizálása a Vatikán közvetlen megbízottai (a ferencesek) közvetítésével megteremtették a megbékélés feltételeit. Nem lehet véletlen, hogy 1345 végétől Lajos havasalföldi követségeinek legfontosabb alakja nem egy világi udvaronc, hanem Demeter váradi püspök, a katolikus egyház képviselője volt.

Demeter, a nagyváradi „latin" püspök és a katolikus román világ

Más oldalról közelítve meg a kérdést, el kell mondani, hogy annak a kornak a légköre telítve volt a pogány tatárok elleni háború eszméjével, és feltételezhető, hogy érdekében megtörtént a szükséges propaganda is. Ebből az alkalomból született a katolizált erdélyi románok körében a tatárokat legyőző László király legendája.

Amint a pápai dokumentumból kiderül, a bihari, máramarosi román katolikusok, akárcsak a havasalföldiek és bánságiak, közvetlen kapcsolatban álltak a Körös-parti várossal, amely fokozatosan a szentté avatott király alakjának szolgálatába állított vallásos propaganda központjává vált.

Ami pedig Demetert, Várad új katolikus püspökét illeti, ő jó ismerőjévé vált nemcsak az erdélyi román vidékeknek, hanem a hegyeken túliaknak is. Tíz év alatt (1345–1355) többször is – nem lehet pontosan tudni, hányszor – a király követe volt a havasalföldi udvarnál. Azok tehát, akiket a román világban megismert, nemcsak udvari rangúak voltak, hanem olyanok is, akik a bihari, a máramarosi és valószínűleg a bánsági nemességről szakadtak le. Ez meghatározta Demeter püspök bizonyos történelmi kérdésekhez való hozzáállását, mint amilyen például a magyar királyok múltbeli „tatárellenes" hadjáratai, és kiváló képviselőjévé tette a Szent László kultuszának, amelyeket a váradi katolikus katedrálisban gyűjtöttek össze.

Kétségtelen, hogy Szent László alakjának a tatárellenes keresztes háború eszméjéhez való kapcsolása nagyszerű képviselőre és kedvező talajra lelt Demeter püspök személyében és a püspök környezetében.

A jelentős számú román nem sokkal 1345 előtti katolizálásának körülményei között a katolikusok soraiba újonnan érkezetteket úgy kapcsolták ehhez a propagandisztikus kérdéshez, hogy a románoknak a tatárok felett aratott magyar győzelemhez való lényegi hozzájárulását beillesztették a már körvonalazódott legendakörbe.

Fordította: HADHÁZY Zsuzsa

OVIDIU PECICAN 1959-ben született Aradon. A BBTE Európai Tanulmányok Karának előadótanára. *Razzar* (Alexandru Pecicannal), Bukarest, 1998; *Lumea lui Simion Dascălul* (Simion Dascălul világa), Kolozsvár, 1998.

Otilia HEDEŞAN

A timokiak (2.)

(Vallomások az identitásról)

Folytatás az előző számunkból

Az erre az öt „elbeszélés”-re vetett legfelületesebb pillantás is világosan megmutatja, hogy két paraméter alapján osztályozhatjuk őket: a/ a származási *hely* meghatározása; b/ a hovatartozási *csoport* körvonalazódása.

a. A fenti elbeszélések közül négy a származás – időben közeli vagy távoli – problematikáját járja körül a Duna északi részén, míg egyetlen egy az „ősök”-ről beszél anélkül, hogy megemlítené egy másik régióból való érkezésüket. Ez az elbeszélő valóság közvetve tehát a timokiak kettős identitásbeli opcióját jelzi (mivel egyszerre *románok*nak és *őslakosok*nak is érzik magukat).[1]

Érdekes az is, hogy mindazok, akik őseiknek (vagy saját maguknak) a Dunától északra levő területekről való jöveteléről beszéltek *(szever, Románia, tőletek),* a Timok északi részén fekvő falvakban élnek (Geanova, Pocraina, Boşneacu-ăl-din-Deal), a Duna mellett, nyelvészeti szempontból pedig az ‘oltyán’ részdialektust beszélők csoportjába tartoznak. Míg Vanea Miloicovici, akinek „a birtok és a szokások öröklődéséről” szóló történetét nem kísérik információk az ősök máshonnan való „jöveteléről”, Slatina-Borból való, Timok déli részéről, amely nyelvészeti szempontból a bánsági részdialektushoz tartozik. Ezzel nem azt akarom mondani, hogy konkrét határt lehet húzni az „őslakó” és a „jövevény” timokiak között, mint ahogy nem akarom újrakezdeni a régebbi román szakirodalom vitáját az ebben a régióban élő románok történelmileg dokumentált régiségét illetően.[2] Megelégszem azzal a megállapítással, hogy a Duna közelében lévő régiók intenzíven táplálják a Duna északi részéről való származás tudatát, még akkor is, hogyha a kézzelfoghatóság szintjén nagyon nehéz lenne ezt bizonyítani, vagy könnyű lenne akár meg is mosolyogni.

Vegyük újra! A négy példából kettő a Duna északi részéről származó nők (románok) és timoki férfiak házasságáról beszél. Ezek olyan házasságok, melyek története bőségesen és paradox módon fonja össze az ironikus és az idillikus elemeket. Mindkét esetben a lányok nagyon fiatalok, és elképesztően naivak, akiket csábít a „más”-nak látott timoki világ, amelyet más szabályok alapján kell megítélni. Hasonlóképpen, csupán a szüleik tudják, hogy szerencséjük és jólétük csak ott, a Duna déli részén fekvő falvakban valósulhat meg. A tények ilyen jellegű bemutatása, bár közvetetten, de hangsúlyozza a déli románság változatosságát és a timokiak autochton jellegét, és a figyelmet újból az ősi helyek gazdagságára irányítja. Akik ezekre az eredettörténetekre igényt tartanak, vagy ezekhez vonatkoztatnak, gyakorlatilag egy összetett identitást vállalnak fel: atyai ágon timokiak, azaz gazdag és bölcs emberek, mivel olyan messziről sikerült feleséget szerezniük maguknak; ugyanakkor anyai ágon való származásuknak köszönhetően semmiképpen sem lehet megkérdőjelezni hivatalosan támadott *románságu*kat.

A másik két elbeszélés sokkal szigorúbban kapcsolódik az ún. Észak-Duna menti „honfoglaláshoz”. Köztük azonban alapvető különbségek vannak. Az egyik valóságos „családi honfoglalásról” beszél, ami viszonylag könnyen dokumentálható, a másik pedig a román–szerb konfliktus „eredetéről” szóló történetet ismertet. Az első esetben a szereplők, a már-már legendás hírű „Voina apó”-tól kezdve, hétköznapi emberek, akiknek létét a hagyományos közös emlékezet őrizte meg, és akiknek léte bármikor ellenőrizhető a Voinul eşti-ek családi földjének felosztása révén. A másodikban a harc a szerb epikus hagyomány legragyogóbb hőse, Kralevics Marko és egy román történeti hős, az előző hírnevéhez méltó, Mircea cel Bătrân között folyt. Érdekes, hogy míg az első szöveg teljesen ad-hoc módon született számomra, aki egyszerűen megkérdeztem, hogy „Mióta van ez a föld a birtokukban?”, a második szöveg az adatközlő előzőleg összeállított története.[3]

Bár a két szöveg nagyon sok szempontból eltér egymástól, mégis egymás mellé állíthatjuk őket, nem csupán közös témájuk miatt, hanem azért is, mert olyanoktól származnak, akiknek hagyományos foglalkozásuk a mesélés. Mind Mitco Voinov, mind Boris Geambru híres és elismert zenésze falujának. Az előbbi 74 éves, és 1987, vagyis felesége halála óta már nem énekel, hanem általában szabadon meséli el történeteit. Nem elhanyagolható tehát, hogy az interjú készítésekor már volt „retorikai” gyakorlata, pontosabban volt gyakorlata a nagyon egyszerű, mindenki által könnyen követhető mesélésben (tisztában lévén azzal, hogy hallgatói között olyanok is lehetnek, akik csak alig ismerik a román nyelvet). Annyira egyszerű volt az előző generációk felsorolása, hogy úgy tűnt, előadásának, az arányokat tiszteletben tartva, az Ószövetség szolgált mintául, amit mivel az öreg nem ismeri a román betűket, talán bolgárul hallott/olvasott. Mindenesetre, saját magát helyezve az elődök sorának végére, Mitco Voinov a mesélésel elvégzi „…az önmagával való azonosítás munkáját. A történet tulajdonképpen próbálkozás az érzelmek fölötti uralkodásra, az identitás keresésére, a gondolkodás tagolására.”[4]

Ami pedig Boris Geambrut illeti, bár a timoki románok egyik vezetője, fiatalkorából eredően kétnyelvű énekes. Mivel nem csupán románul, hanem szerbül is énekel, nagyon jól ismeri a Kralevics Markóról szóló epikus repertoár egy részét. A koroglaşi kolostor alapításáról szóló történet általa elmesélt változatában ennek a repertoárnak több elemét is meg lehet találni: *a kézlevágás általi büntetés*[5], *kétségek a Marco és a törökök közötti jó viszonyt illetően*[6], *Kralevics mint alapító hős*[7]. Ugyanakkor lényegesnek tartom azt, hogy ez a változat nem tesz közvetlen említést az Észak-Duna vidéki románokkal való viszonyról, hanem a szerb világhoz való vonatkozásaiban tárgyalja azt. Ez utóbbit a szerb vitézség legragyogóbb képviselője jeleníti meg, akit azonban legyőz a románokat képviselő ellenfele. Ez az elbeszélés, a többitől eltérően, a feszültség és a hierarchia függvényében magyarázza az azonosságtudatot.

Ahhoz, hogy ezt a „kifejtést” megértsük, el kell mondani, hogy Boris Geambru sokáig élt külföldön, pontosabban Ausztriában. Ott állandóan rákényszerült arra, hogy kifejezze identitását, ami csak az első pillantásra tűnik egyszerűnek. Ugyanis Geambrunak nincs kétsége afelől, hogy ő román, mint ahogy az útlevele is kétséget kizáróan állítja, hogy szerb. Mivel ez a dilemma nemcsak őt érintette, néhány megállapítást fogalmazott meg, és ezeket saját utánozhatatlan stílusában, melyben saját tapasztalatai keverednek a könyvekben olvasottakkal, el is mondta nekem: „Azok az emberek úgy érzik, hogy ők... *divatos románok,* olyan divatos románok, akik csak hasonlítanak a romániai románokhoz. Magyarázzam meg, hogy miért mondják ezt az emberek. Itt az emberek régóta távol élnek a romániai románoktól. Ezek az emberek nem tanulták a történelmüket. /.../ És mert a jugoszláv állam, most már elmondom, mindig úgy állította be a románt, mint nevetséges embert. Sokan idevalók. – Beszéltem egy gyerekkel, aki úgy beszél szerbül, hogy meg kell halni a nevetéstől. – Amikor pedig megkérdik tőle, hogy ő micsoda, azt mondja: szerb. /.../ Mondjam el, hogy milyen külföldön: külföldön nem az számít, hogy valaki román vagy szerb, hanem az, hogy becsületes legyen. Romániából, akik külföldre menekülnek, hogy is mondjam, olyan... olcsóbb osztályból valók. És hát mi történik ott? Ha valamit ellopnak külföldön, kiderül, hogy egy romániai román lopta el.”[8] A Geambru által mesélt változat ezen a hosszú és nagyon szomorú személyes tapasztalaton alapszik, tudatosítja tehát azt, hogy egy timokit nem lehet csak a románhoz vagy csak a szerbhez viszonyítva szemlélni, hanem meg kell próbálni ezt szimultán módon tenni.

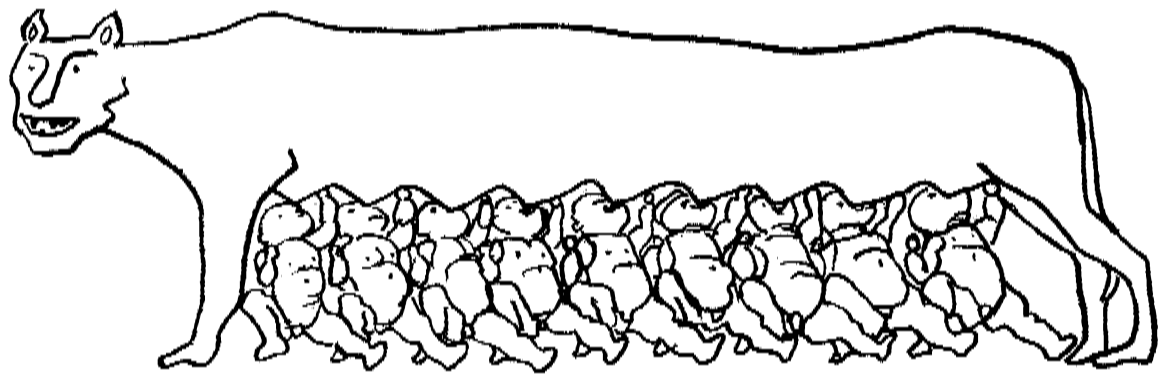

Antik Sándor: Rajz

b. Nem véletlen tehát az, hogy Boris Geambru ilyen formában elgondolt és megalkotott története egyben az egyetlen, amelyik megoldást igyekszik találni az *etnikai eredet* kérdésére és annak jelenlegi problémáira. A többi adatközlő csupán saját *családja eredetéről* beszélt többé-kevésbé összefüggően. Ha pedig a család szempontjából a helyzet nagyjából világos és érthető, a timokiak csoportjáról mint egészről való vélemény – Boris Geambru drámai árnyalatokkal és lírai passzusokkal fűszerezett története ezt bizonyítja! – továbbra is homályos marad, a hagyományos elbeszélő stratégiával megoldhatatlan.

Az előttünk álló helyzet tehát az olyan paraszti és archaikus világokra jellemző, mint amilyen az is, amelyről beszélünk: szinte minden timoki család igazolni tudja saját eredetét, de Timok, teljes egészében, csupán elbeszélő úton képes erre.

Ez a helyzet identitásválságot idéz elő a timokiakban mint kisebbségiekben. Tudatában lévén annak, hogy a románokhoz és a szerbekhez/bolgárokhoz, Romániához és Szerbiához/Bulgáriához egyaránt viszonyulniuk kell, nem érzik magukat „összekötő hídnak”, köztes csoportnak – csak talán azon politikai vezetőik formális és abszolút konjunkturális kijelentéseikben, akik a bukaresti és a belgrádi/szófiai vezetőséget egyaránt ki akarják elégíteni. Mivel romániai románokhoz vagy a szerbiai/bulgáriai szerbekhez/bolgárokhoz képest „más”-nak látják magukat, s azok is „más”-nak látják őket, magányosak, kívül állnak az említett csoportokon. Más szavakkal, bár egyszerre *románok* és *szerbek/bolgárok* is *szeretnének lenni*, egyidejűleg nem ismerik el őket azoknak, ezért sem *románoknak,* sem *szerbeknek/bolgároknak nem érzik magukat.*

Úgy tűnik, hogy a négy elbeszélés, amely egy-egy család eredetéről szól, lényegében nem más, mint ennek a teljes marginalizáltságnak a konkrétum területén való *in nuce* magyarázata. Mind a négy mesélő részletesen mutatja be a múlthoz kapcsolódó eseményeket, és csupán érintőlegesen hivatkozik a jelenre. Mi több, az egyik adatközlő, Vanea Miloicovici világosan kimondja, hogy minden családi rítus „az ősöknek és a gyerekeknek” van ajánlva, az élők, vagyis a jelenlévők tökéletesen jelentéktelenek, egyszers mindenkorra kizártak.

Máskülönben manapság, amikor a timoki fiatalok döntő többsége külföldön dolgozik, fényképeik a már meghalt családtagok fényképei mellett állnak a timoki házakban. Az itt maradt öregek gyakran a temető és a telefon között töltik napjaikat, lévén életük egyetlen értelme a túlvilági rokonokkal és azokkal a rokonokkal való kommunikálás, akik más országba mentek.[9]

Szeretném, ha elmondhatnám, hogy ez a közösség, amely elhanyagolja jelenét, hogy emlékezhessen a múltra, és előkészíthesse jövőjét, amely arra törekszik, hogy ne feledje el etnikai gyökereit, de igyekszik nagyon lojális lenni a fölötte álló hatalomhoz, erős és harmonikus csoportot alkot. A terepen töltött tapasztalat azonban azt mutatja, hogy ez az állandó kettősség súlyos gondokat okoz. Az identitás gyakori keresése és az egyik identitás kialakítása/vállalása éppen ezért nem más, mint egy régóta marginalizált helyzetbe került közösség szükséges terápiája.

Fordította: BORBÉLY Éva

Jegyzetek

1 Emil Petrovici, *Note de folclor de la Românii din Valea Mlavei* (Folkloristikai adatok a Mlav-völgyi románokról), In.: *Anuarul Arhivei de Folclor* (Folklórintézet Évkönyve), VI., 1942. Említést tesz egy közösségről, melyet őshonosok és a Duna északi részéről érkezett románok alkotnak.

2 George Vâlsan, *Românii din Bulgaria şi Serbia* (A bulgáriai és szerbiai románok), In.: *Românii din Timoc* (A timoki románok) II, *Culegere de izvoare* (Forrásgyűjtemény), szerk. C. Constante és A. Golopenţia. Azt tárgyalja, hogy mióta élnek ott a timoki románok, és megállapítja, hogy a hagyomány szerint „a Duna menti falvakban a románok több mint kétszáz éve élnek”. Ugyanígy „a Morava és Timok közötti kompakt román csoportra szorítkozva, ami az ottlétüket illeti, minden román és szerb történész egyetért: ezen a vidéken nincsenek bizonyítékaink a románokkorai ittlétét illetően. Ugyanakkor azt sem tételezhetjük fel, hogy nagyon új ez a közösség.” (58. o.) A történelem területére vonatkozó elképzelését kiterjesztve a földrajz és a néprajz területére, a román tudós így vallott: „A szerbiai, de főleg a krajnai románok régiója, ékként áll a Bánság és Olténia között. A történelem mind a Bánság, mind Olténia esetében nagyon régi román lakosságot bizonyít a Dunáig. Hogyha ez igaz, akkor földrajzi és néprajzi szempontból nehéz azt állítani, hogy ez a népcsoport a Dunáig terjeszkedett, amikor pont olyan szabad föld volt a Duna másik partján is, amikor a Duna nem jelentett komoly akadályt, és amikor ezt az egész régiót ugyanaz a politikai hatalom uralta. Úgy-hogy amióta a románok létéről beszélnek egészen a Dunáig, a Bánátban és Olténiában, körülbelül akkortól létezhetnek románok a szomszédos régióban. Természetesen, a Bánát és Olténia közötti fekvési szögéből eredendően, ez a régió különböző korokban újabb román lakossággal töltődött fel. Ilyen jellegű erősebb hullámok a 18. és 19. században voltak, és ezek kelthették azt az illúziót, hogy a románok újonnan érkeztek ebbe a régióba.” Ugyanezt a gondolatmenetet követi Emanoil Bucuţa: *Românii dintre Vidin şi Timoc* (A Vidin és Timok közötti románok), uo.

3 Amesszi 16. századbeli eseményeket bemutatva, az elbeszélés gyakorlatilag egy a hagyományos emlékezet kényszerrendszeréből kerül ki, és egy újjáalakított, újraértelmezett történelmi információsorozatként jelenik meg. Lásd: Arnold Van Gennep: *La formation des légendes* (Legendák kialakulása), Paris, Flammarion, 1917, és Mircea Eliade: *Littérature orale, Mytologie, folklore, littérature populaire* (Szóbeli irodalom, mitológia, folklór, népi irodalom) In: *Histoire des littératures* (Az irodalmak története) I, Paris, Gallimard, 1955.

4 Boris Cyrulnik: *Les nourritures affectives* (Érzelmi táplálék), Paris, Editions Odide Jacob, 1993.

5 Vuk Ştefanovici Karagici: *Cântece populare sârbeşti* (Szerb népdalok), román nyelvű fordítás, előszavát írta és szerk. Gheorghe Cardaş, Bukarest, Minerva, 1977.

6 Ua.

7 Ua.

8 Boris Geambru – 1993. augusztus 24.

9 Binca Stancovici, 78 éves, 1993. december 14., Geanova, Szerbia.

OTILIA HEDEŞAN Ópécskán született, Arad megyében. Etnológus, a Temesvári Nyugati Egyetem román és összehasonlító irodalom tanszékének előadótanára. *Pentru o mitologie difuză* (Egy homályos mitológiáért), Marineasa Kiadó, 2000.

KÁNTOR Zoltán

Az identitás kapcsán

A legutóbbi, 2001 októberében megjelent *Provinciá*ban Pozsony Ferenc a csángó identitásról, Otilia Hedeşan pedig a timoki románokéról értekezett. Írásaikban az identitás igen izgalmas kérdését taglalják. A politikai diskurzusban, akárcsak a szakmai megközelítésekben, a nemzeti identitás kérdése központi helyet foglal el. Általában olyan szövegösszefüggésekben találkozunk ezzel a fogalommal, mint „a nemzeti identitás megerősítése", „a nemzeti identitás megőrzése", „az elnyomott nemzeti identitás felszabadítása", „az irodalom mint a nemzeti identitás letéteményese", „az anyanyelv mint a nemzeti identitás alapja" stb. Mindezen az értendő, hogy minden egyénnek van nemzeti identitása, illetve hogy minden nemzeti csoport rendelkezik valamilyen identitással, amely természetesen értékes. Politikusok, értelmiségiek szövegeikben adottnak, minden ember és csoport számára létezőnek tekintik a nemzeti identitást. Mindezek ellenére az identitás, a nemzeti identitás fogalma távolról sem ennyire egyértelmű. Nézetem szerint a nemzeti identitás fogalma az elemzés központi kategóriájaként pont olyan vitatható, mint a nemzet fogalma. Egyetértek azzal az irányzattal, amely szerint elemezni csak a folyamatokat, az átalakulásokat lehet, és ezért az előbbi fogalmak csupán az elemzés másodlagos tényezői. Ezért nézetem szerint mind a nemzet, mind a nemzeti identitás kérdése csupán a nacionalizmuson, a modernitáson, a nemzetépítésen és az államépítésen belül értelmezhető. A nemzeti identitásról is csak körülbelül 200 éve beszélhetünk, természetesen annak hangsúlyozásával, hogy a fogalom csupán a huszadik században jelent meg. Amit mi nemzeti identitásnak nevezünk, az többek között a nemzetépítési folyamatok végeredménye. Az átmenetek, rendszerváltások együtt járnak a nemzeti identitás újra-meghatározásával és olyan intézmények létrehozásával, amelyek az új helyzetben is képesek az éppen időszerű identitás-elképzelést közvetíteni.

A *Provincia* hasábjain megjelent írások egy része már eddig is érintette az identitás kérdését, de ezzel kapcsolatban néhány kérdést mindenképpen fel kell még vetni. Ezeknek egy részére megpróbálok válaszolni ebben az írásban, más részét további vitakérdésnek szánom. Például létezik-e erdélyi identitás, illetve – ha létezik – hogyan viszonyul a magyar és hogyan a román nemzeti identitáshoz. Azt a kérdést is fel kell tennünk, hogy egy vagy több román, illetve magyar nemzeti identitásról beszélhetünk-e? Van-e a román identitáson túl erdélyi, regáti, illetve moldvai identitás? A magyarországi magyar és az erdélyi magyar identitás elemezhető-e egy értelmezési keretben? Érvényes-e ez a kérdés a romániai román, illetve a moldáviai román identitásra? Mi az, ami meghatározza az identitást? Feltevődik a kérdés, hogy szükség van-e regionális identitásra ahhoz, hogy egy térségről vagy régióról beszéljünk. Például, Közép-Európáról szólva, feltételezünk-e egy közép-európai identitást, vagy a régiót a politika, a földrajz stb. határozza meg? Erdélyt csak akkor tekinthetjük régiónak, ha létezik egy erdélyi identitás? Létezhet-e regionális politika, ha nincs regionális identitás, vagy épp ez a regionális politika fogja megteremteni a regionális identitást? Ezek mind olyan – talán banális – kérdések, amelyek megkerülhetetlenek, ha a nemzeti identitásról beszélünk. A jelen írás szerzője azokkal ért egyet, akik szerint Európa keleti részén a nemzetállam megerősödésének lehetünk tanúi, de ugyanakkor észreveszi annak erodálását, átalakulását is. Éppen ezért igen időszerűnek tartja azokat a kérdéseket, amelyek a (részleges) szétfejlődés identitáspolitikáját feszegetik. A politika által egyedül legitimként elfogadott nemzeti identitás mellett egyre kevésbé lehet észre nem venni a regionális és lokális identitásokat. Ezek időnként törvényszerűen szembekerülnek a nemzeti identitással. A nemzeti identitás nem ad már választ a felmerülő kérdésekre, és nem nyújt biztonságot az átalakulással járó feszültségek közepette. Térségünkben még kevés realitása van az európai identitásnak, ezért csupán elméletileg lehet róla beszélni, de nem kizárt, hogy előbb-utóbb nálunk is új dimenziót kap majd. Személy szerint szkeptikus vagyok az olyan mozgósító erejű európai identitás kialakulásában, mint amilyen jelenleg a nemzeti identitás, de a „civilizált nyugatot" jelentő Európa, amelybe remélhetőleg Románia is tartozni fog a közeljövőben, új köteléket jelent majd. Főleg abban az esetben, ha netán a „huntingtoni jóslat" valósággá válik.

Továbbra is fennáll az egyéni és kollektív (nemzeti) identitás kérdése. Mi az összefüggés a kettő között? Következtethetünk-e a kollektív nemzeti identitásról az egyéni nemzeti identitásra, vagy fordítva? Amikor magyar vagy román nemzeti identitásról beszélünk, akkor magyar és román egyén nemzeti identitásáról beszélünk, vagy feltételezzük, hogy a románok, illetve a magyarok valamilyen közös identitással rendelkeznek, amely jellemző mindazokra, akik ahhoz a csoporthoz tartoznak?

Egyetlen identitásunk van, vagy több? Beszélhetünk-e többnemzeti identitásról? Gondolok itt arra, hogy a vegyes házasságból származóknak például két nemzeti identitásuk van-e, és ha igen, ezek milyen viszonyban állnak egymással. Lehet-e nemzeti identitást váltani? Az is megkerülhetetlen kérdés, hogy vajon a nemzeti identitást a származás, a család, a szocializáció határozza-e meg, vagy teljesen szabadok vagyunk identitásunk választása kérdésében? A politikai filozófia erre két lehetséges választ ad. A liberális politikai filozófia azt állítja, hogy a szabadság arra is kiterjed, hogy bármikor megválasszuk az identitásunkat. És ez a választás a tulajdonképpeni szabadságunk. Ezzel szemben a kommunitárius politikai filozófia azt állítja, hogy egy közösségbe születve és abban a kultúrában szocializálódva annak a közösségnek az identitását fogjuk magunkénak tekinteni. Ebben az esetben a közösség az, amely meghatározza, hogyan viszonyuljunk a világhoz, és szabadságunk a közösség feltételezett céljainak megvalósításából áll. Szituacionális, konstruált az identitás, vagy esszencialista, állandó? Vajon a nemzeti identitást konstansként értelmezhetjük-e, vagy az változik az idő folyamán? Például a magyarok vagy románok esetében vajon ugyanarról a nemzeti identitásról beszélhetünk-e, mondjuk, a 19. század második felében, mint a 20. század végén?

Mint a polgári és etnikai nacionalizmus esetében, ebben az esetben is külön kell választanunk az alanyt a jelzőtől. A nemzeti, etnikai, politikai, társadalmi stb. a jelző, az identitás pedig az alany. Ez a *milyen*, illetve a *mi* kérdése.

A *Provinciá*ban megjelent és a cikkem elején említett két írásnak, akárcsak gyakorlatilag az összes nemzettel, nacionalizmussal és nemzeti kisebbségekkel foglalkozó írásnak, valamilyen formában központi kérdése az identitás. Megközelítésemben nem az etnikai identitás, hanem a nemzeti identitás fogalmát használom. Legfőbb kérdésem nem az, hogy mi, illetve milyen a nemzeti és a nemzeti kisebbségi identitás, hanem az, hogy milyen elméleti keretben értelmezhető az. Ugyanakkor vizsgálom a folyamatok, az intézmények szerepét a nemzeti, illetve kisebbségi identitás alakításában. A nemzeti kisebbségek identitását is nemzeti identitásnak tekintem, mint azonos kategóriájú fogalmat.

A nemzeti identitás kérdését a nemzetépítés elméleti keretében elemzem. A nemzetépítést olyan intézményesülésként értelmezem, amely a nemzeti elvet helyezi a középpontba. Az államok, pártok, szervezetek elitjei infrastruktúrájukon keresztül, a nemzetet központi értéknek tekintve, erősítik csoportjuk kohézióját. Ezeknek a politikáknak a célja a nemzeti identitásnak a megteremtése vagy megerősítése. A párhuzamos, gyakran egymással konfliktusban álló nemzetépítések ennek megfelelően olyan nemzeti identitásokat eredményeztek, amelyek egymással szemben határozzák meg magukat. A nemzeti politika, a nacionalizmus számára a saját csoportjához tartozónak tekintett egyének csoportja, illetve a sajátnak tekintett csoport a célcsoport. Erre irányul a nemzetépítési és az identitáspolitika. Külön konfliktusforrás, amikor két nemzetépítés ugyanazt a csoportot tekinti sajátjának. Nem véletlen, hogy nincs megegyezés a nemzeti kisebbségek meghatározása körül; ez elsősorban abból adódik, hogy a valóságos vita akörül bonyolódik, hogy ki határozza meg, mi a nemzeti kisebbség. Az illető nemzeti kisebbség vagy az állam, amelyben élnek?

A nemzeti identitást a politikai és kulturális elitek alakítják az általuk megteremtett vagy átalakított intézményrendszer révén. A különböző aktorok – az állam, a politikai pártok, így az etnikai pártok is, az értelmiségiek – megteremtik az illető állam infrastrukturális hatalmát, vagy hatással vannak arra, illetve – kisebbségek esetén – hasonló jellegű infrastruktúrát alakítanak ki. Ezen keresztül intézményesül egy bizonyos nemzetfelfogás, és ennek eredményeként kialakul valamilyenféle nemzeti identitás, amely később mobilizálható. A mítoszok, az emlékezet, a történelem „hivatalos" verziói stb. tulajdonképpen ezen az intézményrendszeren, az infrastruktúrán „csorognak le a nép tudatába". Ez a politika arra irányul, hogy világos, egyértelmű identitású csoporttagok alakuljanak ki, akik bármikor mozgósíthatók nemzeti célok érdekében, és akiknek a lojalitására építeni lehet. A tulajdonképpeni lényeg nem az, hogy mindenki egyformán értelmezze ilyen vagy olyan nemzeti identitását, hanem az, hogy mindenki arra gondoljon, nemzettársának is ugyanolyan a nemzeti identitása.

A nemzeti identitás a nacionalizmus korában alakul ki, amikor is a társadalmak nemzeti elv szerint szerveződnek. Ez egyértelműen felülről irányított folyamat, amely során megteremtődnek a nemzeti intézmények, központi szerepet kap a többségi kultúra és nyelv, illetve a nemzeti hagyományok és történelem. Ugyanakkor az illető államban élő nemzeti kisebbségi elitek is – a többségivel konkuráló – identitástermeléssel foglalkoznak.

Egy sikeres nemzetépítési folyamat végeredménye, egyebek mellett, a nemzeti identitás megteremtése. A nemzet szubjektív meghatározása azt hangsúlyozza, hogy nemzetről csak akkor lehet beszélni, ha a hozzá tartozók érzik is ezt az odatartozást. A nemzet meghatározásánál az objektív kritériumokat a középpontba helyezők viszont azt állítják, hogy a nemzethez tartozáshoz bizonyos vérségi, kulturális, nyelvi feltételeknek kell eleget tenni. Továbbá az a feltételezésük, hogy ezeknek az objektív kritériumoknak a megléte önmagában is automatikusan generál egy bizonyos nemzeti identitást. A nemzeti identitás azonban a modern kor terméke, és szorosan összefügg a nacionalizmussal. Előtte is létezett valamilyenfajta nemzeti tudat, de csak a nacionalizmus korában beszélhetünk ezen identitás intézményesüléséről. Ezeken az intézményeken keresztül valósítható meg az identitáspolitika, amelynek lényege Craig Calhoun megfogalmazásában: „Ahhoz, hogy az identitáspolitika működjön, az alcsoportoknak nem szabad különbségeiket hangsúlyozniuk, inkább el kell fogadniuk egy közösség vonatkoztatási keretét, amelyen belül egységük szembetűnőbb."[1]

Identitáspolitika gyanánt értelmezhető a román történelemtankönyvek körüli vita, valamint a romániai magyar iskolákban használt magyarországi tankönyvek kérdése is. A román történelemkönyvek másmás nemzeti identitást sugallnak, és ebben az értelemben a Sorin Mitu-féle történelemtankönyv az, amelyik leginkább megkérdőjelezi a román nemzeti identitás kánonjait. A romániai magyar iskolákban pedig épp a magyar nemzeti identitás megerősödésétől félnek azok, akik a magyarországi történelemtankönyveket szeretnék betiltani. Ez is jó példa arra, hogy az elitek mekkora jelentőséget tulajdonítanak a történelemnek az identitás alakításában.

A státustörvény és a határokon túl élő nemzettársakra vonatkozó többi törvény is felveti a nemzeti identitás kérdését. Azon túl, hogy a magyar nemzet újraintézményesítéséről van szó, a törvény kifejezi azt is, hogy egy magyar nemzet van, ellentétben a több magyar nemzet modelljével. Identitáspolitikailag az a jelentősége, hogy a határon túl élő magyarok számára olyan opciót jelent, amely a magyar nemzeti identitás felvállalását segíti elő a bizonytalanok esetében. Elméleti szinten felvetődik az identitásválasztás szabadsága és az identitás objektív vetületének kérdése.

Személy szerint fenntartásaim vannak azokkal a megközelítésekkel szemben, amelyek a nemzeti identitást mérhetőnek tartják, illetve kétségeim vannak afelől, hogy kérdőíves felmérésekkel tényleges választ kapunk az identitás szerkezetére vonatkozóan – ez természetesen mit sem von le ezen kutatások értékéből. A nemzeti identitás inkább a társadalmi cselekvéskor érhető tetten, olyankor, amikor nemzetileg releváns konfliktus van. A nemzeti identitás ereje ilyenkor mutatkozik meg a leginkább. Walker Connor[2] szerint az igazi kérdés a nacionalizmus elemzésekor nem az, hogy miért nacionalista az elit, hanem az, hogy miért válaszolnak pozitívan a tömegek a nemzeti üzenetre. Ugyancsak ő írja, hogy a kérdés nem az, mi a nemzet, hanem az, hogy „mikor van egy nemzet" *(when is a nation?)*. Ezzel azt sugallja, hogy a nemzet mibenléte nem határozható meg, és a nemzet kialakulása semmiféleképpen nem köthető egy évszámhoz, mert folyamatról van szó, amelynek végeredménye, hogy egy adott időben a csoporthoz tartozók többsége egy bizonyos nemzethez tartozónak tekinti magát. Értelmezésemben ettől kezdve beszélhetünk kialakult nemzeti identitásról. A nemzetek kialakulását követő nemzetépítési folyamat végeredménye egy bizonyos egyéni és kollektív nemzeti identitás kialakulása. Miroslav Hrochnak a nemzetkialakulásra vonatkozó modellje is hasonlóképpen értelmezhető.[3] Az értelmiség etnográfiai gyűjtőmunkájára alapozva az elit, politikai jogkövetelés formájában, megfogalmazza saját – vélt vagy valós – nemzetére vonatkozó igényeit, és amikor kielégítésük támogatására sikerül meggyőzni a tömegeket, akkor beszélhetünk a nemzet kialakulásáról. Ez feltételezi, hogy a szóban forgó csoport magáévá teszi a nemzeti üzenetet, és tömegesen támogatja azt.

Benedict Anderson[4] is Connorhoz hasonlóan teszi fel a kérdést. Nem az a lényeg, hogy miért hajlandók az emberek ölni nemzetükért, hanem az, hogy miért hajlandók ugyanannak az eszmének a nevében meghalni. A politikai filozófia sem érzéketlen a kérdés iránt. Yael Tamir[5] például azt a folyamatot elemzi, amellyel az állam a nemzet eszméjére hivatkozva meggyőzi a katonákat, hogy áldozzák fel életüket az államért. Tanulmánya hangsúlyozza, hogy a nemzet az az eszme, amire hivatkozva vagy aminek nevében mobilizálni lehet az embereket.

Az előbbiek alapján levonhatjuk azt a következtetést, hogy a nemzeti identitás kialakulása a nacionalizmus és a nemzetek kialakulásával függ össze, illetve azt, hogy ameddig nemzeti alapon szerveződik a – többségi és kisebbségi – társadalom, addig a nemzeti identitásra való hivatkozással mozgósítani lehet a különböző csoportokhoz tartozó egyéneket az elit által megfogalmazott nemzeti célok érdekében.

Ahol a fentebb említett szakaszok kimaradnak, ott másként tevődnek fel ezek a kérdések. Például a csángók esetében, mint ahogy ezt Tánczos Vilmos megállapítja:

„A moldvai csángó identitást máig döntően határozza meg az a tény, hogy ez az egyetlen olyan etnikai csoport, amely a 19. század első felében kimaradt azokból a nagy történelmi folyamatokból, amelyek a modern polgári magyar nemzetet megteremtették (nyelvújítás, a reformkor politikai és kulturális mozgalmai, az 1848-as szabadságharc), és így voltaképpen nem is vált a polgári magyar nemzet részévé. A magyarsággal való nyilvánvaló nyelvi, kulturális, genetikai stb. azonosság ellenére a polgári nemzetekre jellemzőnek tartott legfontosabb egységesítő tényezőkkel a moldvai csángóság nem rendelkezik."[6]

Hasonló Pozsony Ferenc meglátása is:

„Mivel a nemzetépítés korában a Kárpátok gerincén meghúzódó országhatáron kívül éltek, nem vettek részt a polgári magyar nemzet megteremtésének legfontosabb eseményeiben, de sokáig kimaradtak a román nemzetépítés jelentősebb folyamataiból is."[7]

De Otilia Hedeşan tanulmánya is bizonyíték erre. Ahol kimaradt a nemzetépítés, ott nem beszélhetünk nemzeti identitásról. Külön elemzést érdemelne a cigányság kérdése. Beszélhetünk-e ebben az esetben nemzetépítésről és az ennek következtében kialakult nemzeti identitásról?

Ha elfogadjuk, hogy a nemzeti identitás a nacionalizmus egyik végterméke, fel kell vetnünk azt a kérdést, hogy más folyamatok milyen identitásokhoz vezetnek. Különösen érdekes, hogy kialakul-e egy erdélyi identitás. Jelenleg is beszélhetünk erdélyi identitásról – természetesen egy erdélyi románról és egy erdélyi magyarról. Lehet-e ma, a nacionalizmus korában, új – nem nemzeti – identitásokat teremteni? A modernizáció, a globalizáció nem bomlasztja fel a nemzeti identitásokat, de épp ezeknek a folyamatoknak köszönhetően megteremtődött a lehetősége annak, hogy konkurens identitáspolitikák vegyék fel a versenyt a nemzetiekkel. Értelmezésem szerint a *Provincia* hasábjain megjelenő, a regionális, transzetnikus párt megteremtését taglaló írások valami hasonlóban gondolkodnak.

Jegyzetek

1. Calhoun, Craig, *Társadalomelmélet és identitáspolitikák,* In: Zentai Violetta (szerk.), *Politikai antropológia*, Budapest, Osiris, 1997.
2. Connor, Walker, *Ethnonationalism: the quest for understanding*, Princeton University Press, 1994.
3. Hroch, Miroslav, *From National Movement to the Fully-formed Nation: the nation-building process in Europe*, New Left Review, No. 198 (March-April), 1993.
4. Anderson, Benedict, Imagined Communities: *Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London, Verso, 1983.
5. Yael Tamir, *Pro Patria Mori: Death and the State,* In: Robert McKim& Jeff McMahan (szerk.), *The Morality of Nationalism,* Oxford Universitz Press, 1997.
6. Tánczos Vilmos, *A moldvai csángók lélekszámáról, Magyar Kisebbség*, Új f. III. 1997, 1–2.
7. Pozsony Ferenc, *A moldvai csángók identitásáról, Provincia*, II. évfolyam, 2001. október.

KÁNTOR ZOLTÁN 1968-ban született Temesváron. Szociológus, politológus, a budapesti Teleki László Intézet munkatársa, vendégtanár Kolozsváron és Temesváron. *Kisebbségi nemzetépítés; A romániai magyarság mint nemzetépítő kisebbség.* In: *Regio* 2000, 3.; *Az RMDSZ a romániai kormányban 1996–2000* (Bárdi Nándorral), In: *Regio*, 2000, 4.

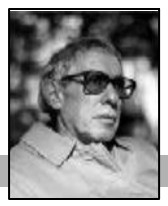

Paul DRUMARU

Transzlandi levelek

Kedves!

Itt állok, másként nem tehetek. Elhivatottságból, nem pedig megszámláltatás folytán kisebbségiként – ülök, mint a nevező teknőben, és mosodózom. De tiszta vagyok, és tiszta a rólam csorgó víz is, bensőgeimben a forró víz is tiszta: nyolcasokat rajzol a járdára, Gyulafehérváron, egy kötöttáru- és stb. üzlettel szemben, amelyre Csau odakente tipikus városcentrumát, alig ötvenméternyire a kis parktól, ahova a második világháborúban az egyetlen bomba leesett. Így hát én a városomba már sohasem térhetek vissza, ha akarnék, akkor sem. Nem akarok. Nincs miért visszatérnem, itt vagyok. Tisztán, mint Oidüposz könnyei, mint Sziszüphosz verejtéke. Apropó, tudod, mit mondott Oidüposz Sziszüphosznak arról az ügyről a kővel? Nehéz a hegyen felfelé, ha kicsik az ökrök. Egymást követő jelenek sűrítik össze a történelmet, az embereket, az épületeket, az eseményeket, a mesterségeket, önmagukat pedig a mélybe száműzik, minthogy azonban a világ fenekestül fel van fordulva, azt mondhatnám, hogy végül is az ég felé emelik. Az égben van egy Fekete Lyuk, amely fényt szürcsöl, a fotonok egy részét befogja, másoknak olyan lendületet ad, hogy saját természetüket – azt a szerencsétlen háromszázezer kilométert másodpercenként – túllépve, más világok felé kanyarodnak. Minket azonban ez a lyuk érdekel, mert ennek tulajdoníthatóan létezünk. Több ilyen lyuk van, mondják, ez a miénk a Hattyú csillagképben leledzik, a Sygnus X tájékán, és ott van Shakespeare két barátjának, Blacknek és Hole-nak a kocsmája. Itt, egy polcon, amelyet Bécsi Polcnak neveznek, van egy bonbontartó, és ha megeszel belőle egy cukorkát, az azt jelenti, tudod, mit jelent transzlandinak lenni. Transzlandinak, mint mondjuk thaiföldinek. A thai nemzetségből. A transz nemzetségből. „Amiről nem lehet beszélni, arról hallgatni kell", mondja Wittgenstein. Tigyenstein kiegészíti: hallgatni kell, és megfigyelés alá kell helyezni. „Figyelj anélkül, hogy kimondanád, amit hallasz", mondta volt Szophoklész. Többet tudott, mint mi ketten együttvéve. Nálam, Transzlandban, vagyis Blackie és Hole kocsmájában a görögök tatárok lehetnek, és a mormonok gays. A szlovákok csehek, a románok pedig, urambocsá', magyarok – és viszont. Itt minden nyelvet beszélnek, és az időnek egyetlen formája van, ami se nem múlt, se nem jelen, se nem jövő. Ezek ugyanis nem valósak. Lehetnek nyelvtaniak, filozófiaiak, mindennapiak. De nem reálisak. Itt a Valós Idő létezik. A Bécsi Polcon, egy cukorkában ráakadtam Gyulafehérvárra és az apám kötöttáru-üzletének járdájára, amely üzletet 1940-ben, egy évszázaddal a Te Születésed előtt, a legionárius diktatúra idején úgy hívták: Román Üzlet. Na már most, Hegellel szólva, geschlafenskeit. Ezt a fogalmat még a Fenomenológiájában sem tárgyalja. – Ne haragudj rám, hogy így beszélek Veled. De hát ezt írok én innen: levelet. Úgymond. Hisz nem tudom, kinek a szeme elé kerülnek, kinek a kezére kerülök. És nem is érdekel. Vagyis hát érdekel, de mit érek vele? Tegnap még gyufába ment a játék, ma már pénzbe játszunk, ami szintén egyfajta gyufa, be lehet tőle pisilni az ágyba. És mégis! Az élet annyira komoly dolog! Olyan komoly, hogy akárhogy is élnéd le, sehogysem jó. Nem hiszek azokban, akik azt mondják, ha elölről kezdhetnék, mindent ugyanúgy tennének. Azokban sem, akik azt mondják, teljesen más irányban mennének. Egyáltalán, nincs bizalmam. Elveszítettem. Ráment egy bizonyos eszményre. Mármost a reális és az ideális, a valós és az eszményi: úgyszólván azonosak, akár a menet és a jövet, az előre és a hátra, a fel és a le. A rák, az egy kár. Nekünk itt, Transzlandban mások a mértékegységeink. Amelyek maguk persze szintén ugyanaz a dolog, no de nem így, nem így! Például állok a gyulafehérvári kötöttárubolt előtt, és az örökkévalóságra kijelölt járdán ugróiskolázom, vagyis állok, és nézem magam, amint ugrálok: az egyik négyzetben október van, a másikban Alba Iulia, egy továbbiban szeptember 11-e és New York, egy másikban Afganisztán. Vagyis a történelem hamis ideje a Valós Időbe foglalva. Valakinek először el kellett dobnia a követ, ez biztos, de ki lehetett az, Ádám? Voltak kövek a Paradicsomban? Bizonyára igen, ha arra gondolunk, hol határozták meg a helyét. A négy folyó között. A víz elfolyt, a kövek megmaradtak. De térjünk vissza a magunk dolgaihoz, kedves. Te emlékszel még rám, onnan, több mint egy évszázad távolából? Én ugyanis emlékszem Rád, mert az a kiváltságom, hogy még várakozom a messiás eljövetelére. Nincs amiért töprengenem azon, hogy hamegváltotta a világot, miért történik mindaz, ami történik, kinek a köve ez itt, az ugróiskolában. Játszom, hallgatok, és figyelek, anélkül hogy bármit mondanék. Vagyis hát összehordok ezt-azt, hogy azt higgyed, tréfálok. Mint amikor azt mondtam neked, hogy megettem a Kremlt. Csak a tulajdonképpeni Kremlet ettem meg, mert az alatta levő tortát mások tették magukévá, anya annyi szeletre osztotta, ahány gyerek jelen volt, és a gyerekek megették. Az én anyám, ne ijedj meg, nem Oroszország anyácska, odáig még nem gondoltam, nem. Így is azt mondták, érdemtelenül nyertem el a tombola nagydíját, mert a szüleim mindketten abban az Intézetben dolgoztak. Amelyben megszervezték a jótékonysági bált, hogy alapokat gyűjtsenek nem tudom, mire. Nemes cél, persze, megsegíteni a koreai gyermekeket, vagy valami ajándékot venni Sztálinnak a születésnapjára: december 21-ére, az év leghosszabb éjszakájára. Szüleim pedig, ugye, a körülmények folytán a szervezők között voltak. A valóság természetesen teljesen más volt: azért nyertem, mert így akarta a Végzet, amely a sorsokat irányítja; úgy kellett tehát történnie, hogy a húzáson a 48-as szám jöjjön ki. És a 48-as jött ki, és az enyém volt a 48-as, én voltam a 48-as. Hogy a morajt lecsillapítsa, anyám felszeletelte a nagy tortát, hogy senki se maradjon ki – és valamennyien ettek belőle, azok a gyerekek a huszadik század közepe táján, akik most vagy öregek, vagy Izraelben élnek, vagy halottak. Nekem meg egyáltalán nem adott. Engem nem számított bele, hogy ne legyen szóbeszéd, nehogy még azt mondják, nagyobb szelet jutott nekem – ilyen aggályosak voltak az én szüleim. Amint közeledem az ő végső életkorukhoz, egyre becsesebbek nekem, noha nagyon bizonytalan módon, mintha a gyámságom alá tartoznának, és mostantól fogva nekem kellene felnevelnem őket. Hazavittem a Kremlt, elég nagy volt, és amennyire most meg tudom állapítani, szörnyen méretarányos, Goldstein, a cukrász készítette el cukormázból. Bánatomban még aznap este megettem az egészet, toronyórástul. És még ugyanazon az éjszakán ki is hánytam. Másnap ágyban fekvő beteg voltam, a gyerekek pedig, akik a tortát megették, eljöttek meglátogatni, mint valami jövendő kis doktorai a történettudományoknak, úgy tűnt – nyilván lázas voltam –, hogy egyeseknek a nyakában ott is lógott a sztetoszkóp. Vagy később nőtt nekik? Harmadnap még mindig beteg voltam, és akkor már kevesebben jöttek. Ma is beteg vagyok, de már nem jön senki. Jól teszitek, mert ez a betegség ragályos. Ami önmagában még nem lenne gond, nem halálos, elkapod, kiüt rajtad is, és meg sem látszik, hogy beteg vagy magad is. A feneség az, hogy ha elkaptad, akkor, nos, akkor végig cipelned kell. Vagy ahogy transzlandi nyelven mondják: Ájuram con vay om behhe. Meghívlak az ugróiskolába. De jól figyelj a szegélyre. Legközelebb azt is megmondom, miért.

Fordította: ÁGOSTON Hugó

PAUL DRUMARU 1938-ban született Gyulafehérváron. Író, műfordító, Bukarestben él. *Transland – poeții mei maghiari* (Transland – az én magyar költőim) (2 kötet), Bukarest, 1999.

ÁGOSTON Hugó

Bukarest mint provincia

Amikor a minap a belügyminiszterünk meghirdette a kormánypárt Erdély-politikáját, stratégiáját és taktikáját, továbbá dinamikáját és logikáját, de nemkülönben a mimikáját és a fifikáját, nekem valahogy – ki kell mondanom őszintén – a saját belügyeim jutottak eszembe. Olyan emésztési és keringési, sütési és főzési, gasztronómiai és agronómiai dolgok. Meg hogy miben különböznek az én erdélyi ilyen belügyeim a saját és a mások ugyanilyen fővárosi belügyeitől. Egy erdélyi kajakegyhely és egy bukaresti resti felhozatala, mindenki tudja, lényegesen különbözik. Lehetnek ugyanazok az alapanyagok, nézhetnek ki az ételek hasonlóan – más a zamatuk. És hát, talán mondanom sem kell, bár életemnek több mint a felét a fővárosban töltöttem, és a másság iránti kíváncsi tiszteleten messze túlmenő imádattal illetem a román, általában a balkáni konyhát, azért az ember szíve és gyomra mélyén mégis odavalósinak érzi magát, ahol zsenge szervezete az anyatejet feldolgozta, alkalmassá válván egyéb fogások feldolgozására is. Meg hát végtére miért ne lehetne, Bukarestben meg vidéken, programot kidolgozni: a táplálkozásból meg az anyagcseréből is?! Vagy még radikálisabban: vajon nem a gyomornak szól, nem hasdimenziójú elsősorban a mégoly aktuálpolitikai indíttatású program is, különösen, ha szociáldemokrata?

Has és politika összefüggéséről hirtelen az jut eszembe, mi minden futott át az agyamon akkor is, amikor Bukarestben először szóltak rám, hogy beszéljek románul, mert román kenyeret eszem. Az első reagálásom az volt (csendes, sértődött nyugalommal mondtam el), hogy legalább annyira hozzájárulok a nevezett élvezeti cikk előállításához, mint az elfogyasztásához, és legalább annyira „csinálom" is a román kenyeret, mint az a pasas, aki rámszólt (ebben persze tévedhettem is – volna –, ha az illető történetesen péknek bizonyul). A dolgok 1989 után nagyot léptek előre, ma már nemigen hallani a hazai magyar és román, német és zsidó, ukrán és cigány menük eme nélkülözhetetlen alapfogásáról, hogy román. Van török kenyér, van német kenyér – a legnagyobb baj az, hogy eltűnt a jó román kenyér. Legalábbis a kulináris-hazafias hivatkozásokból, utalásokból és számonkérésekből, de nemkülönben a rendreutasításokból és fenyegetésekből is. Jobbára a menüből is eltűnt, és itt pontosítanom kell: az erdélyi kenyér tűnt el az én étrendemből, úgy általában. Kell-e mondanom, milyen az erdélyi kenyér? Hiszen tudják! Ha nagyon röviden ki akarnám fejezni a lényegét, azt mondanám, ehető. Elhihetik, egy olyan ember tapasztalatából mondom ezt, aki – az utóbbi időben minden jel arra figyelmeztet, a kormánypárt Erdély-programját kifejtő miniszter is – megette a kenyere javát.

Erdélyi füstölt szalonna

Hát a szalonnáról, a kenyérhez való finom erdélyi szalonnáról mi a véleményük? A magamét hadd ne a saját szavaimmal mondjam el, úgyis az a vád ellenünk, magyar provinciások és krónikások meg egyéb médiásokellen, hogy túlhangsúlyozzuk az erdélyi románok és a Kárpát-kanyaron kívüli románok közötti különbözőségeket. Inkább hivatkozom egy régi kedves ismerősömre, mondhatni barátomra, Radu Anton Roman íróra és kulináris művészre, gasztronómiai (vagyis ételreceptes) könyvek szerzőjére, aki legutóbbi remekművével oly magasra emelte a román konyhaművészet színvonalát. Nos, az ízleleti másság kultuszának ez a megszállottja ilyeneket ír a füstölt szalonnáról: „Ha disznóról és füstről beszélünk, hát akkor azt kell mondanunk: Erdély. Mert csak Transzilvániában lehet igazi füstölményekről beszélni, kemény és aromás sonkákról, omlós és mégis biztosan álló, csalogató illatot árasztó szalonnákról, olyan kolbászokról, amelyeknek zamatígérete az egekig hatol. Miért, miben leledzik ennek a titka? Nehéz válaszolni. Unokafivérem vagy két ízben is elvégezte a következő kísérletet (semmiképpen sem tudományos kíváncsiságból, inkább a helyszűke miatt): kettéosztotta a disznót, és az egyik felét az anyósánál, Fogarason, a másikat otthon, Urlați-ban sózta be és füstölte fel. Megalkuvások és árnyalatok nélkül ugyanazt a receptet alkalmazva – vagyis a sonkát és a szalonnát hét napig szlatinában, sós pácban tartva, naponta kétszer megforgatva, majd fűrészpor és keményfa lusta tüzén tartva további egy hétig – két teljesen különböző dolog jött ki neki. Amennyire éretten üvegesek voltak az erdélyi szalonnatáblák, ugyanannyira elfolyónak mutatkoztak a munténiaiak. A megkérdezett szalonnológusok körében a vélemények megoszlottak. Hol azt mondták, hogy bármennyire hideg van Urlați-ban, Fogarason még hidegebb van, hol azt, hogy a levegő nedvességtartalma, illetőleg a földmágnesség vagy valami más játszik meghatározó szerepet. A tudós magyarázatok ellenére a titok érintetlen maradt (persze csak tavaszig, amikorra teljesen elfogyott). De hát végül is nem az okok számítanak, hanem a végeredmény – amely Erdélyben sokkal ízletesebb, különösen vöröshagymával és házikenyérrel."

Ennyit tehát a belügyi sajátosságok méltóságáról. De ha már füstölt finomságokról (erdélyi mozdony!) és közülük is külön a szalonnáról értekezünk pavlovi ínycsiklandozással, ne feledkezzünk meg arról a barátunkról sem, aki nekünk a szalonnát adja. Igen, róla, a disznó barátunkról és családtagjairól van szó. Ismerik a három kismalac szomorú történetét?

A három kismalac meséje

Volt egyszer három kismalac, akarom mondani, három történelmi tartomány, de mondjunk mégis kismalacot. Ez a szegény (többnyire árva) *drei* szalonnaszolgáltató olyan, de olyan szerencsétlen volt, hogy tájékozódni sem tudott (térben és időben, gondolatokban és helyzetekben). Így hát egyszer, amikor azok, akik addig a kezüket fogták, hirtelen elengedték, a három kismalacok hirtelen nagyon egyedül érezték magukat egy sötét erdőben. Ilyen lehet az Élet, gondolta a második kismalac a sötét sűrű erdőben, mert az első azt gondolta, hogy ez nem létezik, ez egy rossz álom. A harmadik kismalac pedig mindössze csak arra tudott gondolni, hogy ott vannak a hideg és ködös-nyirkos erdőben. Ám amikor már úgy érezték, hogy az elemek teljesen ellenük esküdtek, amikor ahogy mondani szokás, csak a „sose volt úgy, hogy valahogy ne legyen" reménye maradt meg bennük, hát ripsz-ropsz, illetve inkább egyszer csak: ott állt előttük egy jóságos tündér. Az ilyen jóságos tündérek, ha megfigyeljük, mindig csak elintéznek, sohasem tesznek maguk dolgokat. Ne gondoljuk tehát, hogy most ez a lelkes és bájdús tünemény elkezdte a hófehér stb. kebelén melengetni, a saját varázstarisznyájából nápolyi szelettel vagy pláne füstölt őzgerinccel (szarvasgombakörettel) táplálni a kismalacokat. Nem, a tündér nemes egyszerűséggel azt mondta, hogy látva, mily elesettek, feltétel nélkül teljesíti egy-egy kívánságukat. No, a kismalacoknak sem kellett több, hiszen a kívánást már korábban jól begyakorolták, elanyátlanodott estéken úgyszólván egyebet sem tettek, mint ábrándozva kívánságokat fogalmaztak meg. Azt mondta az egyik: ő azt óhajtja mostan, hogy valahol a meleg égövön legyen, az óceán mellett egy medence partján, gyönyörű lányok legyezzék őt pálmalevelekkel, *calme et volupté* hangulatban igyék valami nagyon dekadens italt, s ha lehet, vadszárnyaspástétom legyen az osztályrésze. A jó tündér intett, és az első kismalac kívánsága teljesült. A második kismalac azt mondta, ő nem ennyire igényes, leginkább otthon szeretne ülni, a kályhában rőzse lobogna, piának megteszi a forralt bor, kajának pedig a palacsintafélék változatos családjának valamelyik, lehetőleg csokoládés tagja. A tündér intett, és lőn. Megszólalt a harmadik kismalac is: „Nagyon sötét ez az erdő, és én nagyon fázom. És nagyon félek egyedül. Jó tündér, add, hogy mellettem legyenek a testvéreim." A tündér intett.

Hátígy járt a három kismalac, akarom mondani, a három...

ÁGOSTON HUGÓ 1944-ben született Medgyesen, Szeben megyében. A kolozsvári *Krónika* vezető szerkesztője, a bukaresti *A Hét* főmunkatársa. *Bukaresti élet, képek*, Nagyvárad, 2000.

Előfizetés

A *Provincia*ra előfizetni a *Krónika* kézbesítőinél, a *Krónika* képviseletein, postai úton és a szerkesztőségben lehet (3400 Cluj-Napoca/Kolozsvár, Țebei u. 21., tel.: +40-64-420490). Az előfizetési díj 1 hónapra 5000 lej, 3 hónapra 13 000 lej. Postai előfizetés esetén az előfizetési díjat a következő címre kell elküldeni: **Fundația CRDE – Revista Provincia**, cont nr. 264100078588, Banca ABN AMRO BANK (România), Sucursala Cluj (3400 Cluj-Napoca, Calea Dorobanților nr. 70).

Külföldi előfizetés esetében az előfizetési díj 6 USD/3 hónap, amit a következő bankszámlára lehet befizetni: Fundația CRDE, cont nr. 264100078588 USD, Banca ABN AMRO BANK (România), Sucursala Cluj (3400 Cluj-Napoca, Calea Dorobanților nr. 70, SWIFT KÓD ABNAROBU).

PROVINCIA, magyar nyelvű kiadás

KIADÓ: Etnokulturális Kisebbségek Forrásközpontja

SZERKESZTOBIZOTTSÁG: Ágoston Hugó, Bakk Miklós, Mircea Boari, Al. Cistelecan (felelos szerkeszto), Marius Cosmeanu, Caius Dobrescu, Sabina Fati, Marius Lazar, Molnár Gusztáv (felelos szerkeszto), Ovidiu Pecican, Traian Stef, Szokoly Elek, Daniel Vighi; **LAPSZERKESZTO:** Hadházy Zsuzsa; **ADMINISZTRÁCIÓ:** Ádám Gábor; **MUVÉSZETI SZERKESZTO:** Antik Sándor; **TÖRDELOSZERKESZTO:** Demeter Éva; **KORREKTOR:** Benedek Sándor. **ISSN:** 1582-3954

Cím: 3400 Kolozsvár, Tebei u. 21.; tel.: 064-420-490, fax: 064-420-470; e-mail: provincia@edrc.osf.ro; web: www.provincia.ro

A *Provincia* bármely részének másolásával és a lap terjesztésével kapcsolatos minden jog fenntartva. Tilos a lap elektronikus tárolása, feldolgozása és értékesítése a kiadó írásos hozzájárulása nélkül.

Az elso évfolyam a *Krónika* (magyar nyelvu kiadás) és a *Ziua de Ardeal* (román nyelvu kiadás) napilapok havi mellékleteként jelent meg.